# Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library



| | |
|---|---|
| Forfatter(e) \| Author(s): | Harpestreng, Henrik.; første Gang udgivet efter et Pergamentshaandskrift i det store Kongelige Bibliothek, med Indledning, Anmærkninger og Glossarium af Chr. Molbech. |
| Titel \| Title: | Henrik Harpestrengs Danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede |
| Alternativ titel \| Alternative title: | Dansk Lægebog fra det trettende Aarhundrede. |
| Udgivet år og sted \| Publication time and place: | Kiøbenhavn : H. H. Thiele, 1826 |
| Fysiske størrelse \| Physical extent: | VIII, 206, [1] s. |



## DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at krediterе ophavsmanden.

## UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

II, - III ex. 2
XX
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 11 8°
1 1 11 0 8 01665 5
+REX
BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

# Henrik Harpestrengs

# Danske Lægebog

## fra det trettende Aarhundrede

første Gang udgivet

efter et Pergamentshaandskrift

i det store Kongelige Bibliothek,

med Indledning, Anmærkninger og Glossarium

af

Christian Molbech,

Professor, og første Bibliothekssecretair ved det store Kongelige Bibliothek.

Kiöbenhavn.

Forlagt af H. H. Thiele og trykt i sammes Bogtrykkeri.

1826.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Deres Excellence

Herr Geheime Statsminister

# O. Malling,

Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog
og Dannebrogsmand,

Chef for det store Kongelige Bibliothek, Kongelig Historiograf, første og styrende Medlem af den Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler, Forstander for det Kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog ꝛc. ꝛc. ꝛc.

Af det store Kongelige Bibliotheks haandskrevne Skatte fremtræder, første Gang efter dets Stiftelse, en hidtil utrykt Codex i sin Heelhed for Almeenheden. At det er et gammeldansk Sprogværk, en skriftlig bevaret Levning af Danmarks Tungemaal i Valdemarernes Tidsalder: vil giøre min Dristighed, at nedlægge samme for Deres Excellence, mere undskyldelig. Et halvt Aarhundrede have de dansktalende Folkefærd i Deres Excellence eiet en yndet Forfatter; men tillige kiendt Dem som en ivrig og nidkiær Ven af dansk Aand og Sprog, af Fædrelandets ældste, Gud give evige Arv og Eie. Nærværende Mindesmærke af vort, af vore

Forfædres danske Maal, som det skreves for sex hundrede Aar siden, være da Deres Excellence, som dansk Borger og dansk Forfatter, i dyb Ærbødighed tilegnet.

At Deres Excellence, som det Kongelige Bibliotheks øverste Foresatte, som dets betroede Værge og Talsmand hos dets Kongelige Beskytter og Velgiører, ei uden Velbehag vil modtage en Gave, som Bibliotheket byder Dem, tør Overbringeren være forvisset om; at Deres Excellence fremdeles, som i en lang Række Aar, vil unde ham og hans Bestræbelser Deres Bifald og Beskyttelse, er hans tillidsfulde Haab.

underdanigen

C. Molbech.

## Forerindring.

For meer end 12 Aar siden, eller fra den Tid, jeg først blev bekiendt med det gammeldanske Haandskrift, som her meddeles, var det mit Ønske og Forsæt, at besørge en Udgave deraf. Det Bifald, som min i Fior udkomne Udgave af den danske Riimkrønike vandt, gav mig Anledning til at udføre hiint Forsæt; og dette Foretagende mødte ikke blot en lignende Deeltagelse, men ogsaa virksom Fremhielp. Hs. Excellence Hr. Geheime-Conferentsraad J. Bülow til Sanderumgaard, hvis Navn ingen dansk Videnskabsdyrker nævner uden Høiagtelse, behagede uanmodet at tilbyde en betydelig Understøttelse til dette Skrifts Udgivelse. Det Kongel. danske Videnskabers-Selskab understøttede samme ligeledes ved en liberal Subskription; og det øvrige af det for Oplaget fastsatte Antal (af 220) Exemplarer blev snart ved Subskribenter optaget.

At dette tilforn utrykte danske Sprogmonument, ved sin Ælde, ved Haandskriftets fortrinlige Beskaffenhed, ved Mængden af sieldne, tildeels ikke andensteds forekommende gammeldanske Ord og Udtryk, som det indeholder, ved Sprogets Reenhed og Skrivemaadens Nøiagtighed, fortiener en fortrinlig Opmærksomhed: behøver jeg ikke, for Sprogkiendere at lægge for Dagen. For mindre øvede Læsere har jeg deels i Indledningen søgt at fremstille Hovedtrækkene af Sprogets Charakteer; deels at lette Læsningen og Brugen af dette, henved 600 Aar gamle Sprogværk, ved tilføiede Oplysninger og ved en nogenlunde fuldstændig Ordbog.

I øvrigt maa jeg her endnu, og næsten til Overflødighed, tilføie: at den i Indledningen beskrevne Codex, som indeholder Henrik Harpestrengs Urtebøger, m. m. her findes aftrykt bogstaveligen og med al mulig Nøiagtighed; uden noget Slags Afvigelse fra Texten eller Rettelse i samme. Hvor et blot feilskrevet Ord i Texten selv er rettet, eller et udeladt tilføiet, ere disse Tillæg ved Tegnene () og [] kiendeligen udmærkede. — Min Ven og Collega, Hr. Bibliothekssecretair Bølling, har havt den Godhed at være mig behielpelig ved Textens Correctur, og derved bidraget til dens, paa det nærmeste feilfrie Aftrykning.

Om Titelen, jeg har givet denne Bog, kunde bemærkes: at den, som man af Indledningen vil see, ikke er aldeles fuldstændig eller nøiagtig; da her, foruden den egentlige Lægebog, (som efter Haandskriftet skulde hede Urtebog) findes en saakaldet Steenbog, og en kort Kogebog. Men jeg valgte den første Benævnelse, deels fordi den er mindst vidtløftig og mest gængse om Henrik Harpestrengs Arbeider; deels fordi ogsaa Steenbogen for det meste handler om Ædelstenes indbildte medicinske Virkninger. — At Tillægget paa Titelbladet: første Gang udgivet, gielder ikke allene om dette Haandskrift, men overhovedet om bemeldte Arbeide i sin ældste og fuldstændigste Skikkelse, vil man af Indledningen erfare; ligesom ogsaa, at Henrik Harpestrengs, eller den her aftrykte danske Steenbog, som et Udtog af det Evax tillagte latinske Digt af Marbod, er langt ældre og ei maa blandes med Alberti Magni Skrift om Ædelstene, eller med den tydske Steenbog paa Vers, der beskrives i Museum f. altdeutsche Lit. und Kunst. II. Berlin 1811. S. 52. o. f.

Kiøbenhavn den 4de December 1826.

# Indledning.

Saa meget der endog er sagt, og med god Grund kan siges, om Munkenes og Geistlighedens Uvidenhed i Middelalderen — særdeles i de tidligste Aarhundreder efter hine Folkevandringer og Statsomvæltninger, der begrov den gamle Verden under Roms Ruiner — saa er det dersor ikke mindre vist, at det netop er denne Stand, som Europa skylder Bevaringen og Forplantelsen af de svage Spirer af Videnskab og Lærdom, der reddedes efter de Storme og voldsomme Rystelser, som truede Culturen i det sydlige og vestlige Europa med Undergang. I den dybe Skumring, der hvilede over vor Verdensdeel, lige fra det tredie eller fierde til det ottende eller niende Aarhundrede, og tildeels endnu meget sildigere, har vel uden al Tvivl Geistlighedens egen Overtro og Barbarie bidraget meget til at forøge Mørket — men ingen uden denne Stand var det dog, som forebyggede, at ikke ethvert Lysglimt udsluktes. Vi kunne vel ei uden Medynk see tilbage til Tider, da det syntes som Alt, hvad den menneskelige Fornuft havde vundet ved den gamle Verdens Aandscultur, skulde synke dybere og dybere i Barbariets Nat; men selv de svageste Bestræbelser for at sprede denne, bør vi være billige nok til at erkiende. Nu er det vel sandt, hvad Lægevidenskaben angaaer, at da den, som enhver anden Kundskabsgreen, faldt i Geistlighedens Hænder, maatte den længe sukke under den høieste Grad af Forsommelse, som kun Uvidenhed, i Forbund med enfoldig Overtro, og det stærkeste Had til al dy-

bere Grandskning af Naturens Love, kunde gjøre sig skyldig i. Men saa ussel endog Lægekonstens Tilstand var i Europa indtil langt ned i Middelalderen, var dog dens Udøvelse længe næsten ene i geistlige Hænder; og fra geistlige Institutter udgik ogsaa de tidligste Forsøg paa at bringe Konsten fra den Raahed og Barndom, hvori den var sunken, tilbage paa den videnskabelige Bane, som Grækerne, tildeels ogsaa Romerne og Araberne, med saa heldige og glimrende Fremskridt havde betraadt. Jeg vil ikke omtale, at Carl den Store, (der ellers, efter Eginhards Vidnesbyrd, ikke agtede Lægerne meget høit) [1]) allerede 805 befalede, at blandt anden Lærdom skulde ogsaa Lægekonsten læres i Klosterskolerne, (hvor den længe efter doceredes under Navn af Physik, som en Deel af Qvadrivium) eller at man allerede i det 10de Aarhundrede langveis fra drog til det berømte Benedictiner-Kloster i Salerno, for der at lade sig helbrede [2]); thi baade Underviisning og Cuur stode vel den Tid omtrent paa lige slette Fødder. Men dog see vi de salernitanske Munke alt i det 11te Aarhundrede at stræbe efter lærde Kundskaber, og udmærke sig ved ivrigen at studere de arabiske og græske Forfatteres Værker, særdeles Galenus; hvorfor deres Kloster ogsaa snart vandt Ry, som den ypperste Skole for Lægekonsten i Europa, og dette befæstedes endnu mere under Korstogene, ved den normanniske Prinds Roberts Helbredelse, (han landede i Salerno paa sit Hiemtog fra Palæstina A. 1100) ved de berømte diætetiske Regler paa Vers, hvilke de salernitanske Læger opsatte, som der menes, efter Roberts Begiering, og

[1]) "Tunc quidem (da han i sine sidste Levevaar led af hyppige Febre) plura arbitratu suo, quam medicorum consiliis faciebat; *quos pene exosos habebat*, quod ei in cibos *assa*, quibus assuetus erat, dimittere, & *elixis* assuescere suadebant." Cap. 22.

[2]) Sprengel's pragmat. Gesch. der Arzneykunde. 2 Aufl. II. S. 466.

ved andre Skrifter, som udgik fra Salernos Munke-Skole. Ved flere for den Tid ypperlige Anordninger [1]), udgivne af den til Forundring oplyste, endog videnskabeligt dannede [2]) Keiser Frederik II. (1240–50) ophøiedes Salerno, som formelig medicinsk Høiskole, til en Grad af Anseelse, hvilken ingen lignende Indretning i Middelalderen til den Tid havde havt, og som vedligeholdt sig, indtil Salerno i det 14de Aarhundrede fordunkledes af Paris og Bologna. Først efterat Universiteterne begyndte at blive Planteskoler for skolastisk Lærdom, ophørte Klostrene efterhaanden at være medicinske Institutter; men at selv den høiere Geistlighed (uagtet hyppige Forbud af Paver og Concilier i det 12te og 13de Aarhundrede [3]) derfor ikke ophørte med at dyrke Lægekonsten — derpaa fattes ikke Beviser; og selv Danmark har man i Middelalderen tillagt en, uden Tvivl dog kun opdigtet Biskop i Aarhuus, som medicinsk Forfatter [4]). At imidlertid denne foregivne Biskop Knud, har været Ca-

[1]) Lindenbrog. Cod. legg. ant. Frcf. 1613. F. p. 808.

[2]) Jvf. J. C. Schneiders Efterretninger om Keiserens Fortieneſter af Videnskaberne, i hans Fortale til dennes Skrift om Falkejagten. p. XI-XVII. (Reliqua librorum Friderici II. imperatoris de arte venandi cum avibus. ed. I. C. Schneider. Lips. 1788. 2 Vol. 4.)

[3]) S. Sprengels Gesch. der Arzneyk. II. S. 459.

[4]) Ham tillægges en Afhandling om Pesten, hvoraf en Udgave uden Aar og Trykkested (men uden Tvivl henved 1490, eller noget tidligere, og enten fra et italiensk eller fransk Officin. 7 Blade i Quart, med Sign. a. i–a. iiii.) har denne Endeskrift: Tractat9 de regimine pestilentico dni. *kamiti* (sic) epi. arusien. ciuitatis: regni dacie, artis medicine expertissimi pfessoris: finem habet. (Man seer, at Forfatteren har opholdt sig i Montpellier i Pestens Tid. "In *monte pessulano* communitatem vitare non potui quia transiui de domo ad domum curando infirmos: *causa paupertatis mee.*" fol. a 4.) Denne yderst sieldne Udg. eier det Kongelige Bibliothek. En, som det synes, fra denne forskiellig Udg. har den Hielmstiernske Catalog. 1 Bd. S. 278. No. 27; men Bogen mangler.

nonicus i Aarhuus, eller havt en anden geistlig Værdighed, er langt fra at være usandsynligt.

Hvorledes det i øvrigt har seet ud med Lægekonstens Udøvelse i Danmark, i den tidligere Middelalder, derom have vi, ved vore Annalers Magerhed, og ved saa mange af vore historiske Kilders og andre skriftlige Mindesmærkers Undergang, kun liden sikker Kundskab. At adskillige af den Mængde danske Geistlige, der i hiin Tidsalder, deels for at studere, deels i Kirkens Anliggender droge til Italien og Rom, ogsaa have dyrket Medicinen efter dens Tids Maade, er høist rimeligt; og at denne Videnskabs Udøvelse ligesaavel i Danmark, som i det øvrige Europa, for en stor Deel har været i Geistlighedens Hænder: derom vidne adskillige Spor i de faa Levninger af medicinske Compilationer, vi have tilovers; ligesom disse vidne om, at Lægekonsten i Danmark, som i det øvrige Europa, fornemmelig kun bestod i Anvendelsen af en Mængde sammensankede empiriske Forskrifter, der for en stor Deel nu forekomme os urimelige og latterlige, og jævnligen ere blandede med alskens mørk Overtro. Det fortiener ogsaa at bemærkes, at endnu i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede finde vi ogsaa vor berømt egeistlige Literator og Reformator, Kanniken Christiern Pedersen, som den ældste medicinske Forfatter i Danmark, efter Bogtrykkerkonstens Indførelse; men finde det tillige bemærket af ham: "at her ikke ere mange Doctere eller Mestere i Lægekonst i disse Land og Rige, som den menige Mand læge eller hielpe kunde." [1])

[1] I Fortalen til hans "Nøttelige Lægebog saar Fattige og Rige, Unge og Gamle." Malmø 1533. 88 Blade i Quart. Hverken i denne, eller i hans Bog "Om Urte Vand till ath lege alle honde Sotter og Siugdomme, Bulde, Blegner, Pestilentze," ꝛc. (Malmø 1534. 97. Bl. 4.) findes Henrik Harpestreng nævnt.

Saa meget vigtigere til Kundskab om vort Fædrelands Literatur og Sprog i Middelalderen, hvoraf saa faa skriftlige Levninger have naaet til vore Tider, er det derfor, at vi endnu have et medicinsk Skrift af en dansk Geistlig, forfattet i første Halvdeel af det 13de Aarhundrede, og bevaret i et, om end maaskee ikke fuldstændigt, dog ypperligt og fortrinlig vel behandlet Haandskrift fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede; hvilket her første Gang ved Trykken bekiendtgiøres.

Dets Forfatter, skiøndt ikke nævnet i Haandskriftet, er uden al Tvivl den, af sine medicinske Kundskaber og Skrifter i det 13de Aarhundrede i Danmark berømte Canonicus i Roeskilde, Henrik Harpestreng, hvis Død Petrus Olai i sine Collectanea, og efter ham Hvitfeldt beretter ved Aaret 1244 med de Ord: "Henrik Harpestreng, Medicus & Canonicus Roschildensis, døer."[1]) — At i det mindste de to første og betydeligste Afdelinger af Haandskriftets Indhold maa tillægges denne lægekyndige Kannik, bliver derved utvivlsomt: at vi i tvende sildigere Haandskrifter af medicinsk Indhold, finde hans Navn foran den saakaldte Urtebog (som den ældste, her aftrykte Codex dog indeholder ulige fuldstændigere og bedre); og at vi i et tredie Haandskrift finde denne Urtebog samlet med Steenbogen, (hvis Sprog i vor Codex desuden viser begge som jævnaldrende Skrifter) og en tredie Lægebog, som maaskee tildeels kunde ansees for at være endnu en Levning af H. Harpestrengs medicinske Arbeider.

Om denne, uden Tvivl mere for vort Sprogs, end for Lægekonstens Historie vigtige Forfatter, mangle vi i øvrigt al an-

[1]) Pontoppidan (Annales Eccl. Dan. I. 656) meddeler hans latinske Gravskrift (formodentlig efter Bartholins Collectanea); hvori omtales hans mange Gaver til Roeskilde Domkirke, baade i levende Live og ved hans Død. Hvorfra Pontoppidan har det Tillæg, at H. Harpestreng selv havde skrevet denne Gravskrift, som intet derom melder: vides ikke. (Jvf. Suhms Danm. Hist. X. S. 34. 35).

den Efterretning end den magtpaaliggende om hans Stand og Levetid, som et Par af vore Annalister i nogle faa Ord have giemt. Vel omtales i Nye danske Magazin. I. Bd. S. 109 de "faa Efterretninger," som den daværende Udgiver af Magazinet (B. C. Sandvig) "har kunnet samle," og deres Meddelelse loves; men det er blevet ved Løftet, og uden Tvivl af den Grund, at saadanne Efterretninger ingensteds ere at finde. Alt, hvad vi derfor vide om Henrik Harpestreng, indskrænker sig til bemeldte Kundskab om hans Stand, Levested (efter al Rimelighed har han ogsaa været født i Sielland) og Levetid: samt til den grundede Formodning, vi kunne have: at han i det 13de, 14de og 15de Aarhundrede har været, vel ei den eneste, men dog den mest berømte lægekyndige Forfatter, eller Compilator af medicinske Forskrifter, i Danmark, hvis Kyndighed og Erfaring man har holdt i saadan Ære, at man har sat hans Navn ved Siden af de mest berømte gamle Forfatteres, og i lang Tid vedblevet at afskrive og giøre Brug af hans medicinske Tractater. Derfor hedder det i to Haandskrifter af 15de Aarhundrede om hans Lægebog: at han digtede (ɔ: forfattede) den af sit store Mesterskab; og i det bedste og ældste af disse ender den første Afdeling (som maaskee tildeels er et Udtog af H. Harpestrengs Therapie) med denne Slutningsskrift: "Thennæ bogh eer sammen sat aff wisæ læghæs kennædomæ aff the tyngh ther offtæ prøwætæ æræ, Som eer Constantius, Galienus, Henrik harpæstrengh och andræ wisæ mesteræ; oc for thi skullæ the tyngh gørlæ gømes ther wisæ men samæn sættæ, at gømstenæ kastes ey for swyn, oc the ther torftaleghæ æræ wændes æy b..n daræ tel spot oc flym." — Mod Enden af det 15de Aarhundrede synes hans Navn derimod at være gaaet i Glem-

me; og hverken hos Chr. Pedersen eller Henrik Smidt findes han omtalt.

At Henrik Harpestreng, foruden de to Hovedstykker, som det her første Gang aftrykte Haandskrift indeholder, endnu har forfattet andre medicinske Skrifter, (og særdeles en egentlig Lægebog, eller Anviisning til at helbrede Sygdommene, inddeelt efter disses forskiellige Arter) kunne vi slutte os til af følgende Grunde: 1. Det i Ny danske Mag. I. Bd. S. 57-62 meddeelte Stykke eller Udtog af en saadan Lægebog (aftrykt efter en Afskrift, som Langebek havde taget af et Haandskrift i Sverrige) nævner udtrykkelig Henrik Harpestreng som Forfatter eller Ophavsmand. ("Her byrias lækedomber aff Mæsther Henrik Harpostræng"). 2. To af de nedenfor beskrevne Haandskrifter, (Cod. Thott. 4to No. 710 og 8vo. No. 249), der indeholde Harpestrengs Urtebog (det ene tillige Steenbogen) have desuden mere eller mindre af et tredie Arbeide, som bestaaer af en Mængde blandede, men efter Sygdommene fordeelte Lægedomsregler; tilligemed (i Cod. Th. 4. No. 710) en Anviisning til Aareladning, Tegn af Urinen, m. m. — Da i Særdeleshed Pergaments-Haandskriftet i Octav, (No. 249) der har en saadan Lægebog udførligst, men vist nok meget afvigende fra hiin i No. 710, i dens øvrige Indhold stemmer ganske overeens med den ældste Codex, som her aftrykkes: er det vel ei ganske usandsynligt, at denne, som vi nu have den, ikke er fuldstændig, men fattes den første Afdeling af H. Harpestrengs Arbeider, eller hans egentlige Lægebog, og muligen oprindelig har udgiort to Bind; hvilket jeg mener ogsaa kan bestyrkes derved, at den, uden al Indledning eller videre Titel begynder med de Ord: Byriæs capitel af yrte book. Vel ere to Blade foran Texten udstaarne; men disse have hørt til et andet Læg, og have været beskrevne paa en anden Maade,

end vort Haandskrifts Text, som sees af et Par overblevne Bogstaver.

Dette ved sit Indhold, sin Ælde og sit fortrinlige calligraphiske Udstyr saa mærkværdige danske Haandskrift, er med den Suhmske Samling kommen til det store Kongelige Bibliothek. En gammel Eier, (Olaus Martini) har skrevet sit Navn, som det synes i 16de Aarhundrede, paa det 15de Blad for fra. 1790 har Haandskriftets Eier været en Johan Arnesen, hvis Navn findes bag i Bogen. I Følge en Efterretning af Nyerup (Danmarks Literatur i Middelalderen S. 387.) er det foræret Suhm (der ikke kiendte det da han skrev 10de Deel af sin Danmarks Historie) af Justitsraad Hagerup i Christiania, uden at der af denne Omstændighed kan udledes det mindste for Haandskriftets norske Oprindelse.

Det bestaaer af 140 Pergamentsblade i liden Format (som man maaskee kan kalde forma octava quadrata). Urtebogen udgiør de første 109 Blade, skreven i 14 Fiirfoldslæg, (Quaternioner) hvoraf de første 13 nedentil paa første og sidste Side i Lægget ere betegnede med Romertal, uden anden Custos; hvorpaa følger 2 Blade, af hvilke kun det første er beskrevet. Steenbogen bestaaer af 24 Blade i 3 Læg; Kogebogen af 7 Blade, foruden det ottende foran, der er udskaaret, og synes at have været ubeskrevet. Pergamentet er vel ikke overalt eens, men i det Hele af temmelig god Beskaffenhed, fiint og glat, og har oprindeligen havt en smuk Hvidhed; men er gulnet ved megen Brug. Haandskriftet har et gammelt, maaskee oprindeligt Bind, bestaaende af to tykke Plader af Egetræ, der have været overtrukne med Kalveskind, som er reent afskidt og afrevet. Foruden to gamle Pergamentsblade af theologisk Indhold, som have været klistrede til Bindet, har der foran i Bogen været indbundet 8 Blade, hvoraf det første og de to sidste ere ud-

skaarne. De overblevne 5 indeholde næsten hele den skaanske Kirkeret, fra Capitlet de Sacrilegio i det Thorkelinske Aftryk, med en Mangel af faa Linier i det første Capitel om Tiende. Denne gode Afskrift har endeel ikke uvigtige Varianter, som ei ere benyttede til bemeldte Udgave. Overskrifterne over Capitlerne ere danske. Skriften, er en meget fiin, ikke almindelig Cursiv-Minuskel, og aldeles forskiellig fra den, som herser heel igiennem i Haandskriftet af Lægebogen; men uden Tvivl af samme Alder, eller maaskee endog noget ældre end dette. At dette Lovstykke i vor Codex har været fuldstændigt, kan, efter Levningerne af de udskaarne Blade, ikke omtvivles. Derimod findes bag i Bogen et Blad, der indeholder et Fragment af Julemærker paa Dansk, eller Spaadomme om Aarets Veirlig, efter som Juledag indfalder i Ugen; hvilket Blad, med samme Skrift som Kirkeretten, sees at være enkelt indheftet, og altsaa kun bestemt til Beskyttelse for det egentlige Haandskrift [1]).

Dette vidner, ved sin udmærkede Calligraphie, ved den overhovedet herskende sieldne Eenshed og Nøiagtighed i Ordenes Skrivemaade, og andre flere Mærker, om en særdeles duelig og omhyggelig Afskriver; hvis Navn vi med saameget større Interesse læse ved Enden af den første Urtebog, som vi have en temmelig gyldig Grund til at antage ham for en historisk Person, hvis Levetid og Opholdssted vi kunne anvise. I Sorøe Klosters Gavebog (Scr. Rer. Dan. IV. p. 496) omtales ved Forhandlinger i Aaret 1310 en Frater *Kanutus Juul*, Procurator monasterii Sorensis; og at vi kunne antage denne Munk for at være identisk med Afskriveren af vor Codex, som paa bemeldte Sted nævner sig selv: kan i det mindste ei modsiges ved nogen af Haandskriftets Beskaffenhed hentet Grund. Thi baade

[1]) Jeg har ladet dette Fragment aftrykke i Ny Danske Mag. V. 3die Hefte.

Skriftens Charakteer og Bogens Skrivemaade henføre med største Rimelighed vor Codex i det mindste til Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Jeg kan saaledes ikke andet, end erklære mig imod vor berømte Nyerup's Mening: at Haandskriftet skulde være fra det 15de Aarhundrede; og at Sproget i samme skulde vise, at Bogen var skreven i Norge[1]). Enhver Sammenligning med danske Haandskrifter fra det 15de Aarhundrede lægger for Dagen, at vor Codex ei kan tilhøre denne Alder; men alle indvortes Mærker hiemle den Overgangen fra det 13de til det 14de Seculum. Saa langt er det ogsaa fra, at Sproget bærer noget Præg af norsk Herkomst, at det endog er i høi Grad afvigende fra Sproget i norske Diplomer af langt yngre Alder; og enhver, der sammenligner vor Lægebogs Text med Lov-Codices fra det 13de og 14de Aarhundrede, vil sikkert tilstaae, at Lægebogen tilstrækkelig godtgiør baade sin danske, eller rettere siællandske Herkomst, og sin Alder. At derimod det ovenanførte, i Ny Danske Magazin (I. S. 57–62) aftrykte Stykke af Henrik Harpestrengs Lægebog kan, som der angives, være skrevet i Skaane: anseer jeg, paa Grund af indvortes Forskiellighed i Orddannelsen og i Skrivemaaden, hvori det meget afviger fra vor Codex (f. Ex. i Brugen af a for æ) for ganske rimeligt.

Med Hensyn til vort Haandskrifts palæographiske Charakteer, kan det i Almindelighed bemærkes: at Skriften hører til den saakaldte gothiske Minuta, og at en Blanding af den ligeliniede og kantede med den afrundede Form deri er herskende; uden at den førstes Overvægt er betydelig. Bogstaverne have en meget reen og tydelig Charakteer, ere meget sielden sammentrukne, og berøre hinanden uden at staae alt for tætte. Bogstaverne b, d (af det ene Slags) h, k og l have overalt en spaltet Top. Det

[1]) Nyerups Udsigt over vort Fædrelands Litteratur i Middelalderen S. 388.

lille i har ingensteds, hverken enkelt, eller dobbelt, en Prik, men hyppigen en meget fiin Streg oven over; hvilken dog ogsaa undertiden mangler. y har derimod overalt en enkelt Prik over Midten. Det overstregede u, som findes i Skriftprøven, bruges temmelig hyppigt for y, og uden at man i Brugen af disse to Tegn for samme Bogstav sporer nogen Forskiel; da man tidt finder det samme Ord skrevet med begge Tegn. Det ligeledes aftegnede usædvanlige r finale forekommer temmelig ofte. Det sædvanlige r findes altid i Begyndelsen og Midten af Ordene; undertiden ogsaa i Enden. Det aftegnede r finale er almindeligt. Sædvanligst er det lange ſ i Enden; dog afvexler det med det korte. — Forkortninger ere meget sieldne og ubetydelige; og de forekomme kun paa enkelte Steder, hvor Afskriveren ved Enden af Linien har manglet Plads. I Almindelighed har han dog ikke taget Hensyn paa denne Mangel, men deelt Ordet ved Norm-Linien, om han endog skulde afbryde det midt i en Stavelse f. Ex. bræ-nd, m-alæn, t-hæth, hu-gh, m-an, th-a, hu-n, m-æth, f-alt, o. s. v. De sieldne Forkortninger ere f. Ex. ā og a' ɔ: an, h. ɔ: hun, m' ɔ: mus, th' ɔ: thær, æts ɔ: æter, ū ɔ: un, ē ɔ: em, tp ɔ: trap, et streget p for: pær, og maaskee nogle flere ubetydelige. — Bogstaverne staae ikke sielden adskilte, og, hvor de støde sammen, hver især tydelige og fuldstændige i deres Træk. Kun ved nogle Samlinger af Bogstaver findes de undertiden noget sammentrukne; nemlig be, bo, de, do, ds, ro, pp. — Naar Afskriveren en sielden Gang ved Feiltagelse har omsat to Ord, saaledes at det, der skulde staae foran, er kommet bag efter, retter han Feilen ved dette Tegn "; f. Ex. "smolt "oc ɔ: oc smolt. — Den Original, han har havt for sig, synes han, om ei i Ordenes Form og Skrivemaade (hvori jeg antager, at han noget nær har fulgt sin Tids Brug) saa

dog i Textens Materie eller Indhold, at have fulgt med megen Nøiagtighed. Dette slutter jeg bl. a. deraf, at paa enkelte Steder, hvor der synes at have været en Feil i Originalen, som forvanskter Meningen eller gior den utydelig, har han ikke rettet den; men sat et Slags kritisk Tegn (:: eller ∴) i Randen. — Endnu hører til Haandskriftets palæographiske Charakteer, at det heel igiennem er meget fiint afstreget med Ridsefiedren, og saaledes at af de svage Blækstreger ere de to øverste, de to mellemste, og de to nederste heelt udtrukne til Bladets Snit og Ryg; de øvrige derimod ende ved den perpendiculaire dobbelte Norm-Linie paa Udsiden, og ved den Enkelte paa Indersiden af Bladet. Fra fol. 1-81 i Lægebogen er Skrift-Liniernes Antal 13 paa Siden, og ligeledes i Steenbogen. I det ellevte Læg, eller Side 162, begynder derimod en mindre og tættere Skrift, med 17 og 15 Linier paa Siden, og vedvarer til Enden af Lægebogen, eller fol. 109; dog saaledes, at de to yderste Sider i hvert Læg, have kun 13 Linier; og Skriften paa disse den sædvanlige Størrelse. — Alle Begyndelsesbogstaver ved hvert Capitel, af langagtig gothisk Uncial-Form, ere malede med Rødt eller Blaat. Overskrifterne over Bøgerne og Capitlerne, Endeskrifter, Tallene og faa Bogstaver i Texten, hvor der er et Slags Afdeling i et Capitel, ere skrevne med Rødt, og alle store Bogstaver i Texten have en Minie-Streg. Den første Bog af Urtebogen har heel igiennem Marginaler, bestaaende af de vigtigste Sygdommes Navne, der forekomme i hvert Capitel, hvilke Afskriveren, med meget fine og ziirlige Bogstaver, har skrevet med Rødt, lige ud for Stedet, hvor de omtales. Da disse Navne uden Undtagelse ere de samme, der forekomme i Texten, har jeg, for at undgaae en betydelig forøget Møie i Trykningen, udeladt dem.

Interpunktionen, som heel igiennem bestaaer i Punkter, har jeg derimod overalt nøiagtigen beholdt, da den i det Hele er meget ordentlig, og tilstrækkelig til at adskille Sætningerne. Ogsaa den Egenhed, at Afskriveren allevegne sætter et Punktum for og bag ved Præpositionerne i og a (paa) har jeg fulgt i Aftrykket. — Jeg maa endnu bemærke, at Slutningen af Steenbogen (Xris: fra Ordene: Thæſſæ æræ egniæ ſtenæ ꝛc.) er ſkreven med en anden, langt mindre smuk, formodentlig ogſaa noget ſildigere Haand; ſkiondt Forandringen i Sprog og Skrivemaade ei er betydelig; hvorom mere paa ſit Sted.

Ved at ſammenligne vor, i saa mange Henseender udmærket gode Codex med andre gammeldanske Haandskrifter fra det 14de Aarhundrede, har jeg i Særdeleshed fundet betydelig Liighed med den smukke Lov-Codex i den Magnæanske Samling paa Universitetsbibliotheket (No. 455 i Octav). Skriftens Charakteer i denne er i det hele saa liig den, som findes i Lægebogen, at man næsten kunde antage dem for at være af een Haand, hvis ikke Afskriveren paa to Steder i hiin Lovcodex havde nævnt sig (Frater Johannes Juta). Bogstavernes Størrelse er i begge Codices den samme; men de staae i Lovbogen tættere til hinanden, end i Lægebogen, ere noget tykkere i Stregerne, og have en lidt mere ligeliniet eller kantet Charakteer, end i denne. Liniernes Antal i Lovbogen er, ved omtrent samme Format, 15 paa Siden. I øvrigt finder i Bogstavformen en betydelig Liighed Sted; man finder i bemeldte Lovcodex ogsaa det overstregede u for y, og den fine Streg over i; hvorimod y, hvor det forekommer, slet ingen Prik har har. Det omtalte særegne r finale har ogsaa denne Lovcodex, men noget sieldnere, end vort Haandskrift. Interpunktionen bestaaer ikke, som i Lægebogen, af Punkter; men af Commata, som dog have en kantet Form, eller ere et Slags, med en kort Hage forlænget Punkt, som Afskriveren har sat næ-

sten ud for Midten af Bogstavet. Linierne ere deels slet ikke, deels meget svagt afstregede. Forkortningerne ere, ligesom i Lægebogen, meget faa, og omtrent de samme; men ganske egen for denne Magnæanske Codex er den paa enkelte Steder og ustadigt forekommende Forkortning, deels i Stedet for et udeladt a, deels i Stedet for et fordoblet a eller en anden fordoblet eller lang Vocal, bestaaende i en enkelt eller dobbelt Toddel over Bogstavet; hvilket i danske Haandskrifter ganske usædvanlige Tegn er blevet bekiendt ved en orthographisk Strid, hvortil det har givet Anledning. — I Skrivemaaden og Orddannelsen vil man ligeledes finde Overeensstemmelsen i disse to Haandskrifter meget betydelig og næsten almindelig.

At give en aldeles fuldstændig Charakteristik af Sproget, med Hensyn til Orddannelsen og Grammatiken, og af Orthographien eller Skrivemaaden i vort Haandskrift af Henrik Harpestrengs Lægebog, er ikke min Hensigt, og kunde let, ved Sammenligninger med andre gamle Haandskrifter, naae en Vidtløftighed, som Rummet ikke tilsteder. Jeg beder de Sprogkyndige at tage til Takke med følgende almindelige og særskilte Bemærkninger, og selv at prøve dem, eller forøge dem med flere.

Ved at sammenligne Sproget i vor Codex af Lægebogen med de ældste Haandskrifter, vi have af Jydske Lov, med hvis Forfattelse eller Bekiendtgiørelse Henrik Harpestreng omtrent var samtidig, synes det, som man, ved Siden af betydelig Overeensstemmelse og megen Liighed i Skrivemaaden, dog i hine finder flere Spor af en ældre Sprogform. Foruden andre Grunde hertil, anseer jeg det tillige for rimeligt, at vi, uagtet alle de Prøver, vort Haandskrift fremviser paa Sprogets Ælde, og paa at være en omhyggelig og nøiagtig Copie af en god Original, dog ei kunne antage at besidde disse Henrik Harpestrengs Arbeider nøiagtigen i den selvsamme Sprogform,

hvori han i sin Tid nedskrev dem; men maa forudsætte, at i de 60 til 70 Aar, der omtrent kunne være forløbne imellem den Tid, da Bogen er forfattet, og den, hvori den er afskrevet, have Afskriverne lempet Sprog og Skrivemaade efter Tidernes forandrede Brug. Jeg antager derfor, at vi vel ikke i vor Lægebog have Dansk fra første Halvdeel af det 13de Aarhundrede; men vi have dog betydelige Levninger af dette, bevarede i en Dragt fra Overgangen til eller Begyndelsen af det 14de.

Om dette ældgamle Skrift i Modersmaalet maa vi nu for det første giøre den almindelige Bemærkning: at det, uagtet de enkelte Spor, det endnu bærer af Slægtskabet til det nordiske Stammesprog, dog aldeles hører til Sprogværkerne i det nyere danske Tungemaal; da de grammaticalske Former, Bøininger og Ordføininger, med faa Undtagelser, tilhøre, ikke den islandske, men den danske Sproglære. Det er saaledes en mærkelig Omstændighed i vort Sprogs Historie, som ei vil undgaae en agtsom Læser af denne, alt i Haandskriftet 500 Aar gamle Lægebog: at Sproget i samme, hvad dets Materie angaaer, langt fra ikke er saa forældet, som Ordenes Form ved første Øiekast kunde bringe os til at troe. For at bidrage til at oplyse dette end mere, vil jeg her jævnsides aftrykke et Stykke af Bogen efter Originalens, og det samme med en, efter vor Tids Brug forandret Skrivemaade:

Hwa sum wil lækydom takæ. han skal thæt witæ at nokær stærk lækidom ma æi giuæs børn. oc æi gamælt folc. oc æi andær thær krankæ ær. Oc æi skal lækydom takæs ællær giuæs i mykæl hetæ. oc æi i mykæl kuld. Man skal æi twa lækydom takæ en dagh. Thægær lækydom ær takæn til losn. hauær man æi fan=

Hvo som vil Lægedom (Medicin) tage, han skal det vide, at nogen stærk Lægedom maa ei gives Børn, og ei gammelt Folk, og ei andre, der svage ere. Og ei skal Lægedom tages eller gives i megen Hede, og ei i megen Kulde. Man skal ei to Lægedomme tage paa een Dag. Naar Lægedom er tagen til Afføring: haver man

gæt loſn. tha ſkal mat æi takaſ fyrræ æn lykidom hauær ſyn dygh fulkummæt. Takær man mat fyrræ tha ma han ræthæs at han fangær rythæ. Thæn thær lækydom hauær takæt. ma annæn dagh bathæs. af (at) thæt thær loſth ær af lækydom ma mæth baſtuf af tømæs.

ei faaet Afføring, da ſkal Mad ei tages for end Lægedom haver ſin Virkning fuldkommet. Tager Mand Mad før, da maa (eller kan) han frygte, at han faaer Feber. Den, der Lægedom haver taget, maa anden Dag (Dagen efter) bade ſig, at det der loſt er ved Lægedom, maa med Badſtue (ɔ: Badet) aftømmes.

Vi kunne heraf, og ved flere deslige Sammenligninger overbeviſes om, at ſeer man bort fra Ordenes gamle Skrivemaade og fra det Lakoniſke i Udtrykket, hvorved Forfatteren (heri ei uliig vore ældſte Loves Concipiſter) har indſkrænket ſig til de allernødvendigſte Ord, for at betegne Meningen, hvoraf undertiden opſtaaer for den uvante Læſer en noget større Umage med at fatte denne; og undtager man enkelte forældede, nuomſtunder ubekiendte danſke Ord og Udtryk: ſaa er Sproget i Lægebogen, efter 500 Aars Forløb, endnu fuldkommen forſtaaeligt for en danſk Læſer.

Imidlertid bør det herhos tillige erindres, ſom alt ovenfor er bemærket: at man uden Tvivl i vore gamle Love, f. Ex. i den med Henrik Harpeſtrengs Levetid ſamtidige jydſke Lov, og i dennes Haandſkrifter af lige Alder med vort, vil finde en noget ældre Sprog-Charakteer og flere Vanſkeligheder i Læsningen. Dette troer jeg dog, lader ſig uden Vanſkelighed forklare. Først bør betænkes, at vore gamle Love uden Tvivl kunne ſiges at have været til, længe før de bleve forfattede; da hine Tiders Lovgivning for en ſtor Deel beſtod i at ſamle, ordne og nedſkrive ældre Vedtægter, i hvis omhyggelige og nøiagtige Bevaring man med Rette har ſeet et virkſomt Middel til at giøre den ſtrevne Lov agtet af Folket. Saaledes bør vel ogſaa den jydſke Lov, ligeſom vore øvrige gammeldanſke Love, anſees for en

Samling af Lovforskrifter, der for den største Deel i deres Indhold ere langt ældre end Lovenes skriftlige Forfattelse; ja i hvilke man uden Tvivl endog ordret har beholdt mangfoldige ældre Udtryk, Talemaader og Sprogformer, som i de ved mundtlig Tradition bevarede Vedtægter havde forplantet sig fra Slægt til Slægt. Hertil kommer endnu, at i Lovbøgerne er Sproget, netop ved Mængden af gamle Rets-Formeler og ved Behandlingen af tildeels indviklede Gienstande, paa en Maade mere scientifisk, end i Lægebogen, hvor det mere holder sig til det daglige Livs Udtryk, og tidt medfører eensformige Gientagelser. Endelig bør man agte paa, at Forfædrene, i at tage Afskrifter af Lovbøgerne, vist nok altid med mere Strenghed, end i andre skrevne Arbeider, have holdt sig til Udtrykket i de ældre Originaler, som copieredes, fordi en Lovbogs Ord og Udtryk have en større Hellighed og Vigtighed, end andre Sprogværkers; hvorfor man ogsaa seer mangfoldige gamle Udtryk, ja selv forældede Sprogformer, forplantede i Lovsproget giennem flere Aarhundreder, endog til Christian den Femtes Lov. Heller ei maa det overseés, at vor Codex, som i det mindste er 60 til 70 Aar yngre end Tiden, hvori Henrik Harpestreng har nedskrevet sine medicinske Værker, i et Par Menneskealdere formodentlig er gaaet igiennem adskillige Afskriveres Hænder. — Fra den Tid, man i Danmark begyndte at skrive paa Dansk, (fra anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede ere vore ældste Kirkeretter) kan man vel især regne, at den nyere Sprogform ret har begyndt at feste sig; forsaavidt nemlig, som ikke en eiendommelig Dialect-Forskiel fra en endnu ældre Tid har adskilt Sproget i Danmark fra de øvrige nordiske Dialecter. Thi det er vist, at selv i vore ældste Love, hvor de fleste Levninger af den islandske eller gammel-nordiske Sprogform findes, er det dog kun Levninger af denne, vi spore i

en allerede væsentlig og grammatikalsk forandret Mundart. Man behøver kun at læse et Capitel i en islandsk eller norsk Lovbog, og i den siællandske Kirkeret (1171) eller verdslige Lov, for at overbeviises om, hvor meget lettere de sidste ere at forstaae, end de første.

---

Endskiøndt nu, som ovenfor er bemærket, dette Skrift fra 13de Aarhundrede overhovedet allerede har Præget af den nyere danske Sprogform, og det kun er faa af vor nærværende Formlæres Regler, der ei ville findes anvendelige paa Henrik Harpestrengs Dansk: gives her dog enkelte Undtagelser, enkelte Levninger af forældet Sprogbrug, som kunne fortiene at bemærkes. I øvrigt maa jeg henvise til Glossariet, hvor ei allene det, som vedkommer de enkelte Ords Forklaring og afvigende Bøininger, saavidt muligt er oplyst; men ogsaa ethvert i Skrivemaaden fra den nærværende Brug betydeligt afvigende Ord er anført; hvilket sidste i Særdeleshed er skeet med Hensyn paa den ualmindelige orthographiske Omhyggelighed og Consequents, hvoraf vort Haandskrift tør rose sig. — Jeg anfører her, som i Fortalen til den danske Riimkrønike, disse Bemærkninger under de forskiellige Ordclasser [1]).

I. Den saakaldte Substantivets bestemte eller vedhængte Artikel finde vi næsten ikke brugt i vort Haandskrift; i Særdeleshed forekommer den yderst sielden efter en Præposition. (a træt. af træt. U. B. I. 17. af diuræt. I. 55. houæthæn af løkæn. I. 62. ofnæ saret. I. 62. with træt. I. 55. —

[1]) Ordene i Texten henføres, hvor jeg især troede det fornødent, til Bøgerne og Capitlerne i Urtebogen (f. Ex. U. B. I. 23. eller blot I. 23.) og til Capitlerne i Steenbogen. (S. B.) I øvrigt er i ethvert Ord af Texten, som anføres, dens Skrivemaade bogstaveligen fulgt.

houæthæt. I. 23. yrtæn. II. 5. 34. blathen. (Bladene) II. 15. oſæn. II. 34. og neppe flere Steder). Derimod læſe vi: a maghæ. (paa Maven.) a døth lyk. S. B. 23. af maghæ. — æftær mat. — geen ſol. (mod Solen, i Solen. I. 6.) wærk i niuræ, i laar, i ørnæ. thyngſlæ i houæth. ſiucdom i man. ilt i liungæ. goth i maghæ. I. 22. giuthæs thæt i øræ. I. 78. helſum til houæth, til thinning, til anlæth. I. 23. um morwæn (om Morgenen) um dagh. um nat. um ſumær. um wintær. um hals. — undær tungæ. with øghn. II. 5. with houæth. II. 15. Ligeledes hvor Subſtantivet ſtyres af et Verbum: tha hiælpær thæt niuræ. I. 3. thæt ſtyrkær maghæ. I. 45. at renſæ maghæ oc houæt. I. 14. hun wætær lykum. I. 20. hun giuær døth. II. 50. thæt kølær likum. I. 78. gør mat at ſmæltæ i maghæ. I. 80. gør mun væl at dønæ. — oc ſmør øghæn mæth. I. 4. — Efter pron. rel. thæn fyllæ, thær lykum hauær. I. 20. m. fl. St.

Denne vedhængte Artikels Sieldenhed, ogſaa i ældre danſke Sprogmonumenter, kan vel beſtyrke Grimms Bemærkning: "at den viſer ſig ſom en ſildigere, for det oldnordiſke Sprog oprindeligen ubekiendt Indretning," og bliver hyppigere, jo længere vi komme ned i Tiden. (Deutſche Grammatik. I. 1819. S. 373. 74). Ogſaa den ubeſtemte Artikel udelades ſtundom. f. Ex. watn af aa. I. 78. ſtungen af bi. I. 53. i manz øræ I. 79. i manz mat. II. 43. oc ær meræ Steen (er en ſtørre Steen) S. B. 2. o. fl. St.

At Hverkenkiønnets ubeſtemte Artikel paa nogle faa Steder er bleven til ent, kunde maaſkee regnes for en blot Skrivfeil, derſom ikke Gientagelſen var derimod. Man finder: ent kalt bloth. I. 51. ent ont bloth. I. 63. ent kiet (?) I. 54. ent winkar. (S. B. 62).

II. Substantivernes Bøining frembyder færre Levninger af den ældre Brug, end man skulde troe. Saaledes ere Sporene af de aflagte Forholdsendelser (Casus) meget faa. (a markæ. II. 43. mæth barnæ. I. 72. II. 30. 35. og fl. St. i thæftæ. I. 64. af lithæ o: af Led. I. 23.) Brugen af Dativus er vel hyppig; men uden egen Endelse. f. Ex. hun dughær maghæ. I. 49. thæt dughær mæst the siucdom. II. 3. hun dughær qwinnæ. II. 12. thæt ær got hostæ. I. 27. ær got wathæ øghn. (St. B. 8.) helsum allæ inulf. II. 53. Kommær gauæ man. I. 3. tha gør thæt man claar øghæn. II. 5. blændæs hun ædyk. I. 22. thæt økær konær miælk. I. 11. o. s. fr.

Genitivus forekommer saavel med Endelsen s (Silfs frothæ. gulz frothæ. I. 2. manz quith. I. 3. manz mun. I. 14. hwærdags rythæ. I. 19. sinups frø. I. 71. hugorms bit. II. 30. hafs watn. (S. B. 8.) som med den endnu i endeel sammensatte Substantiver brugelige Endelse paa e (f. Ex. barnæ skin. I. 9. hiartæ røtær. I. 4. fotæ byld. I. 63. niuræ siucdom. I. 66. thæn mindræ wæghbrethæ oos. I. 6. o. fl.) men overhovedet er Brugen af Genitivus sielden; undertiden udtrykkes dette Forhold ogsaa ved præp. af.

Af Substantiver, som i Fleertallet, imod den nuværende Brug, endes paa æ, forekommer neppe fleer end følgende: holdæ (Bylder) bønæ (Bønner) fikæ (Figen ell. Figener) gnistæ, glothæ, kiærnæ, loppæ, lymmæ og limmær, I. 31. Lemmer. Nætlæ (Nælder) qwinnæ (men konær) rosæ, thæssæ skathæ, stripæ, thinningæ, timæ (Timer, Tider) ukæ, yrtæ. Andre Afvigelser i Flertallets Dannelse ere bemærkede i Glossariet.

Kiønnet adskilles vel hyppigen, især ved Urternes Navne, formedelst han, hun (og det); men i denne Brug herster me-

gen Vilkaarlighed, eller dog Uovereensstemmelse; saaledes at han og hun tidt bruges om den selvsamme Plante. I øvrigt stemmer Substantivernes Kiøn for det meste, og med faa Undtagelser (f. Ex. Viin) overeens med det nærværende.

III. Adjectivernes Bøining i Kiøn og Tal, med og uden Artikel, følger overhovedet temmelig regelret vor nuværende Formlære. (Til Exempel: thiur, thiurt, thyrræ (I. 24.) tør; kald, kalt, kaldæ, kold; harth (milt) hart (andæfang. I. 17.) harthæ, pl. haard; hun ær goth. (god) thæt ær got. I. 22. hun ær kald. I. 6. kalt bloth. I. 51. thungt houæth. I. 30. døt køt. I. 36. thæt ær nytælict. I. 5. thæt ær het. I. 8. the ær hetæ oc thyrræ. I. 33. the thær illæ æræ. I. 35. løs buuk. løsæ tænder. I. 15. skathælikæ ormæ. I. 24. saar mun. saræ innuluæ. I. 30. — summæ hwitæ oc summæ brunæ. II. 15. thæn thynnæ. thæn thiuckæ. I. 27. thæn størræ. I. 28. thæt hwitæ af æg. I. 7. the frammærst(æ) lymmæ. I. 31. — en læt løsn. I. 14. et het bloth. I. 78. o. s. v.) Vi maa imidlertid bemærke, deels at Brugen af Adjectivets Artikel, især den ubestemte, er ganske sielden; deels at man ikke maa vente sig en fuldkommen Regelmæssighed og Følgerigtighed i hine Bøininger, særdeles hvad Fleertallet angaaer, saavel ved Adjectiver, som Participier. Man finder saaledes vel rigtigen: bolæn milt og bolnæ brynæ. (I. 43.) sothæn oos. (Saft) sothnæ bønær. I. 24. warthær thæt sothet. II. 13. blothught køt. S. B. 14. thæssæ allæ taknæ. II. 15. og sl. a. Men ogsaa: bolæn øghn. I. 7. allæ skathælyk ormæ. I. 8. allæ etærful bit. I. 8. myrk øghæn. I. 33. brun blomstær. I. 78. høtæ (hede) oc thyr I. 10.

En maaskee mere Orthographien i vort Haandskrift, end Formlæren vedkommende Bemærkning er den, at Comparativet

undertiden dannes ved Tillæg af er (ær) i Stedet for ere. Saaledes: blokær, blegere. St. B. 1. bætær, bedre. U. B. II. 11. (men ogsaa bætræ. II. 15.) helsumær, sundere. I. 36. hetær, hedere. I. 71. II. 14. hwitær. I. 74. lættær, lettere. II. 14. oftær, oftere. I. 66. røthær, rødere. St. B. 15. starkær. U. B. I. 2. (ogsaa starkæræ. II. 34.) thyndær, tyndere. II. 10. Dog er denne Brug ogsaa i andre gammeldanske Skrifter ikke usædvanlig.

Endnu kan bemærkes, at to til samme Subject hørende Adjectiver i Constructionen stundom adskilles, saaledes at det ene gaaer foran, det andet følger efter Subjectet. f. E. et het bloth oc thiurth. I. 78. ont kalt bloth oc wat. I. 2. harthæ boldæ oc storæ. I. 6. ondæ ormæ oc skathælikæ. I. 24. illæ saar oc storæ. I. 74. (jvf. min Fort. til Riimkroniken S. XX).

IV. Om Talordene er vel intet særdeles at bemærke, heller ikke findes de fuldstændigen i Haandskriftet; dog vil jeg, for dettes Ældes og Godheds Skyld, anføre dem, som forekomme. 1. en lot. et swart oc annæt røt. I. 14. førstæ. — 2. twa lotæ. twa timæ. slyk tu brøth. (Kogeb.) slykæ tu. sammest. twinnæ. I. 10. annæn, annæt. hwær annæn. II. 53. — twilytæth, tvelydet. S. B. 25. 3. thre daghæ. thre rotær. thri blathæ. thrinnæ, thrynnæ. thrifald. thrithi, tredie. thrithing, Trediedeel. — 4. fyræ. fiarthæ. fiarthædeld, Fierdedeel. — 5. fæm (i fæmtiugh.) 6. sær. S. B. 62. 7. siu. S. B. 7. — 8. atæ II. 35. atændæ. II. 8. — 9. — nindæ. II. 8. — 10. — tyndæ. (Kogeb.) 20. tiughæ. (i trystiughæ.) 40. fyrætiughæ. (K. B.) 50. fæmtiugh. I. 17. — 60. trystiughæ. I. 17.

V. Pronominer. Thu. I. 80. — Han (Stenen) brænnær hans (dens) finger thær hanum halnær.

(S. B. 44.) han, i Accuſ. oc latær han æi ſithæn kummæ. I. 24. Ellers, ſom ovenfor: hanum. Dat. hanum. hanum wetæs bøn. hanum ſkathær. S. B. 52. — af hanum S. B. 27. — hænnæ, Genit. og Accuſ. — thæn, thæt. pl. the. Gen. thæns manz, forekommer eet Sted. I. 63. theræ og thærræ, deres. hwær theræ, hver af dem. I. 77. II. 15. — Dat. them og thæm. thæt ær them got. I. 22. hun ær goth thæm thær mykæt æræ hetæ. II. 9. — hin, hint, den, det. hin annæn. I. 73. hint, thær brotæt ær. I. 53. hinæ, thær (de, ſom) etær hauær takæt. II. 10. allæ hinæ andræ. (K. B.) thæſſæ. diſſe. allæ thæſſæ. thæſſæ lund, paa ſaadan Maade, ſaaledes. — hwilk, hwilk en, hwilk et. hwilkæ. (ſ. Gloſſariet.) hwilkin thær, hwilkæ thær. (S. B. 62. i det med en anden Haand tilføiede Stykke.) hwa, hvo. — ſin mun. tha ſpyr han ſyn lungæ. thwar man ſinæ øghn. (S. B. 41) ſine (deres) bøndær. (S. B. 4.) Ligeledes: thær ſinæ lymmmæ gytæ æi rørth. I. 66. — ſic, ſik, ſig. ſmør man ſic. hwa ſum ſic forgløмær. I. 41. — ſiælf, ſelv. II. 34. pl. ſiæluæ. allæ limmæ, thær ſiæluæ ma røræs. II. 6. Pron. relat. er deels ſum, ſom; deels, og oftere, thær, der, hvilket bruges ſaavel i det ſubjective, ſom i det objective Forhold. thæn book, thær ſcriuæs mæth thæt blæk. I. 3. dughær thæt ſammæ, thær gulz frothæ. I. 2. I Stedet for thær forekommer ogſaa det isl. ær. — Sielden er det relative Pronomen udeladt. I. 8. thæt dughær thæn, brathælikæ miſtær maal. I. 22. — Det ubeſtemte Pron. man, er her overalt det virkelige Subſtantiv, der tager han efter ſig, (f. Ex. Stampær man hænnæ — oc ſmør ſic mæth. tha fly hanum loppæ. I. 3.) forekommer i Accuſativ (I. 66. I. 71.)

ſtundom ogſaa i Plur. hwilkæ lund mæn ætæ hænnæ. I. 3. (jvf. Gloſſariet.)

VI. Om Verbernes Former kan bl. a. bemærkes:

a. Fleertallet af Præſ. Indicat. har oftest Endelſen æ (e.) Saaledes: the gangæ, the gøræ, the hauæ, the hæftæ, renſæ, warthæ (vorde) waræ, wilæ, wærkæ, æræ, ætæ.

b. Imperativet bruges i Sing. med Endelſen æ. ær manz niuræ hart, læggæ malyrt with. I. 3. knuſæ grøn kaal oc ſwælugh oſen in. I. 24. hauær man æi caſſiam, tha takæ kanyel. I. 32. ællær ſiuthæ kaal oc drickæ hænnæ ooſ. I. 41. o. ſl. St.

c. Egentlig eller aabenbar conjunctiviſke Former forekomme neppe. Dog findes paa faa Steder et Slags betinget Sætning, udtrykt paa en egen Maade, der ogſaa kunde forklares ſom om Udtrykket var elliptiſk, og vil udeladt. Thæn ſkathær æi watnſot — thær hænnæ taka. II. 10. bæſt of man ſiuthæ hænnæ. I. 3. læggæ man malyrt — tha dughær hun. I. 3. thæn thær hanum bæræ, ſkal reen i ſyk væræ. S. B. 52.

d. Den paſſiviſke Form i Præſens og Infinitiv har undertiden ved adſkillige Verber Endelſen s i Stedet for es. Saaledes: byrs. I. 16. (andenſteds byriæs) dryks, gyfs. II. 21, (men ogſaa giuæs. I. 47.) hafs. II. 24. lats, lægſ, ryfs. I. 17. ſigs. S. B. 59, ſmørſ, taks, thwas. S. B. 40 (thwaghæs, toes.) I øvrigt er den enkelte paſſiviſke Form ikke meget hyppig; oftere dannes den ved Hielpeverbet warthær; eller den act. Form, med det ubeſtemte man, træder i Stedet.

e. Participierne have den dobbelte Kiønsendelſe paa n og t, og Fleertallets Bøining paa ne (f. Ex. takæn, takæt, taknæ;

sothæn, sothæt, sothnæ; warthær hun druckæn. I. 36. warthær thæt thwaghæt. I. 37. sinup malen mæth ædikæ. I. 71.); men uden at dette, saa lidt som ved Adjectiverne, har nogen regelret Stadighed. At her skielnes imellem Brugen af Participiet i activisk Form (paa t) og i passivisk (paa n) kunde flere Exempler godtgiøre (saaledes: hauær takæt; hauær fulkummæt. I. 46. men: ær takæn. sammest.)

Sammentrækning og Afkortning finder Sted ved Endelsen af adskillige Participier, f. Ex. blænd, blandet; brænd, brændt; drøpt, dryppet; mængd, mænget; scad, skadet; skaarth, skaaret (men: skoræn); thyrthæ, tørrede, I. 6. upcaft; ælt, æltet. — Andre Afvigelser ved enkelte Verbers Participier og øvrige Tidsformer ville findes angivne i Glossariet.

Endnu staaer tilbage at tale om Orthographien i vort Haandskrift; og da dette, som alt er sagt, hører til de bedste og ældste af vore danske Haandskrifter, og Skriveren meer, end det pleier at være Tilfældet, har iagttaget stadig Eenshed i sin Skrivemaade; turde det ei være upassende, at charakterisere denne i de vigtigste Hovedtræk.

Jeg regner saaledes hertil, at Brugen af æ i vort Haandskrift er yderst hyppig; og finder Sted, saavel i alle de Tilfælde, hvor vi nu skrive e, skiøndt vi have beholdt Lyden æ (f. Ex. ær, ællær, æftær, wæl, læt, smæltæ, hænnæ, thæn, thæt, mæth, thættæ, hælst, iærn, giærnæ, hwær, ꝛc.) som ogsaa i de Endestavelser, hvor Lyden nu er en Mellemting af æ og e (f. Ex. annæn, druckæn, bundæn, fallæn, utæn, innæn, yrthæn, næth, rakæt, huggæt, nokæt, gamæl, kyrvæl, fordæruæt, wintær, hauær, waxær, takær, læggær, fangær, thyrrær, brænnær, skapæs, siuthæs, takæs, og overhovedet regelmæssigen i 3die Person af Præs. Act. og

Pass.) Desuden forekommer æ næsten almindeligen som Endebogstav i alle Substantiver, og Adjectiver i Fleertallet, der nu i Sing. endes paa e, (foruden de ovenfor angivne, der i Fleertallet have æ for er) og i alle Infinitiver. (f. Ex. øræ, næsæ, maghæ, tunghæ, trappæ, ormæ, byrthæ (Byrde) ædikæ; illæ, ondæ, harthæ, helæ, skarpæ; hauæ, bæræ, løsæ, hiælpæ, wæræ o. s. v.) Meget sieldne ere Undtagelser herfra, saasom mæth barne. I. 72. II. 12. binder. II. 34. hennæ. I. 41. mykel, som nogle Gange forekommer. latet. I. 65. litet. I. 61. Heller ei kunne vel disse Afvigelser fra en ellers saa almindelig iagttagen Brug, ansees for andet end Følger af Uagtsomhed. Anderledes er det med Pron. them, der uden Tvivl uden Undtagelse skrives med e; hvorimod then kun sielden findes for: thæn.

I øvrigt bruges e i alle Tilfælde, hvor denne Lyd høres reen og utvivlsom. (f. E. theræ og therræ, deres, meræ, hetæ, hedde, thæt fetæ, blek, bleg, blekæst, heet, sweet, quekæ, grenæ, rent, rensæ, besk, eem, o. s. v.) Tvelyden iæ skrives ingensteds med e. f. Ex. giæld, hiælp, miæl, (Meel) miælk, hiælpæ, Skiæl, skiælvæn, siælf, spiællæ (spilde) kiænnæs, kiænnæls, skiær (klar) skiæræ, (at klare) kiærnæ, hiærnæ, kiæriorth, giærnæ, tangiærth, giæs (pl. af Gaas) o. s. v. Kun paa et Par Steder forekommer miel (Meel) og mielk. — Tvelyden ia forekommer bl. a. i siarthæ (fierde) og hiarthæ.

Det fordoblede a, eller Vocaltegnet aa, forekommer vel ikke overalt (her findes f. Ex. sma, smaa, fa, faae, ma, maae, spa, spaae, smat, smaat, gar, gaaer, mane, Maane, bathæ, baade, sar, Saar, bla, blaa, wat, vaadt, thra, Attraa); men dog meget hyppigen. f. Ex. raa, en Aa, laar saar, faar, aar, haar, Saar, (oves) Maal, kaal, laa,

gaaſ, laat (lunkent) waar (Voer, Edder) o. ſl. — At man i den Tid, fra hvilken vor Coder ſkriver ſig, og overhovedet i det 13de og 14de Aarhundrede, ved det dobbelte a har betegnet ſnarere en langtrukket a-Lyd, eller en Mellemlyd af a og aa, der efterhaanden er gaaet over til den fuldkomne aa-Lyd, end denne ſidſte: anſeer jeg for ſandſynligt. For denne Mening taler maaſkee ogſaa, at her (ligeſom nu og da i andre gammeldanſke Haandſkrifter) findes nogle faa Ord ſkrevne med aa, ſom nu ikke have denne Vocallyd, men et reent a. (aar, Ar. I. 48. klaar af æg. I. 6. kaar ɔ: Kar. I. 21. II. 3. maat ɔ: Mad, I. 24, hvilket Ord dog ellers ſkrives mat).

De øvrige Vocalers Fordobling for at betegne en lang Stavelſe er endnu mere almindelig. (Saaledes: heet, (men hetæ) ſweet, (men ſwetæs) hees, eem, heel, (men helæ) been, geen, reen, feet (men fetæ) ſteen (men ſtenæ) liif, ſtriith; ſool, oos, hool (huul) hoor, root; fuul, guul, ſuur, huuth, huus, buuk, ſyyn, løøk, ſøøth, døøn, røøk, møør o. ſl.) En fuldkommen og ſtadig Eenshed finder vel ikke Sted (thi man finder ſaaledes ogſaa: ben, ſten, win, døn, røk;) men Fordoblingen er dog ſaa hyppig; at man ſeer, denne Betegningsmaade for Stavelſers Længde alt maa have været en bekiendt og temmelig almindelig Brug i Danmark, i Slutningen af 13de og Begyndelſen af det 14de Aarhundrede.

Til det underſtottende og ſtumme e findes derimod faa eller ingen Spor. (Her læſes Træt, Træet; Frøt, Frøet; ſpyr, ſpyer, ſtrør, flyr, flyer, ſtrøs, thwas, toes.)

Det ſluttende e er udeladt i adſtillige Subſtantiver, iſær efter l, hvor det nu vilde bruges (f. Ex. Douæls, mynnæls, rokæls, ſmøræls, tryggæls, wæmæls, ædik, ærænd. Ligeledes forekommer: faſtænd, faſtende. priſæth, priſede.

II. 10. (Jvf. ovenfor om Comparativus.) Dette e fattes ogsaa efter i udi Ordene: thrithi, Cyli, Oli.

Til Vocalernes Brug i dette Haandskrift hører endnu a). Ikke alle Ord, hvori den nærværende Skrivebrug udtrykker den korte eller lukte aa-Lyd ved o, have her denne Vocal, men undertiden i Stedet for samme u. f. Ex. sum, som; summæ, somme; om summær, om Sommeren; helsum, lægende; burt, burtæ, bort, borte; kumbæ, komme (men ogsaa kombæ; ligesom og for, oftæ.) b.) y og i bruges fælles for Vocallyden i. Saaledes: Syfn og sifn (Søvn); mykæl og mikæl; alkyns og alkins; byld og bild; drykæ og drikæ; lyuær og liuær (Lever); ylt og ilt; fyk og fik (sig); dryks og driks; lækydom og lækidom; iorth og yorth; kyruæl og kiruæl; lykæ og likæ; thyrræ og thirræ (tørre) o. fl. y og i forekomme ogsaa vexelviis, i Stedet for e, i Enden af nogle Ord. f. Ex. længy og længi, længe; Styrky, Styrke; myrky, Mørke: æggy skalæ; æggi blomæ; sma styki, i styki (Stykker.) — c.) æ findes stundom, og ei saa sieldent, brugt for a, afvexlende med denne Vocal. Dette forekommer tiere, end at det vel kunde antages for en blot Feil eller Uagtsomhed af Skriveren. Desuden møder det ogsaa i andre gammeldanske Haandskrifter, f. Ex. i Cod. Magn. 455. Saaledes læses i vor Codex: gær, ɔ: gaaer. I. 3. II. 14. II. 41. giær. I. 11. (det samme i Cod. Magn.) thwær (f. thwar ɔ: toer) I. 6. I. 22. nær ɔ: naar. I. 47. nær ɔ: naaer. S. B. 44. stær ɔ: staaer. II. 42. II. 32. 53. færuæ, Farve. S. B. 53. wærmæ. I. 24. 51. 80. dræghæ, drage. I. 59. II. 31. 53. sænt ɔ: sandt. I. 40. II. 39. fængær, (fangær, faaer) I. 3. lætær. I. 54. lætæs. S. B. 17. m. fl. — d.) iu anvendes for y i følgende Ord: biuthæ, diupæ, diur, giuthæ, liugnæth, lius, liusæ, niuræ, siucdom, siunkæ, siuthæ, thiuk, thiuknæ. e.) y for

det sildigere ø. — thyr, (tør) at thyrræ, thyrſt, myrk, kyruæl, ſpyr (spørger. II. 53.) ſyfn, Søvn. o. fl. f.) For e skrives undertiden ø. F. Ex. hølær ɔ: heler. I. 3. 8. 15. 53. hølſum (helſum) I. 14. rønſæ, rense. I. 4. mønæ, mene ɔ: hindre. I. 15. 68. møræ. I. 7. 24. 33. høet, hed. I. 13. høtæ, hede, I. 10. høtær ɔ: hedder. I. 10. grønæ ɔ: Grene. I. 17. ſmøltæ, smelte. I. 15. o fl.

I Henseende til Conſonanternes Anvendelse fortiener især den hyppige og regelmæssige Brug af th at bemærkes; og de stadige Grundsætninger, hvorefter dette Medlydstegn bruges, forskielligt fra t (uden naturligviis at tage Hensyn paa de faa Afvigelser, som maa tilskrives Uagtsomhed.) Saaledes anvendes th i Begyndelsen af en Stavelse til at betegne 1. den aspirerede t-Lyd (Islændernes þ, og Englændernes stærke th) som i nyere Dansk har tabt Aspirationen f. Ex. thri, thrinnæ, thrithi, thritæ, thrithing, Tharf, thyruæ, Thra, thrang, thaklyk, thyr, thyrræ, thyrſt, thyrſtæ, thun, thræt, throtnæ (I. 38.) Thorðun, thoræ (II. 8.) thung, thæft, og maaskee nogle flere. At her bemeldte Lyd (af þ) angives, anseer jeg for utvivlsomt. 2. Den anden Brug af th, hvor Lyden er mere tvivlsom, er i Enden af nogle Ord, især Participier, hvor jeg imidlertid dog holder det for rimeligst, at den i det følgende omtalte svagt aspirerede th-Lyd (det strøgne ð) er betegnet. f. Ex. gorth og gørth, (af giøre) ſmurth, rørth, riuæth, ſkoreth, caſtæth, lauth, ſauth, o. fl. 3. Udtrykkes ved th det svage eller bløde engelske th (vort aspirerede ð, eller det Islandske strøgne ð, saavel i Begyndelsen, som i Enden af en Stavelse. F. Ex. thæt, thæn, the, them, theræ, thæſſæ, tha, thær, thæthæn, mæth, with, præp. With, (Vid) iorth, huth, bloth, goth, glath, (glad) barnbyrth, houæth, fæth (Sæd) brøth, røth, (rød) bøth, forbøth, Trath (Traad) ſkathær, ſkathælyk, wathæ-

lyk, blathæ, blythæ, gothæ, warthæ, sprethæs, matlethæ, byrthæ, wæthær, (Veir) wæthræ talgh, (Vædertalg) o. fl. At Skriveren bestemt har skielnet imellem denne aspirerede d-Lyd og det rene eller haarde t, kunde ved mange Exempler godtgiøres; om man endog nu og da skulde finde, at han har overseet Forskiellen. Saaledes skriver han: hun ær goth og thæt ær got I. 6. 22. Soth ɔ: Sod eller Saad, Suppe; men Sot ɔ: Sygdom; og bloth sot. I. 9. 22. with hwit win I. 21. men: thæn hwithæ. I Almindelighed endes Adjectiverne i Hverkenkiønnet regelmæssigen paa t. f. Ex. lit, ont, laat, (lunkent) hart, got, kalt, søt win, mangt, o. s. v.

Det simple d bruges derimod a.) deels i Begyndelsen af endeel Ord eller Stavelser, hvor vi endnu anvende det f. Ex. dagh, Deld (Deel,) digher, lækydom, siucdom, dugh, dum, duft, døn, døth; Andæ, andæfang, andær, wandælyk, boldæ, (Bylder, Knuder) haldæ, rindæ, ondæ, hundæbit, o. fl. b.) deels, men ikke ofte, i Enden af Stavelser: f. Ex. byld, kuld, ond og und, enfald, thrifald, deld, Dyld, Meld, (Atriplex) hvilkæ lund, Grand, trynd, ærænd, og i nogle afkortede Participier; som brænd, blænd. Brugen af dh i dette Tilfælde (som i Cod. Magn. 455. ikke er sielden) findes i vort Haandskrift neppe Spor til.

Det enkelte g understøttes næsten overalt, hvor det begynder Stavelsen, og staaer foran æ, i de allersleste Tilfælde ogsaa hvor det ender den, med h. (draghæ, maghæ, dighær, dughæ, faghær, faghræ, haghel, sighæ, flughær, mughæ, wæghæ; dagh, dygh, talgh, hunugh, smørugh, blothugh, statygh, margh, mangh, o. s. v. Ligeledes inde i Stavelsen: Naghl, Øghn.) Dog gives Undtagelser, som: lungæ, længær, fangæ; sang. — Det dobbelte g har ikke denne Understøttelse (huggæt, Tryggæls, tyggæ, læggær.)

k finale forekommer hyppigen i Stedet for det ſildigere g; ſom: buuk, ſik, røok, løok, fikæ, rakæt, røkæls, økæ, bakæ, o. ſ. v. Ligeledes f for det ſildigere v. f. Ex. diærf, døf, haf, hafthe, (havde) iæfnt, løf, ſcurf, ſiælf (men ſiæluæ) ſyfn, (Søvn) ſylf, tharf. — tl forekommer i faa Ord for ll: Nætlæ, Nælle eller Nælde; watle, Valle.

Endelig kan bemærkes, at i Stedet for den ſildigere Conſonant-Fordobling har vor Codex i mange Ord kun den enkelte Conſonant; f. Ex. bolæn (bullen) bønær (Bønner) drikær, drykæs (ſieldnere dryckær) drukæn, dropæ, forglømæ, gamælt, lægæ (men ogſaa læggær) ſamæn, ſkalæs, (ſtalles) ſkinændæ, wilæ, o. ſl.

---

Til Slutning har jeg endnu at giøre Rede for Indholdet af det Haandſkrift, ſom her første Gang aftrykkes, og meddele Oplysning om de faa andre og ſildigere Haandſkrifter, hvormed det for en Deel ſtemmer overeens. Heri kan jeg ſaa meget mere indſkrænke mig til det nødvendigſte, ſom mit Øiemed iſær gaaer ud paa at bringe Henrik Harpeſtrengs Arbeide, ſom et af de ældſte danſke Sprogmonumenter, for Lyſet, og ſom bemeldte Haandſkrifter, i Sammenligning med den her aftrykte Codex, ere af langt ringere Værdi og Vigtighed.

Skriftet ſelv udviſer de 3 Afdelinger, hvoraf vor Codex beſtaaer. Den første, eller de to Urtebøger, er vel tildeels en proſaiſk Overſættelse eller Paraphras af det under Æmilius Macers foregivne Navn bekiendte mediciniſke Poem fra Middelalderen: de virtutibus herbarum; men dog forøget med endeel Artikler, ſom ikke findes hos den ſaakaldte Macer, der kun afhandler 80-100 Planter; hvorimod vor Forfatters to Urtebøger tillige afhandle adſkillige mineraliſke Lægemidler,

med flere medicinske Forskrifter, (f. Ex. om Brugen af Bad ꝛc.) og i Alt indeholde 136 Capitler. I de efter Macer fordanskede Artikler har Henrik Harpestreng snart temmelig ordret fulgt den latinske Original, snart forkortet den, og jævnligen baade tilsat og udeladt. Saaledes udelader han i Almindelighed hvad den saakaldte Macer anfører om Oprindelsen til Planternes Navne; og paa adskillige Steder (f. Ex. I. 52. 53. II. 16. og fl. St.) Macers Forskrifter i visse qvindelige Sygdomstilfælde, og andre lignende Sager; hvoraf han dog andensteds har optaget meget.

Om bemeldte latinske Digt, (hvis Forfatter ei kan være ældre, end fra Slutningen af det 10de Aarhundrede, da han nævner Walafridus Strabus, en Kannik i Sanct Gallen, der har skrevet en Lægebog og levede under Carl den Skallede,) og om dets Udgaver, findes Efterretning i *Fabricii* Bibliotheca latina. T. III. p. 543-45. — De af mig, til Oplysning af enkelte Steder hos Henrik Harpestreng, især benyttede Udgaver ere: De herbarum virtutibus *Æm. Macri* elegantissima Poesis, c. succincta expositione *Georg. Pictorii Villangani.* Basil. 1558. 8. (hvilken Udg. Fabricius ikke har kiendt) og den af Henrik Ranzow besørgede fuldstændigere Udgave, (Hamb. 1590. 8.) som, foruden Macers Urtebog, indeholder: *Serenii Samonici* carmen de medicamentis totius corporis; og bemeldte *Walafridi Strabi* hortulus (her under Navn af Speculum Medicorum,) hvilke to Skrifter i Ranzows Udgave urigtigen tillægges den saakaldte Macer.

Den anden Afdeling i vort Haandskrift, eller den saakaldte Steenbog, angiver Forfatteren selv at være tagen af det latinske Digt fra Middelalderen, der gaaer under Titel af *Evacis* carmen de gemmis; og hvis Forfatter antages at være den franske Biskop Marbodus i Rennes, død som Munk 1123.

Evax, der skrev en Bog paa Græsk til Nero om Lægemidlers Virkning, (Plinii hist. nat. XXV. 2.) gjøres af Marbod til en Konge i Arabien, og af dennes Skrift "om de forskiellige Arter af Ædelstene, deres Navne, Farve, Hiem og Egenskaber" angiver han at have sammendraget sine Vers. Bemeldte latinske Digt er først udgivet i Rennes 1524. 4. tilligemed Biskop Marbod's øvrige Værker; særskilt derimod bl. a. i Wien 1511. 4. i Freiburg 1531. 8. Cölln. 1539. 8. Witt. 1574 og Lüb. 1575. 8. (ved Henrik Ranzow.) m. fl.*) Men de bedste Udgaver ere *Jac. Gronovii* bag efter hans: Dactyliotheca Abr. Gorlæi. Lugd. Bat. 1695. 4. og den af Ant. Beaugendre efter adskillige Haandskrifter besørgede, i *Hildeberti* Cenomanensis & *Marbodi* Rhedonensis Episcopi Opera. Paris. 1708. fol. hvor Beaugendre tillige har ladet aftrykke en mærkelig og meget gammel Oversættelse i franske Vers, maaskee fra det 12te Aarhundrede.

Vor danske Steenbog er en mere fri Oversættelse end hiin, eller rettere et Udtog af Marbods Digt, som her undertiden meget stærkt forkortes (f. Ex. Unio. 60, som i Latinen har 21 Verslinier.) Stundom finder man ogsaa andet, end hos Evax eller Marbod (f. Ex. Crisoprassus XI. hvorom denne blot siger, at han endnu ikke kiender dens Kræfter.) Følgende Artikler i Beaugendre's og Gronovii Text: Emathites. 32. Androdragma. 48. Optallius. 49. Pyrites. 56. mangle i vor danske Steenbog; Fem Artikler i denne: Demonius, Nicoman, Noseth, Quirin og Radaim fattes derimod den latinske Text i bemeldte Udgaver. — At den danske Steenbog er et Arbeide af Henrik Harpestreng, lader sig vel ei ved udtrykkeligt Vidnesbyrd bevise. Sandsynligheden

*) S. *Fabricii* Bibliotheca latina. ed. *I. A. Ernesti.* Tom. III. p. 545. o. f. jvf. Lessing's Collectan. II. S. 137–41. Ebert's Bücherlexikon. II. no. 13014–20.

heraf (jvf. nedenfor S. 36.) bestyrker imidlertid den fuldkomne Sprogliighed end mere.

Om den tredie Afdeling i Haandskriftet, eller den korte Kogebog, er en Original, eller Oversættelse, kunne vi ei afgiøre; men vel, at den, i det mindste hvad Afskriften angaaer, er samtidig med de forrige Stykker, og af een Haand med disse. Nogle plattydske Ord, som deri forekomme, synes at henvise til en Original, skreven i dette Sprog, eller dog i Tydskland.

Iblandt de ældigere danske Haandskrifter, der indeholde saakaldte Lægebøger, eller medicinske Forskrifter ere følgende tre mig hidtil bekiendte, som meer eller mindre vedkommende vor Codex og dens Indhold:

I. Et Papirs Haandskrift i den Thottske Samling paa det store Kongelige Bibliothek (No. 710. 4to) der i Alt indeholder omtrent 140 Quartblade, foruden 4 beskrevne Pergamentsblade og 4 Papirs Blade foran i mindre Format, (begge Dele fra 15de Aarhundrede) samt nogle i Bogen indheftede Strimler. Den største Deel af dette Haandskrift, som er skrevet til forskiellig Tid (i det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede) og med forskiellige Hænder, er af medicinsk Indhold; dog findes i Midten adskillige theologiske Sager paa Latin (f. Ex. Ordo confessionis, paa Vers, en Drømmebog, der begynder: Incipit prologus sompniorum Danielis, quem composuit Daniel propheta; m. m. Dette og mere andet i Bogen er skrevet med en meget ulæselig Haand, fuld af Forkortninger. Hvad der især vedkommer os, ere Bladene 16–46, som ere de ældste Stykker i Haandskriftet, skrevne uden Tvivl i første Halvdeel eller imod Midten af det 15de Aarhundrede. Af disse indeholde Fol. 16–32 en Lægebog, der saaledes begynder: Mennyskæ saa skullæ j gømæ ethers daglyghæ lyff-

neth som her eer skreffweth. j skullæ ædæ een tymæ om daghen, løster ether at ædæ om afftænæn, tha skal thæt wæræ lytheth math, Som eer wnghæ høns oc stektæ swinæ fødher, oc kalt kalffwækøth, weghæ eg, nyt smør oc fersk øst, lidheth pærer oc æplæ, o. s. v. Heri findes nogle enkelte Artikler ordret af Harpestrengs Urtebog, saasom den om Badning (I. 20. Bastowæ er them goth som tørræ hawæ lykomæ eller skarpæ, ɔc.) og Artiklen om at tage afførende Lægedom (I. 47. Hwa som wil lækedom tel løsn taghæ, han skal widhæ theth, ɔc.) Fol. 19–28 i dette Stykke ere ikke skrevne med den ældste Haand; men da denne Deel af det gamle Haandskrift er forkommet, har en sildigere Afskriver (dog ogsaa fra 15de Aarh.) restitueret det Manglende efter et andet Haandskrift, og tilføiet Fol. 23–28 adskillige andre, tildeels uvedkommende Ting. Fol. 29 begynder igien det gamle Haandskrift, hvis Fortsættelse slutter sig til Fol. 23 a. af den sildigere Afskrift, og ender Fol. 32 b. med den ovenfor (S. 6) anførte Epilog, hvorefter endnu følger Angivelse af Bogens Indhold.

Herpaa følger Fol. 33–46 a. en Urtebog, der er et tildeels noget forkortet Udtog af de tvende Henrik Harpestrengs Urtebøger, som her meddeles, og indeholder i Alt kun 63 Artikler i alphabetisk Orden, der ender med Urtica. Dette Stykke, skrevet med samme gamle Haand, som en Deel af det forrige, begynder med denne Overskrift: Hæræ byrghes lægæ bog aa danskæ, then ther mæster henrik harpæstræng aff syth møklæ mæsterskap diktæthe; og er det, dog ei fuldkommen nøiagtigen, aftrykt i Ny danske Magazin I. S. 109. 130. Her er ogsaa udeladt et Tillæg, Fol. 44 b–46 a, med samme Haand, hvis første Artikel begynder saaledes: Thennæ lægædom sendæ pawæn keyseren, ath hwilken som fangher rørbyldh wndher arm ællær annen stat, ɔc.

Det kan bemærkes i Henseende til Indholdet af dette Uddrag af H. Harpestrengs Urtebog, at uagtet det overhovedet, skiøndt nu og da temmelig forkortet, følger vor Text, indeholder det dog adskilligt, som denne enten ikke har, eller udtrykt paa en anden Maade. Paa nogle Steder har det enkelte Yttringer og Forskrifter hos Macer, som vor Codex mangler, og synes saaledes undertiden nøiere end denne at følge Macers latinske Text. — Hvor jeg af dette Haandskrift [1]) har anført afvigende Læsemaader eller Forskiellighed i Skrivemaaden, betegnes det med A.

II. Et Pergaments-Haandskrift i bemeldte Thottske Samling (No. 249. i Octav og mindre Formater) der nu indeholder 136 Blade i liden Duodez eller Sedez Format. Det fattes baade Begyndelse og Slutning, er skrevet med een og samme, ret læselige Haand, og tilhører Slutningen af det 15de Aarhundrede. Dette Haandskrifts første Afdeling indtil fol. 64 bestaaer af en Lægebog, eller en Samling uden Orden af Forskrifter for indvortes og udvortes Sygdomstilfælde. Titel fattes, og ingen Slutningsskrift melder noget om Forfatteren, eller hvorfra denne Samling skriver sig. Efter den følger en Afskrift af Steenbogen i vor Codex med denne Titel: Incipit compendium notabile lapidum preciosorum nec non diversarum herbarum ac arborum. Et primo de lapidibus. Afskriften er meget skiødesløs, tildeels forkortet, og fattes Artiklerne fra No. 5 til 21. Til Slutning (efter Artiklen Xris) har dette Haandskrift Beskrivelser i latinsk Prosa over Stenene Cal-

[1]) Af dets øvrige medicinske Indhold, fra fol. 57 til Enden, er en Deel i det plattydske Sprog, en Deel derimod dansk; Alt uden Tvivl fra Slutningen af 15de Aarhundrede.

cedonius, Corallus, Berillus, Crystallus, Cornelius, Turchogis. Disse ere vidtløftigere og stemme ei overeens med den danske Text i vor Codex.

Efter Steenbogen følger i dette Haandskrift fra fol. 81–136, Texten af H. Harpestrengs Urtebog, som her begynder med Artikelen I. 47. Hwo som will taghe legedom Han skal theth widhe, ꝛc. Artiklerne af begge Bøger ere derpaa i flere Rækker blandede, og følge ikke den Orden, som de have i vor Codex. Saaledes begyndes her med Lilium i første Urtebog, (I. 48.) hvilken fortsættes indtil Enden. (I. 81.) Hernæst følger anden Urtebog (fra Asa til Yris) og derpaa igien Artikler af første Bog fra Apium (I. 7.) til Feniculum (I. 38.) hvormed Haandskriftet afbrydes, da dets Slutning mangler.

Dette Haandskrift er, om ikke udskrevet efter vor Codex, dog uden Tvivl efter en anden, med dennes Text ganske overeensstemmende; thi, naar undtages at hiin sildigere Afskriver har forkortet eller sammentrukket mange Steder — ogsaa, som det lader, med Flid udeladt adskillige, der indeholde Ord og Udtryk, som han ei har forstaaet — saa følger han meget nøie og Ord for Ord den gamle, her aftrykte Text; til hvis Oplysning dog kun meget faa Bidrag er at finde i den nyere Afskrift, som derimod har mangfoldige Skiødesløsheder og Feil. Mest for at vise Forandring i Skrivemaaden og enkelte Udtryk, har jeg dog nu og da meddeelt nogle Varianter af samme, og betegnet den med B. Det kan med Hensyn paa Sprogforskiel bl. a. bemærkes, at den passiviske Form, som det gamle Haandskrift saa hyppigen giver ved Hielpeverbet warther, har det nyere allevegne usammensat, eller med Endelsen paa s.

III. er en ved B. C. Sandvig besørget Papirs-Afskrift paa det Kongel. Bibliothek (Cod. Thott. Fol. 199) af et Haandskrift, der har været i det Kongel. Danske Selskabs Eie; men, tilligemed saa mange andre af Selskabets gode Haandskrifter og sieldenste Bøger, i Slutningen af forrige Aarhundrede er forkommet. Det omtales endnu som tilværende i Ny Danske Magazin I. S. 109, og angives der at være en Papirs-Codex skrevet ved 1450. Efter Skrivemaaden at dømme, som er fulgt i Afskriften, har Originalen dog neppe været ældre end fra Slutningen af dette Aarhundrede; snarere fra Begyndelsen af det 16de. Af dette vidtløftige Haandskrifts Indhold, bestaaende af 11 danske medicinske og chirurgiske Tractater*) vedkommer os kun den første, med Overskrift: Her begynnes Lægebog paa Danskæ, ther mesther Henrick Harpæstreng aff syth megle mesthersskap dichtede. Den stemmer nogenlunde overeens med Udtoget af H. Harpestrengs Urtebog i Haandskriftet A. men fattes dog enkelte af sammes Artikler, og har derimod nogle, som hist mangle. Skrivemaaden er langt nyere end i A. og Udbyttet af denne, den nyeste af de mig hidtil bekiendte Afskrifter af Harpestrengs Urtebog, til Oplysning af vor Text, er meget

*) 1. Harpestrengs Lægebog. 2. De diebus ægyptiacis. 3. De Venæ sectione. 4. Thette er Ipocras mit syn phisonomye, saa som han haffuer beskreffuet oc fundet i the grekeske Bøgher, ꝛc. 5. Her begyndes en mesther Bartholomeus Boegh och dicht. (om Urinen.) 6. Then Yrthes dygdher som hedher cardo benedicta. 7. De morbis mulierum. 8. For bratsallinde Soeth. 9. De Chirurgia. 10. De pestilentia & aliis morbis. 11. En Lægebog. (Denne Haandskriftets vidtløftigste Afdeling, udgior for en stor Deel den samme Lægebog, der indeholdes Fol. 16–32 i Haandskriftet A.)

ubetydeligt. Paa de faa Steder, hvor den er anført, har jeg betegnet den med C.*)

Endnu vil jeg her omtale en gammeldansk Lægebog, skiøndt ei vedkommende H. Harpestrengs Skrifter, fordi den, næst vor her aftrykte Codex, er det ældste danske Haandskrift af dette Slags, som er forekommet mig. Dette er den Magnæanske Codex No. 187 i Octav paa Universitetsbibliotheket, der begynder med denne korte Indledning: **Iæk hygger thær vm at manghæ takær til at wære lækæ thæn thær æy kan, forthi hauer iæk leet sæn lækædom. oc hanum hauer iæk skreuet.** Denne Codex er paa Pergament, og har 56 Blade;

*) Det kan ved denne Leilighed bemærkes, at iblandt en betydelig Mængde medicinske Haandskrifter fra Middelalderen, eier det store Kongel. Bibliothek ogsaa tvende Pergamentscodices af det Macer tilskrevne Digt: de virtutibus herbarum. Den ene (Cod. Reg. 4to. 1654.) bestaaer af 30 Pergamentsblade, som ere indbundne bag i en Samling af 8 andre medicinske Skrifter, alle paa Papir, der har tilhørt Marie og St. Hans Kloster i Segeberg. Haandskriftet af Macer er fra det 14de Aarhundrede, har mange samtidige og senere Scholier, men fattes i Slutningen meget af Texten. Det andet Haandskrift af Macer (Cod. Reg. 3476. 8vo. men Formaten er snarere liden Quart) udgjør 48 Blade, og tilhører ligeledes det 14de Aarhundrede. Det begynder som sædvanligt med Artemisia og slutter med Aloe, og indeholder 77 af de hos Macer afhandlede Planter, (som er det sædvanlige Antal man finder i de fleste Udgaver.) Tilsidst sluttes Haandskriftet med en uvedkommende Artikel i rimede latinske Munkevers, om Tillavningen af et Slags Salve ved at stege en Gaas, fyldt med adskillige Species. At denne Codex, hvis Text ikke synes at være den bedste, er saa fuldstændig, som den er kommen fra Afskriverens Haand, derom vidner ogsaa følgende Endeskrift (hvis anden Linie er en ei ualmindelig Phrase ved Slutningen af Haandskrifter fra Middelalderen. S. Ebert zur Handschriftenkunde. I. S. 153.)

Qui me scribebat iohannis nomen habebat.
Detur p. penna (sic) scriptori pulchra puella.

men Slutningen fattes. Skriften, en tyk gothisk Fractur, tydelig og med faa Forkortninger, men i Ziirlighed langt under vort Haandskrift, tilhører uden Tvivl Midten, eller sildigst den anden Halvdeel af det 14de Aarhundrede; hvilken Alder ogsaa Skrivemaaden fuldkommen hiemler den. Denne Lægebog følger et Slags systematisk Orden, saaledes, at ei allene forskiellige Midler for hver enkelt Sygdom ere samlede; men ogsaa Sygdommene ordnede efter Legemets Dele. Den er skrevet med Omhyggelighed og Nøiagtighed (uden al Tvivl af en Geistlig, da Rubrikerne for enhver Sygdom ere paa Latin, og den indeholder mange latinske Besværgelser imod Sygdomme). Jeg har for Sprogets Skyld giennemgaaet den: og da jeg undertiden kommer til at benytte og anføre dette Haandskrift i Glossariet, har jeg for Kortheds Skyld givet det Mærket D.

Jeg har tillige anseet det for nyttigt, at sammenligne Sprog og Skrivemaade i Henrik Harpestrengs Bog med nogle af de ældste danske Sprogmonumenter fra det 13de og 14de Aarhundrede, hvortil jeg bl. a. har valgt den Jydske Lov efter Kofod Anchers Udgave og efter en nøiagtig Afskrift af den Flensborgske Codex, de to Siællandske Lovbøger, efter den omtalte Codex Magnæanus 455. 8vo. og den nylig bestrevne Magnæanske Lægebog. Spor af disse Sammenligninger vil man see i Glossariet, hvilket jeg ønsker, maatte, saavelsom Udgaven af det her første Gang fremtrædende gammeldanske Sprogværk, findes nogenlunde værdige den kyndige Læsers Bifald.

Kranc Gul sturkær oc them thær krankæ
hÿartæ. hiartæ oc ræddæ æræ i. thæm.
Gul sturkær oc them thær kaldæ
ær. oc thÿrræ. oc krankæ hauæ
saar naturæ. Hwilk et sar mæth gul
halnæs. thær. i. kombær æi rotæ.

thær thæt

hostæ lÿnd kaldæ. boldæ. maghæ.

# I.

## Byriæs capitel af yrte book.


Af gul. i.
Af sylf. ij.
Af malyrt. iij.
Af ambrot. iiij.
Af bynkæ. v.
Af wæghbreth. vi.
Af mærky. vij.
Af kloflek. viij.
Af altea. ix.
Af holyrt. x.
Af anys. xi.
Af amra. xij.
Af mandel. xiij.
Af aloe. xiiij.
Af alun. xv.


### Af gull. i.

Aurum ær gul oc thæt ær meræ[1] .i. syn naturæ æn nokær annær kyns malm.[2] oc for thi qwæmær thæt væl gul. at hiælpæ thæn maghæ thær wanskæs oc mikæt ær

[1]) Kraftigere, bedre (egentl. større) i sin Natur. [2]) Noget andet Slags Metal.

krank.[1] Gul styrkær oc them thær krankæ hiartæ[2] oc ræddæ æræ. i. thæm. Gul styrkær oc them thær kaldæ ær. oc thyrræ. oc krankæ hauæ naturæ. Hwilk et sar mæth gul halnæs. thær .i. kombær æi rotæ. I thæn stæth thær gul warthær gutæt.[3] ær æftær swa sum froth[4] oc thæt dughær for ognæ wærk. of (oc) for hynnæ for[5] yuær ognh oc for mykæl vætæ thær til ognh kombær. Gul styrkær oc brahar. oc gomær the synær fra skath.[6] thær innæn brahar[7] lyggæ.

## Af silf. capitulum iij.

Argentum ær sylf. thæt ær kalt .i. synæ naturæ oc hauær matelik[8] wætæ. Silfs frothæ dughær thæt sammæ thær gulz frothæ. oc tho[9] ær gulz frothæ starkær. Silf dughær for ont kalt bloth. oc wat. thær æns lim ær.

## Af malyrt. iij.

Absinthium. malyrt. Hun ær heet .i. forstæ trappæ[10] oc thyr a. annæn. Hwilkæ lund mæn ætæ hænnæ. ællær drikær. tha styrkær hun maghæ. tho bæst of man siuthæ[11] hænnæ .i. rægnh watn. oc skæræs[12] sithæn oc kolæs yuær en dagh. fyrræ æn han drikær hænnæ. Thæssæ

[1]) svag. [2]) Uden Tvivl fattes her hauæ. [3]) gydet, smeltet. [4]) ær æftær. der bliver tilbage (noget) saa som Fraade o: Skum. [5]) Dette for synes at være overflødigt. [6]) Skathæ. (Skade.) [7]) Synær (Sener) innæn brahar (i Dielaagene. S. Glossariet.) [8]) maadelig. [9]) dog. [10]) Trappæ o: Grad. S. Glossariet. [11]) dog bedst, dersom man syder. (of man siuthæ. jvf. Indledn. S. 24. c.) [12]) oc (of hun) skæræs o: klares, luttres.

lund[1] ma hun hiælpæ manughkyns ſiucdom thær manygh fængær[2]. i. maghæ. Thæſſæ lund æltær hun oc ſpol orm burt.[3] oc loſær manz quith. oc dughær for mangkyns ilt. thær manygh fangær. i. ſin quith. Hun dughær oc til at piſſæ. Stampær man hænnæ mæth ædikæ oc ſmor ſic mæth. tha ſly hanum loppæ. oc flughær [do] af hænnæ don.[4] Blandær man hænnæ mæth mærky oc tæmpær[5] oc giuæ ſwa .u. ſothæn. tha dughær hun for gulæ ſot. Hun holær[6] oc lyuær of man latær nardus oc malyrt bathæ ſamæn. Blændær man ædic mæth malyrt oc drykær. tha hiælpær thæt niuræ. Malyrt dughær for etær af othyrt[7] oc for etær thær man fanger af byt.[8] Latær man hunugh with malyrt. tha ſkærær thæt ognh thær ſmorſ mæth. Thæn em[9] ær thær[10] ſotæn malyrt gær af. frælſær ornæ thær wærk ær. i. Malyrt ær goth with gron ſar.[11] of hun ſtampæſ oc lægſ with. Hun dughær oc for clathæ of man thwar ſic .i. hænnæ ſooth.[12] Man ſpyr æi .a. haf[13] of man drickær hænnæ fyr[14] mæth annæn dryk. Stampær man malyrt oc bindær um manz bolæth anboth mæth linæn klut. tha hiælpær thæt. Lægge man malyrt hooſ.

[1]) Paa denne Maade (brugt.) [2]) C. manghehande onth thær man fangher. [3]) æltær burt, fordriver. [4]) A. oc fluer fly for (C. do af) hennæ Don. [5]) A. oc tempreth. [6]) heler, læger. [7]) Othyrt, Skarntyde. (ſ. nedenfor II. 16.) Obstat lethiferæ *cicutæ*. Macer. [8]) A. C. oc for worthær oc for Spetther. [9]) C. eem eller rog. [10]) S. ær i Gloſſariet. Conſtructionen maa ſaaledes oploſes: Den Eem (Damp) der gaaer af kogt Malurt. [11]) C. ferſkæ ſaar. [12]) I et Afkog deraf. [13]) Man ſpyer ei paa Havet, bliver ei ſøſyg. A. har: ſpyer ey aff Haff. [14]) før (end man faaer ondt, eller gaaer til Søes.)

i. sin sæng. tha dughær hun for syfn.[1] Oc hwar sum malyrt lægs. i. klæthæ. tha skathær them æi mol. Stampær man malyrt mæth hunugh. tha dughær thæt tungæ byld.[1] oc for blænæ thær um oghæn kombær. For sræn sang. ær malyrt goth mæth oxæ gallæ. Ær man(z) niuræ hart lægge malyrt with. Siutær man malyrt mæth oli grøn. oc smør utæn geen maghæn[3] tha hiælpær thæt mikæt. Muus ætær thæn book æi thær scriuæs mæth thæt blæk thær mæth malyrt siuthæs. Rommær gauæ man[4] malyrt at drickæ for manz hælænd gomsæl.[5] oc prysde hænnæ meræ æn gul ællær silf.

## Af ambrot. iiij.

Ambrotanus thæt ær ambrot (h)et og thyrt .i. thrithi trappæ. oc hænnæ frø ær æn høtær. Oc hun dughær for al wærk .i. bryst. oc .i. synær of man drykær thæt thær hun siuthæs .i. Swa dughær thæt oc for ængæ. oc for hostæ. oc for wærk. i. lynd.[6] Stampær man ambrot mæth win swa ra. oc drikkær. tha dughær thæt oc for thæt sammæ. oc rønsær thæt nætte[7] oc hiartæ rotær. oc for wærk .i. laar. Doon af ambroth æltær burt hughorm. oc ær goth for etær. of man hauær hænnæ drukæt. Ambrot ær goth for kaldæ soth of man drikkær thæt. i. watn. sua oc of man smør sic mæth thæn oli thær thæn ambrot ær sothæn .i. Drikær man ambrot oftæ. tha dughær thæt for spol orm. Siutær man am-

[1]) C. for soffn at fanghæ. [2]) C. tiningæ bøldh. [3]) C. oc legger wdhen paa bwghen moed mawen. [4]) A. Romæræ men gawæ therræ forman. "In capitolina *victori* sede locato." Macer. [5]) for at bevare hans Helbred. [6]) Lænd. [7]) Renser Urinen.

brot mæth watn. oc læggær with ognh wærk tha dughær thæt. Swa oc of man stampær ambrot mæth talgh. oc smør oghæn mæth. Ambrot stampæt mæth ædik oc druckæn dughær them thær mikæt talæ i syfne. [1])

### Af bynkæ. v.

Artimesia ær bunæ. [2] Drikær konæ hænnæ thær dot barn hauær. tha gar thæt ut af hænnæ. Thæn yrt dughar for at pissæ. oc losær steen. i. blæthræ. Hun dughær oc for gulæsot of man drykær hænnæ oftæ mæth win. Stampær man bunæ mæth istær. oc læggær with oxl. tha dughær thæt. Of man drikær bunæ mæth win. tha far man æi skathæ af nokærkyns lækydom. oc æi af diurbit. warthær bunæ stampæt mæth win. ællær wæld [3] mæth oli. [4] tha dughær thæt bathæ til goth doon. oc til goth thæft. [5] oc for the siucdom thær sauth ær. oc styrkær maghæ oc helær hiarthæ rotær. [6] oc ær nytælict til mangt annæt.

### Af wægbreth. vi.

Arnoglossa siue plantago. thæt ær wæghbreth hun ær kald. i. forstæ trappæ. [7] oc thyr. i. annæn. Hun thorrær sar thær mykæl wætæ [8] hauær. oc rensær then fylsnæ. [9] oc thæn rotæ thær. i. saar ær. of hun tæmpræs

[1]) A har følgende Tillæg. Læggher man Abrwt ondær Howeth om nath, tha maa han moghet met Qwinnæ wære. Om man drykker hennæ, tha menær hun met qwinnæ at wære. Hos Macer findes blot: "Hæc etiam Venerem puluino subdita tantum Incitat."
[2]) bunæ for bynkæ. Denne Skrivfeil forekommer tre Gange nedenfor.
[3]) kogt. [4]) C. stampet met wyn eller ol. [5]) Thæft. Smag. S. Glossariet. [6]) sanat *præcordia*. Macer. [7]) trappæ. Dette Ord har staaet i Haandskriftet; men er udslettet og Pladsen aaben.
[8]) A. moghet wædæ. C. meghet wædskæ. [9]) A. fulsnæ.

mæth hunugh og lægſ with. Siuthær man hænnæ ænſ kaal. mæth ſalt oc ædyk. tha dughær thæt. for mykæt loſ buuk. komær gryn til. tha ær thæt bætræ. Stampær man hænnæ og læggær with bloth run. tha ſtæmmæs thæt. Tæmpræs thæt mæth klaar af æg.[1] tha dughær thæt ſtorlyk for thæt ær brænd ær. Lægs thæt with hundæbit. tha dughær thæt. Siuthær man hænnæ ænſ kaal. oc ætær. tha ær thæt got for watn ſot. oc ſua for ængæ. oc ſwa for brotfællyng. Sqwalpær man hænnæ ooſ .i. ſyn mun. tha dughær han for allæ fulæ ſaroky .i. manz mun.[2] Hænnæ ooſ ær oc goth for ilt .i. ørnæ. oc for thæn yllæ eld.[3] Hun ær oc goth for alkynſ byld oc hetæ. i. øghn. Stampær man hænnæ oc læggær with bolæn tangiærth. fuul mæth bloth. tha dughær thæt mykæt for tanwærc. Dryckær man hennæ tha dughær hun for wærk. i. blæthræ oc. i. niuræ.

Oc ær en annæn minnæ wægbreth oc hun ær længræ. oc dughær alt thæt ſammæ thær thæn annæn. oc hun ær goth for boldæ hoſ næſæ. ællær hoſ øghn. of hun lægſ with mæth blot ull ni dagh .e. ſænyt.[4] Thwær[5] man ſin quith mæth hænnæ la oos[6] tha ær thæt got. for mykæl wærk .i. quith.[7] oc hænnæ ooſ drukkæn. æltær burt ſpol ormæ. Stampær man hænnæ mæth gamælt ſwinæ yſtær. tha dughær thæt harthæ

[1]) C. thet hwidæ aff egh. [2]) C. for al whwmſkæ i mwnden. [3]) C. then ondhe yldh. [4]) e ſænyt. Dette Tillæg har A. og C. udeladt. Udtrykket er mig ubekiendt; Meningen: at der hver Dag lægges nyt Omſlag paa. "Perque nouem cataplasma dies istud renouetur." Macer. [5]) Toer man ſin Bug. [6]) lunken Saft. [7]) A. for wreth i qwit. (Bugvrid.)

boldæ oc ſtoræ of thæt ſmørſ mæth. Hwa ſum hauær quartanæ. drikkæ thæn mindræ wæghbrethæ ooſ. twa timæ fyrræ.[1] tha fangær han goth hiælp. Fangær man fotæ ſot. af mykæl gang.[2] tha hiælper wæghbreth tæmpræth mæth ædyk. Tæmprær[3] man wæghbræth frø mæth thæt win thær gørthæs[4] af the winbær thær geen ſool ær thyrthæ[5] eller with eld. tha dughær thæt with mangkyns ſiuedom. thær .i. blæthræ kan kummæ.

## Af mærky. vij.

Apium. ær mærky. Thæt ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Hun dughær ſiuk liuær. oc dræghær fram nættæ. Mærky frø gør man haft. Galienuſ ſæghær. at the konær thær ætæ mærky .i. barnbyrth. tha faar thæt barn utæn twiuæl boldæ. oc fulæ ſarøky.[6] Stampær man mærky mæth wat brøt crummæ[7] oc læggær with bolæn øghn um nat. tha hiælpær thæt. oc ær thæt got for ſpynæ boldæ.[8] Mærky dughær for etær. oc for orm ſtyng. ællær diurbit. of man drickær hænnæ. oc for hoſtæ. oc hænnæ frø dughær æn møræ.[9] Ætær man oftæ mærky raa. tha fangær man ſyn rætæ lyt.[10] Blændær man mærky ooſ mæth watn. oc drykær førræ æn rythæ takær hanum. tha hiælpær thæt. Blændær man ædikæ oc watn mæth mærky

[1]) C. før hwn tagher hannum. [2]) A. C. wærk i føddher af møghel gangh. [3]) A. Stampær man. [4]) A. ther giort er. [5]) ſom mod Solen, i Solen ere tørrede, eller ved Ild. [6]) A. og C. lægge til: oc forthi forbywdher lægæ the quinnæ met børn æræ, oc the ther børn giffuæ at dij, at ædæ Mærkæ. B. har ikke dette Tillæg. [7]) A. C. hwetæbrøthz krommæ. B. meth woth brød krumæ. [8]) Bylder i Brysterne. [9]) end mere. [10]) ſin rette Farve.

oos oc drykkær. tha dughær thæt for mykæl losn.[1] Stampær man fænykæl with mærky oc drykær thæn oos. tha ær thæt got for watn sot. oc bolæn lyuær oc bolæn mylt. Gør man plastær af mærky. mæth thæt hwitæ af æg.[2] tha dughær thæt saar.

## Af kloflok. viij.

Allium. cloflok.[3] Thæt ær het oc thiurt .i. siarthæ trappæ. Smør man syk mæth kloflok ællær ætær hanum. tha holær thæt hugs orm[4] bit. oc scorpion styng. oc allæ skathælyk ormæ fly for hans døn. Syuthær man kloflok. i. oli. tha ær thæn smørælf goth for allæ etærful bit. thæt ær oc got for thæt syndær warthær knusæt. oc for boldæ. ællær wærc i blæthræ. Siuthær man kloflok .i. hunugh oc drykær. thæt dughær for lungæ sot. oc swa of man ætær klof lok mæth ædikæ. Ætær man klof lok. mæth centaurea. en yrt. tha dughær thæt mykæt for watn sot. Clof lok mæth win druckæn. gør losn. oc ær goth for gulæ soth. Siuthær man kloflok. i. bonæ[5] oc smør thinnyngh mæth. thæt ær got for houæth wærk. Stampær man gasæ ystræ mæth klof lok. oc gyutær thæt .i. ørnæ. tha dughær thæt for wærk .i. ørnæ. warthær kloflok sothæn. tha hyælpær thæt for hostæ. oc wrakær burt[6] synkælf.[7] oc thæt gør skiær røst.[8] bathæ sothæn oc raa. oc tho meræ sothæn. Siuthær man klof lok .i.

[1]) Losn. S. Glossariet. [2]) A. tilføier: oc lægghær aa. [3]) C. lægger til: paa tydskæ, oc hwidelog paa danskæ. [4]) rettere: hug orms. [5]) A. Siwther man Kloffleg met bonær. [6]) fordriver. [7]) Synkæls. Isf. Glossariet. *suspiria* sedat. Macer. [8]) C. clær røst.

grot. oc ætær. tha dughær thæt for hald.[1] Stampær man hanum mæth ſwinæ yſtræ. tha dughær thæt for byld of thæt lægſ with. Æthær man klof lok faſtændæ. tha ſkathær hanum æi dryk af ukænd watn.[2] of man komær .i. ukænd ſtath.

## Af Althea. ix.

Altea. warthær hænnæ blomſtær ſothæt[3] .i. watn oc win. tha renſær thæt ſaar. Takær man hænnæ blomſtær oc ſtampær mæth win. oc læggær with manz hals lot[4] thær wærk ær innæn. tha hiælpær thæt. Siuthær man altee rot. oc ſtampær ſithæn mæth ſwinæ yſtræ. tha helær thæt byld. oc ſynær. oc brithær. ællær ſprithær[5] harthæ boldæ. of lymmæ quekæs oftæ mæth hænnæ laa. Siuthær man altee root mæth win. thæt dughær for bloth ſot.[6] oc kombær ut barnæ ſkin.[7] oc dughær for ſteen .i. blæthræ. Warthær altee frø ſtampæt mæth ædik oc oli. tha dughær thæ(t) for lethæ ſmittæ.[8] Siuthær man altee rot mæth twa lotæ watn oc thrithing win[9] oc drikær. tha dughær thæt for etær. Stampær man hænnæ ſothæn[10] mæth hunugh

[1]) A. Hold. (tenesmus. *Macer.*) [2]) A. wkaawt (ukogt) watn. B. ukend watn. C. wmeghet vatn. [3]) B. ſiwdes hennes blomſter. [4]) A. har blot Hals. (Ordet ſynes at være feilſkrevet for: Baklot; thi Macer har: Spargere sic scrophas *anumque* juvare dolentem. [5]) Det første Bogſtav er ukiendeligt; men uden Tvivl ſ. (ſpreder, fordeler.) *Rumpit* vel *spargit* sic Apostemata dura. M. [6]) Dysentericis. M. [7]) Efterbyrd. pellit tardas secundas. M. [8]) maculæ deformes. M. [9]) To Dele Vand og en Trediedeel Viin. Vor Forf. forklarer ſaaledes det lat. Ord *pusca* hos Macer. [10]) B. har allevegne ſadhen.

tha fyllær hun hool ſaar[1] oftæ .a. lauth. oc ſua blotær hun hart. oc lynær ſtynt.[1] Siuthær man altee blath .i. oli tha dughær thæt wethærlauth. for alkyns etærbit. oc for thæt thær brænd ær.

## Af holyrt. x.

Ariſtologia. ær holyrt. Hun ær thrinnækyns.[3] oc allæ æræ the hotæ .i. førſtæ trappæ. oc thyr .i. annæn. Thæn førſtæ hauær lang rot. oc hotær for thi lang. annæn hauær ſiwæl[4] root. oc hotær for thi ſiuol. oc thæn thrithi hotær clemetiſ.[5] Thæn ſiuæl dryks hun mæth win tha dughær hun for etærfult bit. oc for etær. oc kombær ut thæt ſkin thær barnæt liggær. i. Holyrt dughær for ængiæ. oc for hoſtæ oc for ſithæ wærk. of hun driks mæth .a.[6] watn. Oc for hwærkyns wærk of hun ſtampæs og lægs with. warthær hun tæmpræth mæth hunugh. tha renſær hun ſaar. oc fyllær ſaar.[7] Hun loſær boldæ .i. mylt. oc ſithæ wærk. of hun dryk ſ mæth watn. Oc ſwa dughær hun for rythæ oc mæſt for ængæ oc for fotæ ſot.[8] of man drykær hennæ oftæ. Oc dughær hun for brotfællyng.[9] oc for mykæl wærk .i. quith. oc thæn thær lymmæ ær unæt. aa.[10] Hænnæ root ær goth for

[1]) B. hulth ſaer. Vulnera quæ cava ſunt. *Macer.* [2]) "Bløder haardt og linner ſtivt:" Sic quoque *duricias* mollit lenitque rigores. *Macer.* Afſkriveren har her ſat Tegnet :: i Randen. [3]) A. trennæ handæ kons. B. trænæ kons. [4]) S. Gloſſariet. [5]) A. Clementis. [6]) Dette a ſtaaer overflødigt og urigtigt. [7]) vulnera replet liquore. *Macer.* [8]) Her har Macer: podagram. [9]) A. brathfallingſoeth. B. brudhfellingh. [10]) Macer har paa det tilſvarende Sted: "Sic quoque fit ſumpta leuior *paralyticus* illa." Stedet er udeladt i A. B. og C. (jvf. unæt i Gloſſ.)

for giæld.[1] oc ſma born glæthæſ af hænnæ rook. Mæth hænnæ root helæſ en ſiucdom thær hetær fiſtula of thæt renſæſ wæl oc ſtoppæs. Al thæn ſammæ kraft hauær thæn ſammæ langæ holyrt. thær thæn ſyuæl hauær. oc tho ær hun krankæræ[2] oc ſcal ſua mykæt meræ takæs af hænnæ tyl lækydom. ſwa at thrinne wet. lægſ for twinnæ wæt.[3] Latær man lyim[4] with thæn ſiwæl. tha dræpær hun fyſt.

### Af anis. xi.

Aniſum ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt loſær und blæſt .i. maghæ.[5] oc dughær for ſiuc mylt. oc ſiuc liuær. oc økær konær miælk[6] oc wækkær lyſt til quinnæ. Thæt gør at ſuetæs. oc haft .i. quith. Giær[7] brænd aniſ rook .i. manz næſæ tha dughær thæt for howæth wærk. Stampæth aniſ mæth oli dughær for ørnæwærk .i. ørnæ latæt.

### Af hwælſøky. xii.

Amra. hwalſoky.[8] Thæt ær bæſt thær ſmørwgh ær. oc flakkæth. het oc thiurt .i. annæn trappæ. Thæt ſtyrkær maghæ oc with[9] oc allæ lymmæ[10] for innæn. oc mæſt .a. gamælt folc. oc thæn[11] thær kaldæ hauær

[1]) *Dæmonium* fumus depellere dicitur eius. *Macer.* [2]) ſvagere. [3]) Wet, Wæt o: Vægt. Trende Vægt lægges for tvende Vægt o: af den lange Holurt tages en halv Gang saa meget til, som af den runde. [4]) Kalk (endnu brugeligt i Jylland.) "Trita necat pisces, admixta *calce*, rotunda." *Macer.* [5]) A. Thet gør at ræpæ. [6]) A. Thet øgher quinnæ mælk. [7]) Gaaer. [8]) A. hwalſokæ. [9]) A. qwit. o: Underliv (maaskee rigtigere? da her vel neppe kan menes Vid, Forstand.) B. har with. [10]) A. alle lemmæ. [11]) Præp. a er udeladt. (a thæn o: hos den.) Maaskee læses rettere thæm.

naturæ hælſt um wintær. Hauær man æi amræ. tha ma han takæ cardæmomum.

### Af mandæl. xiii.

Amigdala. mandelkiærnæ. thor oc høet .i. annæn trappæ. oc ær goth with ſiuk liuær oc milt. oc the renſæ bryſt. Drickær man them mæth. [win][1] tha hæftæ the bloth run. Thæn oli thær gørſ af them. dughær alt thæt ſammæ. Blændær man thæn oli mæth hunugh thæt dughær for harth mylt. Hun dughær oc for øghn of the wanſkæs. Drikær man win thær mandæl ſtampæs .i. thæt dughær for hoſtæ. ok brytær ſteen. Paulus ſauthe at malyrt dughær thæt ſamæ.

### Af aloe. xiiii.

Aloe. ær et ſwart. oc annæt røt. Thæt ſwartæ ær bætræ. Hun dughær at renſæ maghæ. oc houuæt oc andær lymmæ[2] mæth en læt løſn. oc ær goth for gulæ ſot oc ſiuk lyuær. aloe renſær grønt ſaar.[3] af allæ røtæ. of hun ſtampæſ ſma oc ſtrøſ .i. ſaræt. Thæt watn thær aloe øſæſ .i. helær ſaar lippæ. oc bolæn næſæ. oc æltær burt af øghæn blenæ.[4] Aloe tæmpræt mæth ædik oc oli af roſæ dughær for houæthwærc. Thænnæ ſmøræls dughær oc for øghn. Stampær man aloe. mæth win. oc hunugh. oc ſmurth .a. manz mun. thær ſum ſart ær.[5] tha helær thæt. Ta=

[1]) A. met wyn. B. Drickes the meth win. [2]) A. andhre lemmer. [3]) C. nyhwghet (nyhugget) ſaar. [4]) B. bleyne. [5]) B. ther ſom ſarlicth er.

kær man aloe enæ. tha losær hun haft .i. quith. oc tho æi mykæt. Thæt ær oc got maghæ [1] at kastæ up. Stampæs aloe mæth kaal oos grøn swa myket sum en bønæ oc dryks. tha losær thæt buuk. ÆEn latær man iæfn lot af skærsot.[2] swa at skærsot ær en thrythingh. oc en thrithing kaal os. oc en thrithing aloe. oc drykær thæt samæn tha gør thæt meræ losn. oc rensær manz lykum af syukdom. ÆEftær natwarth [3] scal thæt drykæs manugh daghæ. Thæt sauth[4] ebirasius.[5] at hwa sum thæt gør. han fangær æi oftæ houæth wærk. oc æi oftæ øghn wærk oc sighær at ængikyns ær æm holsum til houæth oc øghn.

## Af alumen. xv.

Alumen ær alun. het oc thiurt i fiarthæ trappæ. Thæt rensær øgn oc gør skiær syn. oc notær [6] yuærwætæs kot .i. manz bra. ællær andræ lymmæ. oc mønær [7] undæ. oc illæ saar at sprethæs. alun tæmpræt mæth hunugh oc ædyk fæstær losæ tændær. oc helær bolnæ tangiærth. alun helær blenæ oc scab. of the thwas .i. thæt watn thær alun smoltær .i. alun tæmpræt mæth ædyk oc cassia en yrt. holær en saroky thær hetær farfa.[8]

[1]) Godt for Maven (til) at kaste op. [2]) B. jesn lodh af skærsodhe. (Diagridium. *Macer.*) Jvf. II. 10. [3]) A. natworde. [4]) Det sagde. A. thet seyær. [5]) Oribasius. Den feilagtige Skrivemaade have ogsaa A. og B. [6]) borttager. [7]) mener d: hindrer. [8]) Formodentlig menes Furfur. B. farfaa.

Hær byrs af .b.

Berberis. xvi.
Balsamus. xvii.
Af lauærbær. xviii.
Af iuthæbik. xix.
Af bastugh. xx.

Af berberis.. xvi.

Berberis. er thyr oc kald .i. annæn trappæ. thæt flykær thyrst af hetæ. Styrkær lyuær. oc kølær hetæ boldæ of thæt lægs with.

Af balsamus xvii.

Balsamus. ær et træ. thær waxær .i. indiæ land. høt æns manz armæ ællær lyt hørræ.[1] oc hauær grønæ røthælik grønæ.[2] oc hær fruct ænz pipercorn. oc thær sum nokæt ryfs .a. træt. thær løpær ut æns miælk.[3] i. auguſt manæth. swa at et aar tænnær wæl ut[4] af træt tryſtiughæ[5] pund. ællær fæmtiugh pund. oc thættæ træ ær ænygh ſtath .i. wærældæn[6] utæn .i. indy land. oc en ſtath .i. egyptæ land. Oc thæn wætæ thær af træt ryndær æzæ (ænz) miælk hetær balſamus oc dughæ(r) myrkæ oghæn. oc for rythæ. oc gør at piſſæ. oc linær langæ hoſtæ. oc ær goth for hart andæfang. Grenæn hetær vrlobalſamum. oc fructen hetær carpobalſamum oc ær goth til mangkyns lækydom.

[1]) høit ſom et Menneſkes Arme eller lidt høiere. [2]) og haver Grene rødlig grønne. [3]) der hvor noget rives paa Træet (hvor man gior en Rift, et Indſnit,) der løber ud (noget) ligeſom Melk. [4]) B. eth aar rindher ther vdh ſwo meghet ſom. [5]) B. træ-diuæ pund. (rettere 60.) [6]) B. enghen ſtædh i werdhen.

## Af lauærbær. xviii.

Bacca. lauærbær. het oc thiurt. .i. annæn trappæ. Thæt dughær for siuk lyuær ok maghæ. oc styrkær them. oc losær byld. oc gør at pissæ. Gør man plastær af them tha dughær thæt for ognæ byld.

## Af iuthæbyk. xix.

Bitumen iudaicum. het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt helær saar. Er bærænde fordæruæt tha helær thæt. Rook af thættæ byk. dughær them thær hwærdags rythæ hauæ. oc them thær naturælict bloth hauær kalt oc wat.

## Af bastuf. xx.

Bastugh ær them goth thær thyrræ likum[1] hauæ. oc skarpæ. oc thyruæ with[2] at the matte nokæt wætæs. Oc for thi scal man gørlic wactæ. at man far æi mykæt af hetæ oc af swet. oc therræ lykum skal æi thyrræs. oc therræ naturæ. oc thær mughæ the wæræ til thorræ likum thiukkæs nokæt swa.[3] oc sithæn skul the æi het watn .a. them bæræ. Thæssæ gaghæn gør bastuf. Hun wætær lykum. oc opnær swetæ rouæ[4] oc thwar af man sor.[5] oc minskær thæn fylle[6] thær lykum hauær. oc losær hunskæ oc gør at souæ oc gør thæt bloth thunt thær thioc ær. Hun hæftær quith. oc linær wærc. gør man hwil. ær thræt ær.[7] Thæssæ

[1]) B. thorre legommæ. [2]) behøve. [3]) indtil deres (thorræ d: therræ) Legeme tykkes (dem) noget hedt eller tørt. [4]) Svedehuller. (s. Rof i Glossariet.) [5]) toer Urenlighed af. [6]) B. then fulsnæ. [7]) gior den hviil, (udhvilet) der træt er.

skathæ gør bastuf. Hun minskær manz kraft. oc gør stundom hiarthæt swa het at man danær thær af. Bastuf gør at wæmi.[1] oc giuær summæ mæn æfnæ til skøt at dø. Oc for thi skul the thær sar hauæ ællær rythæ. ællær boldæ. ællær knus. se wet bastuf.[2] Man skal æi faræ .i. bastuf æftær mat utæn man wil warthæ feet .i. syn lykum. æftær bastuf scal nokær stund wæræ[3] fyr æn man ætær.

## Hær byrs af .c.

| | |
|---|---|
| Af brænyrt. xxi. | Af cardæmomæ. xxviii. |
| Af cipul. xxii. | Af cobebæ. xxix. |
| Af kyruæl. xxiii. | Af safran. xxx. |
| Af kaal. xxiv. | Af camfora. xxxi. |
| Af kumyn. xxv. | Af cassia. xxxii. |
| Af karui. xxvi. | Af costus. xxxiii. |
| Af kaniel. xxvii. | Af centaurum. xxxiv. |

### Af brænyrt.. xxi.

Celidonia. thæt ær surgunnæ ællær brænyrt. Thæghær hun strar (star) .i. blomstær.[4] tha skal man hænnæ oos siuthæ .i. kopærkaar mæth hunugh with lyt eld til at all frothe ær auæ.[5] oc thæt warthær thiukt. sum hunugh. Smors oghæn thær mæth oftæ tha dughær ægnt (ængt) æm mykæt[6] for myrk oghn.[7] Stam=

[1]) giør at wæmmes o: at man faaer ondt. [2]) tage sig vare, vogte sig for. [3]) skal nogen Tid være, forløbe. [4]) A. Nar hun standher j blomster. B. ther hwn staar. [5]) A. tel Froden er al aff. C. affwæ. [6]) A. jngthæ bætræ. B. engtheth om megheth. [7]) Oculis quos caligo nocet. *Macer.*

pæſ hænnæ root mæth ædik. tha dughær hun for gulæ ſot. of man drickær thæt with hwit win. Oc ær hun goth for tanwærk. of hun ſtøtæſ oc lægſ with tangiærth. Stampær man hænnæ blathæ mæth win og læggær with nokær ſmittæ.[1] tha gangæ the af.

## Af cypul. xrii..

Cepa thæt ær uniæn.[2] thæt ær them got. thær hauæ kald oc wat naturæ.[3] oc hun ær goth .i. maghæ. oc gor faghær lyt. thær hænnæ faar.[4] Hwa ſum ætær hænnæ faſtænd ællær drycker. tha fangær han æi thæn dagh nokæt wærk. Cipul[5] gor at ſouæ. oc løſn them thær hænnæ ætæ. Cipul ær oc goth for hundæbit of hun ſtampæſ mæth hunugh ællær ædikæ. oc lægſ with thrę daghæ. Stampær man ſalt oc cipul ſamæn tha dughær thæt for hug ormſ bit. Cipul ooſ. oc qwinnæ miælk blændæth ſamæn æltær oftæ mikæl wærk af ornæ. Dryckær man cipul ooſ mæth watn thæt dughær thæn brathælikæ miſtær maal. Dræghær man up .i. ſyn næſæ cipul ooſ. tha wrækær thæt ut af houæth. ſkathælik wætæ. Blændær man cipul ooſ oc hønſæ yſtræ ſamæn. tha ær thæt got for thæt thær harthæ ſkoh ællær harthæ hoſær hauæ æt roſ .a.[6] Thwær man ſinæ tændær faſt um morwæn mæth cipul

[1]) Pletter i Huden, Fregner. "*maculas* abstergere dicunt." *Macer.* [2]) A. Cepa eer Røthelogh. B. Cepa er ſipol. [3]) "Phlegmaticis salubris est." *Macer.* [4]) Rettere maaſkee: thær hænnæ ſeer. quoties aliquis *conspexerit* illas. *Macer.* [5]) A. Wniens logh. [6]) Roſ. S. Gloſſ. A. hardæ ſolæ eller hoſær hawæ knuſet a ſoddher. Hoſær. soleæ vel *caligarum* duriciæ. *Macer.*

oof. tha far han æi tanwærk. Ætær man cipul mæth broth thæt ær got for ſaar mun. oc bolen. Siuthær man uniæn .i. oli. ællær ſmør. oc ætær. tha dughær thæt for bloth ſot. Thwær man ſkallæt houæth .i. cipul hoos (sic) oftæ. tha fangær han haar. Cipul ær goth for und døn af mun oc takær burt lethæ. Cipul oof dughær for myrk øghn. blændæth mæth hunnugh. Blændæs hun ædyk. tha rønſær hun ſmittæ.[1] of thæt thwas thær mæth.

## Af kyruæl. xxiii.

Cerifolium. thæt ær kyruæl. hun ær mykæt het oc thyr. warthær hun ſtampæth mæth hunugh tha dughær hun for cancer.[2] Drikær man kiruæl mæth win. tha dughær thæt for ſithæwærc of hunugh[3] latæſ til. Drikær man kyruæl mæth watn oc litæt win. thæt dughær for ondæ hunſkæ .i. mun wrakæn.[4] Siuthæs [hun] .i. oli. oc ſmørſ mæth tha hiælpær thæt for kuld. Stampæs hun mæth ſtarc ædikæ oc drykſ. tha dughær hun for ſpol orm. Drickær man hænnæ mæth win. tha gør hun at piſſæ. oc renſær quinnæ ſiucdom. Blændær man wax nyt. oc gamælt iſtær. oc kyruæl. tha dughær thæt for bolæn ørnæ.[5] oc for hwærkyns boldæ. lauth oftæ with. Ætær man

[1]) S. ovenfor. *maculas* emendare solet. *Macer.* [2]) A. een ſiwknæt ther hedher cancer. [3]) B. om honnigh. [4]) Onde Vædſker, der ſamle ſig i Munden. A. ond humſkæ, ſammendragen i mwn. Stedet fattes i B. (Jeg antager wrakæn at være Partic. af wrækæ eller wrakæ. Macer har: Cum mulsa bibitum, *pituitæ* noxia soluit.) [5]) B. bulnæ øren.

hænnæ mæth ædik. tha dughær thæt løs quith. oc for wæmæls. Drikær man kyruæl oos oc læggær hænnæ ſtampæth. with manz anboth.[1] tha latæs up allæ the wæghæ thær nættæ ſcal ut faræ.[2] Gangær barnæ halſ af lythæ.[3] tha ſcal houæthæt oftæ thwaſ mæth hænnæ laa. oc bindæs til thinning oc til anlæt wæl ſothæn.

## Af kaal xxiiij.

Caulis romana. thæt helær thæt (sic) grøn ſaar[4] oc gammæl ſaar. oc cancer. tho ſcal man forræ thwa thæt mæth rynnænde watn. ællær laat win. oc lægiæ hænnæ with ſtampæth raa. tyſwær um dagh. Kaal dughær oc for wærk .i. ſynær.[5] hwa ſum hænnæ ooſ takær oftæ. warthæ børn oftæ thwawæn[6] mæth hænnæ ooſ. tha dughær thæt mykæt til therræ hælænd. Ætær man ithælikæ grøn kaal. thæt ſkiærær myrkæ oghn oc gør quinnæ miælk. oc renſær therræ blothrun. oc ſmæltær maat .i. maghæ. warthær hun mykæt ſothæn[7] tha byndær hun buuk. ær hun lytæt ſothæn tha dughær hun til løſn. oc ær hun goth for bolæn mylt. oc hænnæ frø kombær ut dot barn. Siuthær man kaal .i. gamælt win. oc ſtampær oc latær with oli af roſæ thæt dughær for rythæ of man læggær thæt

[1]) B. anbud. [2]) Alle Urinveiene. [3]) B. af ledhæ. (Gaaer et Barns Hals af Led.) Dette Sted udtrykker aldeles ikke det tilſvarende hos Macer: Illius elixatura *vertigo* fugatur; ſkiøndt Efterſætningen (tha ſcal houæthæt ꝛc.) Ord for Ord findes i de latinſke Vers. [4]) B. thet heler grønt ſaar. [5]) B. ſenæwerk. [6]) B. Twos børn i hennæ oſſ. [7]) B. ſiwdes han megheth.

.a. maghæ. ællær. a .nokær andær lymmæ[1] thær wærmæ hauær. Stampæs han oc alun oc ædikæ sa= mæn wæl oc længy. thæt ær got for likwærthing.[2] oc fleræ andær smittæ of the smøræs thær mæth oftæ. Thæt dughær oc for the haar thær af fallæ. oc for bolnæ koddæ. oc for mangkyns siucdom .i. manz an= both oc æn møræ of thær stampæs sothnæ bønær mæth. Stampæs kaals askæ mæth gamælt ystær. tha dughær [thæt] for gamæl sithæwærk oc larwærk. Stampæs kaal frø mæth ædikæ oc dryks. tha kombær thæt oc ondæ ormæ oc skathælikæ af manz quith.[3] Brænnær man thyrræ kaal rotær til askæ oc lyftær drupæl[4] thær mæth up. thæt skal dughæ. Knusæ grøn kaal mællæ[5] sinæ tændær oc swælugh osen in. thæt hiælpær for hees røst. Kaal oos gutæn .i. manz næsæ[6] ær goth for houæth oc rensær thæt. ætær man ra kaal tha warthær han trøst drukæn.[7] Hwa sum kaal rot dræghær up af yorth oc latær han[8] æi sithæn møræ kummæ til iorth. num[9] hængær hænnæ um syn hals. thæt wrækær al siucdom burt thær dry= pel fangær.

[1]) B. andhre Iemmer. [2]) Spedalskhed. Lepra. S. Glossariet. [3]) B. aff mantz liff. [4]) B. aff dropel. relevat uvam iacentem. *Macer*. [5]) mellem. B. i mellom. [6]) B. opdraghen i næse. [7]) vix sentiet ebrietatem. *Macer*. [8]) han er Accus. o: den, neml. Kaalroden. [9]) B. men hengher hennæ.

## Af thitæſt kumyn. xxv.

Ciminum. thytheſt[1] kumyn ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt loſær ond wæthær. oc blæſt i maghæ. oc thæt gør man at piſſæ. thæt dughær oc for kuld .i. liuær. Warthær thæt oc thiurt. oc mæth[2] ædikæ tæmpræt tha duwær thæt for mykel loſn. Dryk-kær man thæt mæth win oc watn. tha loſær thæt ængæ.[3] Drickær man thæt mæth win. tha dughær thæt for orm ſtyng. ællær byt. Mængd mæth gamæl oli dughær [thæt] for blothrunæ. oc menær luſt til quinnæ. Stam-pæth mæth bønæ thæt dughær for bolnæ koddæ.[4] oc mæth hunugh. ætær man thæt oftæ. tha hiælpær thæt blek lyt.

## Af danſt kumyn. xxvi.

Carui ær danſt kumyn het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt forkombær ond wæthær af maghæ. thæt gør oc mat at ſmæltæ .i. maghæ. thæt gør at piſſæ. thæt dræpær ſpol ormæ oc ſtyrkær maghæ.

## Af caniæl. xxvij.

Cinamomum. kaniel thryfald het. oc twifald thiurt. Thæt ær en kyns bark. oc thæn tynnæ[5] ær bætræ

[1]) B. thideſth kommen. C. tyſth. (thytheſth og nedenfor danſt er diſſe Adjectivers Hyerkenkions-Endelſe, hvoraf k for Ud-talens Skyld er udeladt. Saaledes endnu i det 16de og 17de Aarh. tyſt (o: tydſk) Øl; Engelſt o: Engelſk Klæde.) [2]) A. tywrth eller ſprækt. (ſpraget?) [3]) Ængæ. C. bryſttrangh. (S. Gloſ-ſariet.) [4]) A. for bulæth anbuth. [5]) B. then tyndhe. (Vort Haandſkr. har tymæ, ſom upaatvivlelig er en Feil for: tynnæ; men hvori Afſkriveren, i Følge Tegnet ·.· i Randen, ſynes at have fulgt ſin Original.)

æn thæn thiuckæ. Thæt styrkær maghæ oc giuær goth thæft. oc thyrrær ondæ wætæ. oc smæltær mat .i. maghæ. oc losær hanſ siucdom. Thæt gør at piſſæ. oc thæt ær got hoſtæ. oc for siuc niuræ. oc for watn ſot. Latæs thæt .i. oghn ſmørælſ tha mynſkær thæt nuerwætæs wætæ .i. oghn.

## Af Kardemomæ. xxviij.

Cardemomum ær twinnækyns. En ær ſtørræ. oc annæn ær ſmærræ oc tho ær the bathæ hetæ .i. førſtæ trappæ. Thæn ſtørræ ær minder het oc dønær bætær.[1] thæt ſtyrkær maghæ oc smæltær mat i maghæ.

## Af Kobebæ. xxix.

Cobebæ ær ænſæ pipær korn.[2] oc ær tæmpræth mællæ het oc kalt. Thæt gør manz hwgh glaath.[3] oc giuær goth don bathæ af manz mun oc maghæ. oc thæt dughær for mykæl losn. oc ær goth with alt thæt thær innæn manz lykum bundæt ær. oc dræghær nættæ fram. oc brytær ſteen .i. niuræ.[4]

## Af ſafran. xxx.

Crocuſ. ſafran het oc thiurt .i. førſtæ trappæ. Thæt forkumbær ſiukdom .i. maghæ. oc gør houæth thungt oc gør at ſouæ. Thæt helær ſaræ innuluæ[5] oc mynſkær losn .i. buuk.

[1]) Lugter bedre. [2]) B. er ſom peberkorn. [3]) Gior Mands Hu glad. [4]) B. i blædhre oc nyræ. [5]) Indvolde; ſom have Saar.

## Af camphora. xxxi.

Camphora. ær enkyns[1] thær ryndær af et træ. thær waxær in montibus indie. oc thæt ær kalt oc thiurt .i. thrithi trappæ. Hun ſtyrkær manz wit oc the frammærſt limmær[2] oc mynſkær therræ wærc. oc hænnæ døn mynſkær quinnæ lyſt.

## Af caſſia. xxxij.

Caſſia ær het oc thør .i. thrithi trappæ. oc ſtyrkær maghæ oc liuær. oc allæ the frammærſt lymmæ oc gør at piſſæ. Lætær man hænnæ til thæn lækidom thær løſn gør tha hiælper hun til. Tæmprær man hænnæ mæth hunugh. tha helær hun harthæ boldæ withær lauth.[3] Hauær man æi caſſiam tha takæ kanyel. Swa gorthe diaſtorides.[4]

## Af coſtus. xxxiij.

Coſtus ær twinnækyns. En ær roth oc thung oc beſk. oc kombær af indy land. Oc annæn ær hwit oc læt. oc æi beſk. oc kombær af arabia. tho[5] ær thæn rotæ bætre .i. lækydom. The ær hetæ bathæ oc thyrræ .i. thrithi trappæ. oc the renſæ nættæ. oc wrækæ burth alt thær thæt menær.[6] The helæ ſithæwærc. of the giuæs mæth lat[7] win. Stampæs the mæth hunugh oc ſmøræs oppæ anlæt. tha renſæ the

[1]) et Slags, Noget. [2]) B. the frømmerſthe lember. (Extremiteterne.) [3]) ved lagt o: lagt ved Bylderne. [4]) Dioſcorides. [5]) dog. [6]) fordrive alt (det) der mener (hindrer) Urinen. [7]) Neutr. af la ell. laa, lunken.

anlæt. af en ſmittæ thær hetær læntigo.[1] Drikæs the mæth laat watn oc lit hunugh tha gør the quinnæ luſt. Smør man ſic thær mæth ante accesſum.[2] tha dughær thæt for rythæ oc for larwærk. Stampær man hænnæ ſma. oc ſtrør .i. gamæl ſaar tha helæs the.

### Af centaurum. xxxiv.

Centaurum ær twinnækyns. møræ oc myndær.[3] Thæn møræ kænnæ fa mæn. Hun ær het oc thyr. i. thrithi trappæ. Thæn myndær draghær ſaar ſamæn. og lægſ hun uppæ gamælt ar tha helæs thæt. Bakær man ſyn baklot[4] mæth hænnæ ſothæn. thæt hiælpær larwærk. Bakæs ſynær mæth hænnæ thær wærkæ.[5] tha dughær thæt. Hun kumbær oc dør barn ut. Dryks hun mæth win. tha loſær thæt quith. Latær man hunugh mæth hænnæ[6] tha rønſær hun myrk øghæn.

### Hær byrs af .e.

Af eupatorio. xxxv. Af ſpænſt grønt.
Af akærkaal.

### Af eupatorium. xxxv.

Eupatorium ær het .i. førſtæ trappæ. oc thyr .i. annæn. Thæt hauær kraft til at thynnæ[7] oc renſæ.

[1]) purgant *lentigine* vultum. *Macer.* [2]) før Feberanfaldet. [3]) ſtørre og mindre. [4]) S. Gloſſariet. Illius si sit subjecta per *anum.* Macer. Larwærk. Schiasis. [5]) "Fomento *neruis* eadem medicabitur *ægris.*" Macer. [6]) Latær — mæth hænnæ. o: blander, kommer i. [7]) fortynde.

oc for thi minſkær thæt wærc .i. lyuær. oc renſær hænnæ harthælyk oc latær up thæt thær lut[1] ær. Warthæ hænnæ grenæ ſtampæth mæth ſwinæ yſtær tha hiælpær thæt gamæl ſaar. oc the thær illæ æræ at helæ. oc thæt dughær for rithæ oc for qwartan.

## Af akerkaal. xxxvi.

Eruca. akerkaal. mathælic het oc thyr. Thæt ſmæltær mat .i. maghæ oc gør at piſſæ. Thæt wrækær burt hoſtæ of man ætær thæt. Warthær thæt mæth hunugh ælt. tha renſær thæt manz huth af ſmittæ. oc gør anlæt rent. warthæ(r) hænnæ root ſothæn. oc ſithæn ſma ſtampæth[2] oc lauth with benbrot. tha bitæs thet.[3] Warthær hun ſtampæh (sic) mæth win oc drukæn tha dughær hun for hwærkyns wathælyk hog.[4] warthær hun ſtampæth mæth oxægallæ oc ſmurt oppæ ſwartæ ſmittæ[5] tha dughær thæt. warthær hun faſtælikæ[6] mæth win drukæn thæ (tha) hærthær thæt man til at tholæ bardaghæ.[7] Latæs hun til ſolæ[8] oc ætæs. tha gør hun ſyfn. oc hænnæ frø thæt ſammæ. Warthær hun ætæn ællær druckæn tha gør hun mykæl lyſt til quinnæ. Blændæs lectukæ mæth hænnæ tha warthær hun ſwa mykæt helſumær.

[1]) Lut o: luet, lukket, forſtoppet. [2]) B. Siwdhes hennæ rodh oc ſidhen ſtampes. [3]) B. tha bindes theth. A. tha kommer thet brudhet been wdh. Ossibus & fractis superaddita rejicit illa. Macer. [4]) B. wodelicth hugh. *pestiferos* ictus curat. Macer. [5]) nigras maculas purgat. Macer. [6]) faſtælikæ, ikke faſtende, men: idelig, eller i Mængde. *largius* hausta. Macer. [7]) Hug, Slag. "Indurare ferunt hanc contra *verbera* sensum." Macer. [8]) B. till ſalæ. condituris admixta. M. Stedet er udeladt i A.

## Af ſpænſt grønt. xxxvij.

Eſustum. ſpænſt grønt. het og thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt reſær (renſær) ſaar. oc ſkiærær myrk øghn. oc forkombær døth køt .i. ſaar. Warthær thæt thwaghæt tha ær thæt nytteleræ[1] til manz naturæ. bathæ børn oc konær oc the mæn thær æi wilæ konæ hauæ.

## Hær byriæs af .f.

Af fænikæl. xxxviij.
Af kopærøk. xxxix.
Af man fangær ilt .i. bryſt. xl.
Af man fangær ilt .i. quith. xli.
Af man fangær ilt .i. blæthræ. xlij.
Af man fangær ilt .i. houæth.

## Af fænikæl. xxxviij.

Feniculum ær fænikæl. oc ær het oc thiurt i annæn trappæ. Drickær man fænikæl oc win ſamæn thæt dughær for alt etær. Fænikæl root ſtampæth oc oſæn blændæth mæth hunugh. thæt hiælpær øghn af alt ſkymæl[2] of the ſmoræs oftæ thær mæth. Takær man grønt frø oc ſtampær oc thyrrær with ſool. thæn ooſ thær kombær af thæt dughær for alkyns ſiucdom .i.

[1]) Formodentlig Compar. nytteligere. B. nitteleth. Hvad Meningen er af Udtrykket: warthær thæt thwagæt forſtaaer jeg ikke; da her dog neppe kan være Tale om indvortes Brug af Spanſkgrønt.
[2]) ſkymæl ɔ: Mørke, Uklarhed i Øinene. reddit eos omni *caligine* claros. *Macer*. A. thet hielpær øgn aff alt myrk. B. af alt ſkimmel.

sghn. fænikæl oos dræpær ormæ .i. ornæ. Fænikæl root sothæn .i. biugsot h. dughær for siucdom .i. niuræ. Drickær man fænikæl oos oc win. thæt dughær for throtnæ lymmæ[1] af watn sot. swa dughær thæt oc for etærbit. oc for lungæ sot. oc for siuk liuær. oc giuær thæt fastærmothær[2] mikæt miælk. Fænikæl root sothæn. .i. win. ællær watn oc drukæn. ær goth for sot .i. blæthræ. oc rensær manz nættæ. Drickær man hænnæ mæth win. tha hiælpær thæt for wæmæls. Siuthær man fænikæl root .i. win. thæt dughær for wærk .i. manz anboth of thet quekæs[3] thær mæth. Tæmpræth fænikæl root mæth ædykæ thæt dughær for hwærkyns byld. Fænickæl frø tæmpræt mæth win oc druckæt gør quinnæ lyst. Sua ær oc for sithæwærc. ællær of man dryckær thæt watn hun siuthæs .i. Hugormæ thawær the ællæs[4] tha ætæ the fænikæl oc warthæ ungæ. oc for thy dughær thæt mykæt gamlæ mæn.

## Af kopærøk. xxxix.

Flos eris. kopærrøk. høt oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. thæt nothær[5] døth køt oc thæt skiærær sghn. Thæt forkombær et køt thær waxær .i. manz bak lot. oc i. manz næsæ. of thæt tæmpræs mæth win. Tæmpræs kopær røk mæth hunugh oc smørs gomæn mæth. tha

[1]) opsvulmede Lemmer. hydropicos tumores. M. [2]) Fostermoder, Amme. [3]) quekæs, bades, gives Omslag deraf. *fomento* curat. Macer. (jvf. Gloss.) [4]) Hugorme (Serpentes. Macer.) naar de ældes. [5]) C. borttagher.

forkumbær thæt al rotæ thær .a. drypæl oc .i. mun warthær.

## Vm man fangær ylt .i. byſt (bryſt). xl.

Fangær man ilt .i. bryſt. tungæn thiukkæs. thæt han ſpyttær thæt ær beſt.[1] ſum gallæ. oc thingſæl[2] ær i. ſithæn. oc geſpær[3] oftæ. oc thyrſtær. oc natwæctæ. oc thrang andæ fang. oc ryg. hugh.[4] kuld .i. bryſtæt. oc ſtundum armæ ſkiæluæ. oc thyr hoſtæ. Theſſæ allæ ær ſænt mark[5] at .i. bryſt ær ſiucdom. Hwa ſum gen ſiucdom wil lækydom. han ſkal æftær natwarth upkaſtæ. Thægæn (Thægær) man ær ful mæth mat oc drik oc thægær man ær faſtænd. tha ær thæt thyrftælict up at caſtæ. oc ætæ pipær root. oc cardemomum. oc mœr ſynups lof ællær karſæ. oc drickæ ſithæn lat watn. oc hiælpæ til up at caſtæ. Gytær man æi upcaſt tha faſte al daghæn oc thæt hiælpær til at thæn ondæ ſiuc dom matte mynſkæs. Hwa ſum thættæ wil æi gœræ. han faar ſithæ wærk oc lungæſot. oc mangh andræ ſwa ſum ær rithæ. oc giæld.

## Af man fangær ilt .i. quith. xli.

Fangær man ilt .i. quith. tha ær thæſſæ marc til. Writh .i. quith. oc mat kombær æi af bukæn tymælic utæn drouœls.[6] oc dryk ær hanum al beſk. oc al lykum thwingæs oc wærkær. knæ wanſkæs. oc lægben

[1]) beſt, for bedſkt. [2]) Tyngſel, Tunghed i Siden. [3]) giſper, gaber. [4]) ryg hugh, et mig uforſtaaeligt Udtryk. [5]) ſandt Mærke, Tegn. [6]) S. Gloſſariet.

wegnæ. Thawær swa ær.[1] tha skal lykum roctæs[2] mæth blotæ lækædom. swa.[3] skræppæ kaal skal mikæt siuthæs. oc oftæ ætæs. oc hennæ oos oftæ drikæs. Ællær siuthæ kaal storlyk mikæt. oc drickæ hænnæ oos mæth salt oc hunugh. En yrt hetær mercurialis dughær oc thær til storlyc mykæt. Hwa sum sic hær .i. forglomær. han fangær sithæn mikæt ylt. swa sum mykæl losn mæth bloth. oc siucdom .i. ændætharm. oc wærc .i. hals.

## Far man ylt .i. blæthær. xlij.

Far man ilt .i. blæthær tha ær thæssæ mark til. Man ræpær oftæ. oc hauær blek lyt. thung sifn.[4] fuult nættæ. oc wandælyk doræn.[5] Hwa sum thættæ hauær han skal skæræ fænikælroot .i. got gamælt win. oc latæ æm mykæt lat watn.[6] oc drikæ. oc osæn af en yrt(s) rot thær hetær aspergus. Thæn thær thættæ glomær ma fangæ skot watn sot ællær siucdom .i. liuær. oc sithæwærk oc pinlek doræn.

## Of man far ylt houæth. xliij.

Far man ilt .i. houæth. tha ær thæssæ marc til. Oftæ houæth wærk. bolnæ brynæ.[7] adhræ .i. thinningæ hoppæ oftæ[8] oc taar flytær af oghn. oc oghn myrkæ. Thæn thær thættæ hauær take synup fro oc stampæ

[1]) Naar saa er. [2]) Da skal Legemet røgtes, pleies. [3]) saa, saaledes (som nu følger.) [3]) Søvn. [5]) Jvf. Glossariet. [6]) lade ligesaa meget lunkent Vand (dertil.) [7]) Dienbryne. [8]) Aarerne i Tindingen hoppe o: slaae, banke ofte.

wæl ſmat oc ſygtæ oc blændæ with watn oc lit win. oc ſqwælpræ thæt .i. ſyn mun up oc nithær .i. baſtuf. Saluiæ ær oc goth thær til mæth watn oc win. Hwa ſum ſic forglømær.[1] ma warthæ dooſ. oc .i. oghn ma fangæ mikæl ſkathæ oc haar fallær af houæth. oc tanwærc .i. mun. Thæn ſic ma æi doræ. takæ af ſwalæ rethæ iorth oc blændæ with warmt watn oc drickæ. Ær orm .i. manz oræ tha take kaluæ margh oc ſtampæ mæth win oc latæ .i. ornæ. Thæn thær æi ma konæ plæghæ ſmøræ ſinæ koddæ mæth buckæ gallæ. oc thæt dughær.

## Hær byrs af .g.

Af galiga. xliiii. Af germandrea. xlvi.
Af gerfærſnaulæ. xlv.

### Af galliga. xliiii.

Galliga. ær het thrifald. oc thyr. Thæt dughær for kald maghæ. oc gør mat at ſmæltæ .i. maghæ. oc mun wæl at dønæ. oc gør lyſt til quinnæ. Thæt dughær oc for bolnæ koddæ.

### Af gørfærs naghlæ. xlv..

Cariophilum. ær gørfærſ naulæ. ær twifald het oc thyr. Thæt ſtyrkær liuær oc maghæ oc flæſt[2] alt thæt thær innæn mannæn ær. thæt gør mykæt mat[3] at

[1]) Hvo, som glemmer ſig ɔ: ikke agter paa Sygdommen. [2]) Rettere maaſkee: faſt alt thet (eller: alt det fleſte, meſte.) *ferme* cunctis valet interioribus. Macer. [3]) Ikke: megen Mad. mykæt er Adverb. høiligen, valde. Det bidrager meget til at fordøie Maden.

ſmæltæ oc thæt gør haft. oc lyſt til quinnæ. Warthær hun mæth komiælk tæmpræth oc drukæn tha dughær thæt manz hiærnæ. oc manz amminnæls. [1]

## Af germandrea. xlvi.

Germandrea. ær heet oc thyr .i. trithi trappæ. Hun wrækær ut døt barn oc hun dughær for hoſtæ. Hun thyrrær milt. oc renſær quinnæ. drukæn mæth win. Oc dughær thæt for watn ſot. oc for etær bit. oc renſær thæt fulæ ſaar.[2] ſtampæth oc withær lauth. Hænnæ ooſ blændæth mæth hunugh gør ſkæræ øghn. Stampær man hænnæ mæth oli. oc ſmør ſyk mæth. thæt æltær kuld burt. oc gør man heet.

## Hwa ſum wil takæ lækidom. xlvii.

Hwa ſum wil lækydom takæ.[3] han ſkal thæt witæ at nokær ſtærk lækidom ma æi giuæs børn. oc æi gamælt folc. oc æi andær thær kranckæ[4] ær. Oc æi ſkal lækydom takæs ællær giuæs .i. mykæl hetæ. oc æi i mykæl kuld. Man ſkal æi twa lækydom takæ en dagh. Thæghær[5] lækydom ær takæn til løſn. hauær man æi fangæt løſn. tha ſkal mat æi takæſ fyrræ æn lækidom hauær ſyn dygh[6] fulkummæt. Takær man mat fyrræ tha ma han ræthæs at han fangær

[1]) Vim memorem cerebri confortat. *Macer.* [2]) *Sordens* purgabit vulnus licet inveteratum. *Macer.* [3]) A. Hwa ſom wil lækædom tel løſn taghæ. B. Hwo ſom will taghe legedom. [4]) krancke o: ſvage. [5]) B. Ther legedom er taghen. [6]) A. B. ſyn dyght. giort ſin Virkning. (nedenfor: fuldkommet ſin Gierning.)

rythæ. Thæn thær lækydom hauær takæt. ma annæn dagh bathæs. af[1] thæt thær løsth ær af lækydom ma mæth bastuf af tomæs.[2] Wil han giærnæ bastuf hauæ.[3] thæt ær got mark at wæræ længi .i. Æn thol han mikæt het. tha gangæ ut æftær løsn. [oc] drickæ sik biugsoth.[4] Fangær man ilt .i. liuær æftær lækydom tha dricke warmt watn. Thæn thær lækydom hauær takæt til løsn. fangær stundum upkastnyngh oc æi løsn. oc thæt warthær thæn kranclyt thær maghæn hauær.[5] Oftæ oc thæn thær spydrickæ takær fangær løsn oc æi upkastningh. oc thær for ær thæt at maghæn ær stærk. Hwa sum wil løsn gør(æ) um wintær han skal sunnæn wæthær[6] wactæ thær til. oc um sumær scal man northæn wæthær hauæ. til lækydom. Mark til at witæ næær lækydom hauær yfræt dughæt.[7] thæt ær mykæl thyrst. Wil han (sic) danæ[8] æftær at lækydom hauær syn giærnyngh fulkummæt. tha skal han win dryckæ. oc rosæ watn skal stænkæs .a. hans anlæt.

[1]) Rettere maaskee: at thæt thær løsth ær. [2]) Afføres. [3]) B. wil han gernæ badhe. [4]) A. har dette Sted saaledes: Thol han tha mokel hethæ tha gangher byldhen wdh. Æfftther løsn drykkæ bygsot. [5]) Uden Tvivl er der i dette Sted en feilagtig Læsemaade. Maaskee her rigtigere læses med A. theth wordher for then krankheth ther maghen hawer. B. derimod: oc thet wordher then kranklik ther mangen haffuer. [6]) Sønden vind. [7]) virket overflødigen, stærkt. [8]) daane.

Hær biriæs capitula af .l.

Af lyliæ. xlviii. Af lykrytz. l.
Af læctukæ. xlix.

## Af lyliæ. xlviij.

Lylium ær lyliæ. Stampær man lyliæ root.[1] mæth oli af oliuæ tha dughær thæt for thæt thær brænd ær af eld. Stampær man lyli blathæ. tha ær thæt got for hugormſ byt. oc for liuær. Stampær man lyli root oc ſiuthær .i. win oc læggær with the illæ næglæ thær warthær .a. fotær.[2] thre daghæ.[3] tha dughær thæt. Siuthær man thæt .i. oli ællær ſwinæ yſtær oc ſmor .a. thæt thær brænd ær. oc æi waxær haar .a. tha dughær thæt thær for. Drykær man lyli mæth win. tha renſær thæt ſkatælict bloth. ut af manz lyf. oc bætær[4] mylt. Blændær man ooſ af lyli blathæ mæth hunugh oc ædikæ. tha dughær thæt for the ſynær. thær hoggæn ær.[7] oc tho ſkal fæm lotæ[6] wæræ af oſæn. oc twa af hunnugh oc ædikæ. Engnt ær oc bætær at thyrræ ſaar. oc til gamblæ aar.[7] Lyliæ root[8] ſothæn oc blænd mæth oli thær mæth wax ær gorth. thæt dughær for rynkiæ .i. anlæt oc alkyns ſmittæ.

[1]) A. thet howeth j liliærodh ær. Eius radicis *bulbus*. Macer. [2]) B. oc lægghes vedh ligtornæ. A. C. illæ næglæ ther af fødher opryſæ. Pedum clavus. *Macer*. [3]) A. C. tre dage om, oc loſer ey for. [4]) B. oc bødher milth. [5]) B. for hugnæ ſener. præcisis nervis. *Macer*. [6]) Lodder d: Dele. [7]) gamle Ar. [8]) A. howeth af liliærothæ.

## Af Lactukæ. xlix.

Lectukæ hun ær mykæt kald oc wat mikæt. Ætær man hænnæ. tha dughær hun for mykæl hetæ. Hun dughær maghæ oc gør at souæ oc løsær quith. Mæst dughær hun sothæn. Lactukæ frø ær goth for ondæ dromæ. Drickær man lactukæ mæth win. thæt ær goth for løs quith. Ætær fastærmothær oftæ lactukæ. tha fangær hun mykæl myælk. Thæn thær ætær ithælikæ lactukæ tha fangær han myrk oghn. [1]

## Af lykriszæ. l.

Lyquericia. ær lykriz. Thæt ær matælyk het oc wat. oc hauær .i. sik nokæt swa sotmæ. Thæt ær got for hostæ oc wætær manz bryst oc strupæ oc lungæ. oc thæt mynskær thyrst. oc dughær bathæ bryst. oc alt thæt thær man skal syn andæ mæth draghæ.

## Hær byriæs capitula af .m.

Af mastyx. li.
Af muscus. lv.
Af myntæ. lij.
Af muscatæblomæ. lvi.
Af salyrt. liij.
Af myrræ. lvij.
Af hælæghbær. liiij.

## Af mastix. li.

Mastix. ær en kyns thær af træ løpær. oc ær het oc thiurt .i. annæn trappæ. Thæt løsær ent kalt bloth oc wat. thæt wærmær maghæ oc gør lyst at ætæ. Thæt helær oc byld .i. maghæ oc .i. liuær. oc

[1]) B. han fangher dwmmæ oghen.

.i. innulf.[1] oc gør genwarthælik hyggæls.[2] oc thæt ſtyrkær maghæ mæth gamæl oli af roſæn. Warthær thæt oc mæth kalt watn giuæt. tha ſtyrkær thæt maghæ. oc mynſkær yueruætæſ bloth. Æn mæth warmt watn dughær thæt æky.

## Af myntæ. lij.

Menta ær thyr oc het. i annæn trappæ. Af hænnæ dryk ſmæltær mat .i. maghæ. oc ſtyrkær maghæ. oc menær at ſpy. oc æltær burt ſpol orm. Myntæ hiælpær koddæ[3] for mangkyns ſiucdom. of the quekæs[4] mæth hænnæ ſoth.[5] Stampær man myntæ. oc læggær with ſpinæ. tha loſær thæt. miælk brændæ ſpinæ.[6] Myntæ ooſ blændæth mæth hunugh oc dropt i øræ. ær got for ørnæ wærk. oc ſaroki af tungæ[7] flyr of hun nythæs[8] mæth mintæ. Drickær konæ hænne meth ſoppæ.[9] tha ſkyndær[10] hænnæ barnbyrth. Myntæ ſtampæth mæth ſalt dughær for hundæbyt. Myntæ blændæth mæth ædikæ. hiælpær for blothrunæ. Thwar man oſtæ .i. myntæ ooſ. tha rotnæ the æi.

## Af malyrt.[11] liij.

Malua. ſalyrt ællær kattæ oft. Takær man hænnæ ſwa ſum kaal. tha loſær hun bundæn qwith. oc ſwa

[1]) B. induol. [2]) genwarthælik hyggæls. Stedet er udeladt i B. og hele Artikelen fattes i A. og C. [3]) A. Ionlygh tyng. [4]) B. Om the ſwalppes. [5]) Si foveantur aqua, qua mentæ cocta sit herba. *Macer.* [6]) *Concretum* soluit *lac* mammis addita trita. M. [7]) *Asperitas* linguæ. M. A. Sarakæ aff twnggæ flydher. [8]) Gnides. [9]) hausta cum *sapa*. M. [10]) thæt ſynes at være udeladt. [11]) Læs: Salyrt.

dughær hun oc syuk blæthræ. oc for etærdryk. Stampær man hænnæ mæth pilæ loof.[1] tha holær hun blothugh saar.[2] Warthær hun stampæth mæth gamæl ystræ tha dughær [hun] for hint thær brotæt ær. Latær man hænnæ root oc with tanwærk stampæth tha hiælpær thæt. Swopær man hænnæ .i. swart ull. oc bær .a. syk. tha sighæ summæ[3] mæn at thæt dughær for spynæ wærk. Warthær man af bi stungæn tha stampæ salyrt mæth oli oc smor syk. tha dughær thæt. Warthær hun wæl .i. locio[4] oc lauth .a. houæth tha hiælpær thæt for boldæ .i. houeth oc for ondæ cartys.[5] Siuthær man hænnæ blathæ mæth oli. tha dughær thæt for then illæ eld.[6] oc thæt dughær for thæt ær brænd ær.

## Af hælghæbær. liiij.

Maurella ær hælghæbær. ællær hundæbær. Hun ær storlyk kald. Dropær man hænnæ oof .i. ornæ. tha dughær hun for ognæ (sic) wærk. Hun dughær for thæt kot thær waxær .i. ognæ[7] næstæs warthær[8] of hun stampæs oc lægs with. Blændær man salt oc brøth with hænnæ oc læggær with ent kiet[9] thær waxær .i. manz ornæ.[10] ænse en lytæn nut.[11] tha hiælpær thæt.

[1]) B. pilæbladh. [2]) A. lægger til: meer en dyræ plaſther. melius — emplastris quam preciosis. *Macer.* [3]) B. tha sighe sommæ. [4]) Kogt i Urin. Decoctum *lotio.* Macer. [5]) Sic *turpes acoras* pelles *furfurque* nocivum. *Macer.* [6]) Ignis sacer. *Macer.* B. then ondhe eldh. [7]) Aegilopis strichni dicunt cataplasma mederi. M. [8]) Formodentlig bør her læses: næſtæns o: næsten liig, ligesom Vorter. A. neſtenkons som worthæ. [9]) Kiet: maaſkee Kiøt. B. ved onth Kød. [10]) Parotidas reprimet. M. [11]) B. ſom en lidhen nød.

Oc hænnæ oos ær goth for clathæ. smurth syk mæth. Stampær man hænnæ blathæ. oc lætær polæntam tyl. thæt dughær for thæn illæ eld. Latæs thær til sylfs frothæ oc oli af rosæ. tha dughær thæt æn meræ. Warthær hun stampæth. tha dughær hun for hetæ boldæ.[1] bathæ innæn man. oc utæn mæst for boldæ.

## Af muscus. lv.

Muscus waxær up .a. et diur .i. indiæ land. æns en bolde. thæghær thæt ær thiurt oc lopt bloth.[2] tha nythær diuret sic with træt oc thæt faldær af diuret. Muscus ær het oc thiurt .i. annæn trappæ. oc qwæmær gamælt folk. Thæt styrkær manz lymmæ meth syn gothæ doon. mæst um wintær. Thæt wræ=kær burt byld af ilt bloth. Thæt gør man diærf. oc forkombær yuærwætæs bloth .i. sghn. oc .i. allæ lymmæ.[3] Latær man lyt saffran. oc lit camphora til muscus oc gør swa at nysæ. thæt ær got for houæth wærk af kuld oc wætæ. Warthær mucsus mæth oli af hylle tæmpræt. oc smurth .a. ysben.[4] tha økær thæt lyst til quinnæ.

## Af muscatæblomæ. lvi.

Matæ. muscatæ blomæ ær enkyns bark af grenæ af muscatæ træ .i. indi land. Thæt ær het oc thiurt

[1]) *Herpeta.* Macer. [2]) Maaskee her efter oc bør læses æns. — Lopt bloth er formodentlig: sammenløbet Blod. [3]) B. i alle ledher. [4]) Ysbeen, Jisbeen.

.i. annæn trappæ. Oc thæt ſtyrkær liuær oc milt oc maghæ. oc renſær therræ fylſnæ.

## Af myrræ. lvij.

Mirra. ær mirræ. het oc thør .i. annæn trappæ. Thæt ær got for ſpol orm. oc kombær ut dot barn.[1] Latær han æi meræ æn enſ en bonæ .i. manz drik. tha dughær thæt for langæ hoſtæ. oc krank andæfang.[2] oc for ſithæ wærk. oc of manz innulf æræ ſaræ. Haldær man myrræ unde(r) tungæ. oc ſwælwær thæt in. thæghær thæt rindær[3] oc wætæſ. tha lynær[4] thæt thung roſt[5] oc gør hænnæ ſkiær.[6] Takær man æi meræ æn en bonæ ante acceſſum. tha dughær thæt for rythæ. Tæmpræs myrræ mæth win. oc thwas .i. tha dughær thæt for houæthwærk. Warthær hun blænd with oghn ſmøræls. tha dughær hun til ſkiær ſyn. oc hun renſær ſaar. oc linær hwaſſæ bryn.[7]

## Hær byriæſ capitula af .n.

Af muſkat. lviij. Af nitro. lix.

## Af muſkat. lviij.

Nux muſcata. thyr oc het .i. annæn trappæ. Hun ſtyrkær liuær oc maghæ oc loſær byld .i. liuær. oc .i. milt. oc ſmæltær mat i maghæ.

[1]) A. Kommer døth barn fran mother. [2]) A. trang andæ. [3]) then tymæ hun rynder. [4]) B. lener. [5]) A. tha loſæs then krangheth, ther twngærødher hawæ. [6]) A. tilføier her: Mirra renſer ſarth bryſt oc ſtrwbæ oc al carræ. [7]) A. lener hwaſſæ brynær. C. lener megel brynnæ.

## Af nitro. lix.

Nitrum ær enskyns æns[1] iis. oc kombær af armenia oc arabia. oc thæt gør losn. Warthær thæt smat stampæt oc thwaghæt manz haar .i. tha warthær thæt saghært. Tæmpræs thæt mæth win. oc smørs manz likum mæth ante accessum tha dughær thæt for rithæ. Thæt dræghær miket swet[2] ut. oc thæth dughær oghn. Blændæs thæt mæth ædikæ. oc drops .i. manz øræ. thæt thyrrær hunskæ.[3] oc takær burt sang af them oc all siuc dom.

## Biriæs capitula af .p.


Af pætærsyliæ. lx.
Af walmwæ. lxiiij.
Af moræ. lxi.
Af pipær. lxv.
Af purløk. lxij.
Af bertram. lxvi.
Af pulegi. lxiij.
Af tiæræ. lxvij.


## Af pætærsyliæ. lx.

Petrosilinum ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Stampær man thæt oc læggær .a. blenæ. tha ær thæt got. oc hænnæ fro gør at pissæ. oc losær wæthær oc ond blæst. oc thæt dughær for watn sot oc for rithæ. oc for wærk i niuræ. oc for wærk .i. blæthær. oc rensær liuær oc saar. oc pætærsili kombær ut døt barn ut[4] af quith.

[1]) enskyns æns, et Slags, noget ligesom Jis; der ligner Jis. [2])B. megel swedh. [3]) B. thører whuske. [4]) Staaer overflødigt.

## Af moræ. lxi.

Pastinaca. thæt ær moræ. Hænnæ rotær oc hænnæ frø ær gothæ. Siuthær man hænnæ rotær mæth win. oc litet hunugh oc drickær thæt ær got for siuk liuær. oc siuk milt oc lændæwærk. Siuthær man moræ .i. mielk. oc ætær ællær drickær thæt soth. thæt dughær for ængæ.[1] oc for løs buk. Moræ rot hængd um hals. ær gooth for bolnæ koddæ. Thæn thær ætær moræ ællær bær oppæ sic. hanum ma hug orm æi skathæ. Ætær man mykæt af moræ.[2] tha far han quinnæ lyst. Smør man sinæ tændær mæth moræ root. tha linæs tanwærk. Drickær man moræ oos. tha dughær thæt for skorpion styng. Stampær man moræ mæth hunugh oc læggær with houæth thær dighær ær[3] tha dughær thæt. engin root føthær man bætær æn moræ rotær.

## Af purløk. lxij.

Porrus. purløk. han ær goth with lækydom[4] Purløk oos ær them goth thær bloth spyttæ ællær næthæn ut latæ. Takær man purløk frø oc røkæls.[5] miel oc lytæt mirræ oc stampær thæt samæn. tha dughær thæt them thær bloth ryndær. af quith.[6] Stampær man hanum mæth win oc drickær. tha løsær thæt

[1]) Asthmaticos juvabit. *Macer.* [2]) A. Om man ædær for møghet af moræ. [3]) Houæth er uden Tvivl en Skrivfeil for Quith. Macer har nemlig: Sic quoque *foeminei ventris* curare *tumorem* dicunt. A. Qwith, then ther dyer er. I B. mangler hele Artikelen. (dighær. S. Glossar.) [4]) A. goth tel lægedom. [5]) Røgelse. Myrrhus. *Macer.* [6]) A. thet dugher oc for blothsot.

buk. Stampær man hanum mæth hunugh tha ær thæt got for byld. Blændær man hænnæ oof mæth hunugh foth. tha ær thæt got for houæth. oc lungæ oc bryft oc roft. [1] Siuthær man houæthæn af lokæn oc latær burt forftæ watn oc latær annæt watn. a. oc fiuthær tha dughær thæt harth quith[2] of man drickær thæt. Stampær man hanum mæth win oc drickær. thæt hæftær lof buuk. Giuær man purlok mæth win at drickæ. hin thær fcad ær af hug orm ællær af annæt etær. tha hiælpær thæt. ællær of man gør thæt ænfe plaftær oc læggær thæt ofnæ faræt. Drickær man hans oof mæth quinnæ myælk. tha dughær thæt for gamlæ hoftæ. oc for mangkyns lungæ fiuc dom. Blændær man getæ watlæ [3] mæth purlok oof thæt dughær for wærk .i. ræ. Blændær man twa lot af purlok oof oc thrithing af hunugh oc latær thæt lat .i. næfæ thyrlæ [4] ællær .i. ræ tha dughær thæt for mikæl houæthwærc. Dryckær man purlok oof. mæth win. tha dughær ængtæ meræ. for lændæ wærk. Læggær man ftampæth purlok with benbrot. tha helær thæt fkot. oc lynær thæt ær hart ær. Latær man falt with purlok thæt helær oc lykkær fkot grønæ faar. Ætær man raa purlok tha ær thæt got for drukænfkap. oc gør quinnæ lyft. [5] oc blotær harth buuk.

[1]) A. for mankons Iwngæ fiwkneth. [2]) ventri duro. *Macer.* [3]) Getæ watlæ, fynes at fkulle være Valle af Gedemelk; men er formodentlig feilfkrevet for: Gallæ, da Macer har: cum capræ *felle.* A. ligeledes Gedægallæ. [4]) Næfebor. (S. Glosfariet.) [5]) Macer har: ventrem stimulat.

## Af pulegy. lxiij.

Pulegium[1] ær thyr oc het .i. thrithi trappæ. ætær konæ mæth barnæ hænnæ oftæ. tha ma hun fangæ dot barn. Drickær man hænnæ mæth lat win. tha draghær hun ut the skyn thær um barn ær innæn mothærs quith.[2] Ær the skyn længær innæ æn naturæn hørær[3] tha fangær konæ thær af syn doth. ællær mykæl wærk oc siuk dom. Stampær man hænnæ mæth salt oc blændær with hunugh. tha dughær hun for krumbæth limmæ.[4] Warthær hun mæth hunugh stampæth oc swa ætæn ællær drukæn. tha dughær thæt bryst. for thæt thær warthær .i. manz bryst ænsæ liim. Drickær man hænnæ mæth win tha dughær hun for etærbit oc for ent ond bloth thiukt oc kalt.[5] Stampær man hænnæ mæth suur ædikæ oc lætær .i. thænf manz næsæ thær brathælik wanskæs af nokær siuc dom.[6] ællær af blothrun ællær nokær andær lund. tha far han bætær. warthær hun stampæth sma thor tha fæstær hun losæ tangiærh (sic). Lægf hun with fotæ byld. ællær annæn byld. tha ær hun goth mæth laa polenta.[7] Stampær man hænnæ mæth salt oc lægger utæn mylt. tha dughær thæt. Thwar man sic .i. hænnæ soth tha dughær thæt for clathæ. Drickær man hænnæ mæth laat win tha dughær thæt for hostæ.

[1]) A. Pullegium ær Polleyæ. [2]) tardas extrahit secundas. M. Den herpaa folgende vidtloftige Beskrivelse hos Macer over hvad Efterbyrd er, har vor Forfatter udeladt. [3]) A. en naturen kræwer. [4]) A. the lemæ ther krwmpnæ æræ. [5]) nigram choleram repellit. M. [6]) brathælik wanskæs. "Si — subito *defecerit* æger." *Macer.* [7]) tepidæ permixta *polentæ*. M.

Swa gør hun oc at pissæ. Warthær hænnæ root stampæth oc lauth .i. surt win. ællær ædikæ. tha dughær thæt storlik for alkins byld.[1] Drickær man hænnæ mæth win. tha dughær thæt for etær oc swa gør thæt lyst til quinnæ. Oc hun ærth (sic) goth with lungæ oc liuær.[2] Oc swa giuær thæt fastærmothær diær mielk.[3] Stampæs hun grøn mæth hunugh oc lægs with hundæbit ællær of man drickær thæt mæth win. tha dughær thæt.

## Af walmuæ. lxiiij.

Papauær. walmuæ. kald oc thør. Hun ær thrynnækyns.[4] En hauær hwit blomstær. oc en røt. oc thæn thritæ ær minst. oc waxær .i. akræ. oc hauær brunlyc blomstær.[5] Thæn tymæ houæthæn[6] ær meer[7] tha stryngær man røf .a. thæm oc lætær løpæ ut mielk af them .i. en skøth.[8] Hun ær goth for mangkyns. af thæn thær brun blomstær hauær gørs oli af frøt. thæt gør man at souæ oc ær glath .i. thæftæ.[9] Swa gør hun oc thæt[10] røthæ blomstær

[1]) alleslags Bylder. [2]) A. goth tel lungæ oc lewer. [3]) A. fosthermother—moghel myelk. Nutrici lac præbet abundans. *Macer.* [4]) A. trennæ Iwndh. [5]) Dette Ord, hvortil en Plads har været aaben i Haandskriftet, er af en sildigere Haand tilføiet. Originalens Skriver har i Randen sat sit kritiske Tegn .·. [6]) synes at være Plur. som det tilsvarende Pron. thæm ogsaa udviser. [7]) mør (nemlig af Modenhed.) [8]) i en skøth. Enten er Ordet feilskrevet for Skal eller Skaal; eller her menes en Skee, som ellers i ældre Dansk skrives Sked. Lac quod inde defluit, accipiunt *cocleis.* Macer. [9]) glath i thæftæ, behageligt i Smag. gustu jucundum. *Macer.* (S. Thæft i Glossariet.) [10]) thæt, feilskrevet for thær.

hauær. Siuthær man walmuæ oc qwekær anlæt mæth laat. tha gør thæt oc at ſouæ of doth ær atkumæn.[1] Drickær man thæn brunæ walmuæ ooſ mæth win. tha gør hun haft oc bindær thæn blothrun thær konær hauær. Thæt ſkækær[2] oc hoſtæ. En pænning wæt ſkul man af thættæ frø takæ. takær man møræ tha ma han fa thær af ſin doth. Stampær man hænnæ blathæ oc læggær with bolæn qwærkæ. tha dughær thæt mykæt. oc dughær hun for thæn illæ eld. Hwilkæ lund[3] man ær wrthæn hooſ.[4] af kuld. af mat. af drick. af hetæ. tha far man bætær af thænnæ lækydom. Thæn hwitæ walmæ (sic) ær langt bætræ. æn the twa andær. Thæn timæ hænnæ houæth ær moor. tha ſkal man ſankæ manygh ſamæn. oc ſiuthæ them .i. watn. thær thrithing ær hunugh .e. til thæt warthær æm thiukt ſum hunugh ær. oc gomæ thæt ſithen til mangkyns tharf. Thæt gør ſiſn oc æltær burt[5] hoſtæ. oc ær goth for mikæl loſn. oc for heſæ. Latær man oli af roſa thær mæth oc ſmør ſit houæth mæth. tha ær thæt got for wærk. oc gør at ſouæ. Latær man til ſafran oc giuthær .i. ørnæ. tha du-

[1]) Dette ikke ret forſtaaelige Sted har jeg troet, kunde blive det mere, om man læſte: æns of dot ær atkumæn (ligeſom man var død?) Men Macer har en anden Mening: Optatum capiet, nisi mors sit proxima, somnum; og her kunde maaſkee læſes: of doth æi ær atkumæn. [2]) ſkækær. (uden Tvivl ſpækær o: formilder. I Randen findes Afſkriverens kritiſke Tegn .·.) A. har: thet ſpegher hoſtæ. [3]) Paa hvad Maade man er bleven hees. [4]) hoos o: hees og ſaaledes er Ordet ſkrevet i Marginalen. "Aspera si fuerit *vocalis* reddita *vena*." Macer. [5]) fordriver.

ghær thæt for ornæwærk. Latær man til[1] quinnæ miælk oc læggær with ſcab .a. føtær. tha dughær thæt. Latær man thætte næthæn .i. manz bak[2] tha gør thæt ſyfn. Of man dønær thær til. tha gør thæt oc ſyfn.

### Af pipær. lxv.

Pipær ær het oc thiurt. Warthær manz myk[3] brænd til aſkæ oc latet with pipær tha dughær hun for ormæ .i. mun.[4] Pipær dughær oc for hoſtæ. oc them thær hauæ ſiuc dom .i. liuær. oc them ther hauæ ſiuc dom .i. maghæ af kuld. oc thæt mynſkær wærk .i. ſynær. oc thæt renſær bryſt. oc thæt ær nytælict for writh .i. quith. Pippær loſær thæn kuld oc thæn wætæ thær ær .i. manz buuk æns lyim. Pipær liuſær myrkæ oghn of han blændæs mæth oghn ſmørælſ. Pipær dughær for ſkiæluæſot of thæt ſtampæs mæth oli. oc ſmøræſ likum mæth.

### Af bertram. lxvi.

Piretrum. bærtram. heet oc thyr .i. fiarthæ trappæ. Tyggær man hænnæ oc haldær .i. ſin mun ællær læggær with tangiærth tha dughær thæt for tangiærth. Stampæth bærtram mæth ædikæ oc ſqwælpræth innæn mun dughær for dripæl fallen. oc for allæ ſaroki[5]

[1]) Kommer man Qvindemelk dertil. [2]) Ano suppositum. *Macer.* [3]) Menneſkeſkarn. Usti stercoris humani cum pulvere tritum una junge piper. *Macer.* [4]) Ormæ i mun. Macer har: superaddito *cancris.* Vor Forf. har i denne Artikel næſten ſlet ikke fulgt ham. [5]) multis aliis vitiis oris. *Macer.*

.i. mun. Latær man thæt .i. hunugh. tha dughær thæt brotfællingæ.[1] Smør man sic mæth oli thær hun siuthæs .i. fyrræ æn rithæ takær man. tha dughær thæt. oc for niuræ siuc dom. Thæt dughær oc undær mykæt[2] [them] thær sinæ limmæ gytæ æi rørth.[3] of the warthæ smurthæ mæth thæn smørræls. Thænnæ smørræls dughær oc for sweet at fangæ. oc for allæ limmæ thær siuc dom ær .i. oc thæt rensær strupæ.

## Af tyæræ. lxvij.

Pix liquida. tiæræ. het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Takær man skaarth mæth thæt af hunugh[4] thæt hiælpær saar .a. lungæ. oc .i. brysk. oc for hostæ. oc for krank andæfang. Latær man thæt mæth oli af mandæl .i. manz ørnæ. tha thyrræs wætæ .i. them. Latær man salt oc tiæræ ouæn .a. saar thær ormæ gørthe. thæt skal hiælpæ. Warthær hun iæfn blandæth mæth wax tha helær thæt impetigines.[5] oc blothær thæt harthæ .a. hænnæ. Blændæs hun mæth brænnæ steen oc mæth sathæ.[6] tha dughær thæt for farfar. at hun kombær æi frammær meræ. Byk[7] dughær

[1]) Dem, som have Slag, faldende Syge. prodest *Caducis.* M. [2]) undær mykæt, til Beundring meget. *miram* sentit opem *paralyticus.* M. [3]) gytæ, gide o: kunne ei røre deres Lemmer. [4]) Et utydeligt Sted. At skaarth maa forbindes med: af hunugh, og: mæth thæt forstaaes om Tiæren, synes rimeligst. Skaard (af skære) af Honning kan maaskee være det, som kaldes Honningskiver af Bikagen. [5]) Ringorme, Skurv. [6]) Sathæ. Hvad hermed menes, veed jeg ikke; maaskee Sathær, Planten Satureia; nedenfor I. 72. [7]) Beg.

alt thæt ſammæ utæn at thæt ær krankær .i. ſik. oc tho lats thæt oftær with plaſtær [1] oc ſmørælſ til ſaar.

## Hær byræſ af .R.

Af rutæ. lxviij. Af roſæ. lxix.

### Af rutæ. lxviij.

Ruta ær het. oc thør .i. thrithi trappæ. Hun dughær maghæ of hun dryckæſ oftæ [2] oc monær lyſt [3] til quinnæ oc ſpækær hoſtæ. Siuthær man hænnæ. .i. watn oc ædik tha dughær hun for writh .i. quith. oc thæt hiælpær lungæ oc bryſt. oc dughær for wærk .i. ryf. [4] ællær .i. ſithæ ællær laar. Hun ær for rythæ [5] goth of man drickær hænnæ. ællær of man ſiuthær hænnæ grøn .i. oli oc quekær ſic ſwa laat. fyrræ æn rithæ takær hanum. oc thæt ær got for boldæ .i. innulf. of man dryckær hænnæ. ætær man rutæ ſua grøn. tha dughær thæt for myrk øghn. oc hun for kumbær barn burth. [6] Blændær man rutæ ooſ mæth fænikæl ooſ. oc hønſæ gallæ. oc hunugh ſamæn. tha liuſær thæt manz øghn. Latær man rutæ ooſ oc ædyk oc oli af roſæ ſamæn. tha dughær thæt for mykel houæthwærc. Giuthær man rutæ ooſ. i næſæ thyrlæ. [7] tha ſtæmmær [8] thæt blothrunæ. Ætær man rutæ raa.

[1]) lats with plaſtær, kommes i Plaſter. [2]) A. om hun dryks oftæ. [3]) A. menær lyſtæ. [4]) Ribbeen. (morbus costarum, quem pleurisin vocant. M.) [5]) A. for rythæſoth. [6]) Formodentlig en Skrivfeil for barnbyrth; men hvad Meningen er af dette Udtryk, kan jeg ikke afgiøre; og Stedet kan ikke oplyſes af Macer. [7]) Næſebor. [8]) A. tha ſtyllær thet.

tha skathær hanum æi etær.[1] Siuthær man rutæ .i. oli. ællær lit smør. tha dughær thæt for bolnæ koddæ.[2] oc for annæn siuc dom .i. man.

### Af rosæ. lxix.

Rosa ær thyr oc kald .i. førstæ trappæ. Stampær man rosæ oc lægær with thæn illæ eld. tha dughær thæt. Hauær manz maghæ ællær hiartæ mykel hetæ tha dughær oc thæt samæ. Rosæ oc win samæn stampæth. dughær for mikel losn. Allæ sghn smørels skul flæstæ oos[3] af rosæ hauæ. Thyrrær man rosæ oc stampær sma tha dughær thæt for saar mun. oc of man blændær hunugh with. Stampæth grøn rosæ dughær for mykæl hetæ.[4] ællær oc mæth hunugh of hun dryks. Wætær man bystok mæth rosæ oos. tha fly by æi. oc latær man miælk thær til. tha ær thæt bætær. Hwat etærkop skathær thæt helær rosa. Stampær man rosæ mæth salt. tha dughær thæt for orf[5] — æn tho at thæt ær gammælt. Konæ[6] ma ok rensæs mæth rosæ oos sothen mæth salt. Drickær man oc thæt tha ær oc thæt got for skathælic byld for innæn man.[7] Thæt dughær oc for bloth sot. Læggær man salt oc rosæ stampæth with hunddæbit. tha

[1]) A. tilføier her efter Macer: oc thet kænnæ wellæ (rettere: weslæ. Væseler. Mustelæ. *Macer.*) ffor thi ath nær the skullæ wether hugormæ strythæ, tha ædæ the for aff Rudæ. [2]) A. bulen lonlygh tynygh. [3]) A. skullæ flæsten os. [4]) A. for alkons hetmæ. [5]) Afskriveren har ladet en Plads aaben efter dette Ord, som han uden Tvivl selv har anseet for urigtigt. A. og C. have Oxel. Hos Macer findes intet tilsvarende Sted. [6]) A. Quinnæ. [7]) A. tha fororther (forvorder) skathelikt bloth for innen.

dughær thæt. Haldær man roſæ ooſ .i. ſin mun thæt ær got with tændær. Stampær man roſæ mæth hunugh oc ſmør ogn mæth. tha gør thæt wæl at ſe.

## Hær byræs af .s.

Af ſaluia. lxx.
Af ſynap. lxxi.
Af ſathær. lxxij.
Af nardus. lxxiij.
Af ſalt. lxxiv.
(Af røkelſe. lxxv.)

## Af ſaluiæ. lxx.

Saluia hun dughær for liuær. Stampær man hænnæ oc læggær with etær bit tha dughær thæt. Drickær man laa ſaluiæ ooſ mæth win tha dughær thæt for gamblæ hoſtæ. oc for ſithæwærk. Fangær man clathæ.[1] .a. ſyt anboth. tha ær thæt win thær til got thær ſalui war ſothæn .i. of thæt quekæs thær mæth. Oc ſwart haar warthær af hænnæ ooſ.

## Af ſynæp. lxxi.

Sinapis ær het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. oc hænnæ frø ær æn hetær. Sinup gør hwaſt wit.[2] oc loſær buuk. oc britær ſten. oc renſær nættæ. Stampæth ſynup mæth lat watn oc hwærf[3] for innæn gomæ. thæt renſær houæth mæth nyſæn. Ætær man ſynup tha ſtyrkær thæt maghæ. oc lætær ſiukæls.[4]

[1]) Kløe. [2]) Sensus exacuit. *Macer.* [3]) B. hweridh for jnnen gomme o: Gummerne. (hwærf, for: hwærft, er Partic. af hwæruæ, hverve o: vende; her: bevæge, ſkylle frem og tilbage i Munden.) [4]) A. lætær Synkelſæ. (jvf. Gloſſariet.) *suspiria* sedat. *Macer.*

Stampæth ſinup mæth ædikæ helær hug orm bit. Sinup brænnær manz huth. oc gør man dul.[1] — thær goth ær with øghn. oc houæth.[2] oc lungæ. og maghæ. oc hoſtæ. oc wærk .i. laar. oc .i. blæthær. oc with boldæ .i. milt. oc liuær. oc with gamæl ſiuc dom .i. maghæ. Swa ær oc of man ſtampær ſinupſ frø oc krummæ af hwit hwetebreth. (sic) ſwa at twa lotæ[3] ær ſinup oc thrithing breth. thær til latæ han. thyrræ fikæ.[4] oc hunnugh. oc ædikæ. oc .e. thiſ mer[5] thær ær withær af fykæ oc hunugh. oc myndær af krummæ thæſ bætær ær thæt. Thættæ ær oftæ prouæth. tho ſkal man æi læggæ thæt with hwær ſiuc dom.[6] Læggær man ſinæp frø ællær rotær innæn moſt ſwa at han far thær kraft af. tha ær thæn dryk mykæt helſum for manz qwærkæ oc for maghæ. oc for øgnh. oc for mangkyns wærk .i. houæth. af ſinups frø gøræſ oli thær mikæt dughær lynd.[7] oc ſinæ wærk. Doſ af møor oc grøn ſinup.[8] dughær for tanwærk. of man ætær thæt thiurt. ætær man ſinups frø. tha linær thæt røſt.[9] Sinup røøk dughær mikæt brotfælling. Sinups frø ſtampæth mæth fikæ oc ofnæ ny rakæt houæth lauth. tha dughær thæt for houæth

[1]) Det er kiendeligt, at her fattes noget i Haandſkriftet; hvilket ogſaa det ſædvanlige Tegn i Randen giør opmærkſom paa. [2]) A. har: och han er goth weth øgen oc howeth. [3]) to Dele Sennop. [4]) Figen. [5]) jo mere. [6]) A. tilføier: wden weth møglæ ſtore ſiukdomæ. (Sed raro, magnis & causis inveteratis. M.) [7]) A. lyndæwærk oc ſydhæwærk. (lumborum vitiis stupidis quoque *nervis*. (Macer.) [8]) Succus tenero de caule sinapis. M. [9]) vocales venas lenit. M.

giæld.[1] ællær of han ſmør oftæ ſinæ føt...[2] thær mæth. Stampær man ſinups frø mæth nokæt thær ſmørught ær. tha dughær thæt for ſkurf. Sinup ſtampæth ællær malen mæth ædikæ. renſær lykværthingh ſaar.[3] of the ſmøræs thær mæth. ætær man ſynup fyrræ æn rithæ takær man. tha dughær thæt for rithæ.

## Af ſathær. lxxij.

Satureia thæt ær ſathær. Hun ær mikæt het oc thyr. hun gør at piſſæ. hun kombær ut døt barn[4] oc renſær qwinnæ for innæn. Thyrrær man ſathær oc ſtampær ſma. oc blændær with ſothæt hunugh oc ætær. ællær mæth win oc drickær thæt dughær for bryſt wærk.[5] Mæth lat win ær thæt got for writh . i . qwith. Sathær gør man mikæt at ſouæ[6] of man ſiuthær hænnæ mæth ædik. oc qwekær houæth mæth. Konæ mæth barne ſkal ſe with[7] ſathær at hun miſtær æi barnæt. Drickær man ſathær thær[8] mæth win. ællær mæth æg. thæt ær got for wæmæls. Drickær man ſathær mykæt tha gør thæt quinnæ lyſt. oc æn micklæ meræ af watn. oc hunugh oc pipær kombær thær til.

[1]) A. for gælnæ. "his qui *lethargum* patiuntur. M. [2]) ha er udſlettet i Hdſkr. efter ſøt, formodentlig for at rette Ordet til føtær. [3]) *lepras* emendat inunctum. M. [4]) pellit *abortivum*. M. [5]) *Pectoris humorem* pellit tenacem. *Macer*. [6]) Et af de Steder, hvor vor Forfatter har misforſtaaet Macer, hvis Mening netop er den modſatte: at denne Urt, blandet i Ædike, fordriver Soveſyge (lethargus.) [7]) vogte ſig for. (jvf. I. 20. S. 56.) A. har: ſkullæ wetherſee Sather. [8]) ſtaaer overflødigt i Haandſkr.

## Af nardus. lxxiij.

Spica. ær nardus. Thæt kombær af indiæ oc ær het oc thiurt .i. førstæ trappæ. Drickær man hænnæ tha ſturkær hun maghæ. oc liuær. oc linær therræ wærc. Thæt renſær niuræ of man ſmor ſic thær mæth. oc thæt hælær blæthær. Thæt dughær for gulæ ſot. oc wæriær manz lykum for ſiuc dom oc thæt dughær for illæ ſtyng .i. manz liif.[1] Drickær man hænnæ tha æltær hun burt ond wæthær.[2] .i. maghæ. Giuær man hænnæ at drikæ tha dughær hun for hiartæ ſkiælwæn[3] oc wæmæls. for clathæ[4] dughær hun oc. of the quekæs mæth hænnæ. oc bra har[5] ſtyrkæs mæth hænnæ. En annæn nardus ær oc til thær annær land kombær af oc hetær celtica ſpica. oc hun dughær alt thæt ſammæ thær hin annæn. oc hun hauær æi ſwa mikkæl craft.[6]

## Af ſalt. lxxiiij.

Salt ær fyrækyns oc alt ær thæt het oc thiurt. oc tho ſummæ meræ. oc ſummæ minnæ.[7] Salt gømær for røte. Salt økær ruth .a. gull. oc gør ſilf hwitær of the thwaſ thær mæth. Salt thyrrær oc ſmæltær thæt ondæ bloth thær of thiuct[8] ær oc gømær[9] at manz naturlyk wætæ løſæs æi oc ſpiællæs æi.[10] Latær man ſalt .i. illæ ſaar oc ſtoræ. tha warthæ the æi

[1]) aufert & morsus interiorum. *Macer*. [2]) Vinde. [3]) tremor cordis. M. [4]) Macer har: Kløe i Vinene, hvilket Ord her er glemt, ſom Pron. the udviſer. [5]) Vienhaar. Palpebræ pili. M. [6]) B. men hwn hauer ey ſwo megel makth. [7]) B. ſomt mer oc ſomt mynnæ. [8]) of thiukt, alt for tykt. [9]) forvarer, hindrer. [10]) ſpildes.

merœ. Latær man ſalt with oli oc ſmor ſinœ limmœ mœth. thær wærkœ af œruœth. tha gar wærkœn burt.[1] Stampær man ſalt oc yſop oc œdikœ. oc lœggær with en ſaroki thær hetær farfar. tha ſprethœs thœt œi merœ. Stampær man ſalt mœth horfrø. thœt dughær for orm bit. Enkyns ſalt hetær ſinapticum thær af bryn[2] flytær oc thornes.[3] thœt œr hetœt.[4] œn annœt ſalt. Thœt dughær for clathœ oc thœt dughær for watn ſot. Et ſalt hetær ammoniacum. thœt œr goth with dripœl thær fallœn œr. oc renſær man(z) lykum for innœn. Enſkyns ſalt gørs .i. ſalt grauœ. oc et kombær af indiœ land oc œr hart. thœt renſær oc mannœn innœn af et ont bloth thær kombær af kuld. oc thyrrœ(r) oc renſær und rotœ .i. man. Enſkyns ſalt hetær ſaltgiœmmœ.[5] oc thœt renſær man af et ilt bloth thær kombær af kuld oc wœtœ.

## Af røkelſø. lxxv.

Thus. rekœlſe[6] thœt œr het oc thiurt .i. annœn trappœ. Stampær man rokœls oc tœmprœth[7] mœth œdikœ oc qwathœ. oc miœlk. tha helær thœt gren ſaar.[8] Tœmpær (sic) man thœt mœth thœt fetœ af ſwin tha dughær thœt til thœt œr brœnd œr. œllær mœth wœthrœ talwh.[9] Tœmprær man thœt mœt lat win

[1]) B. theth gener verken borth. [2]) Bryn, Brønd ɔ: Kilde, Saltkilde. [3]) B. thørres. [4]) B. hedhere. hetœt er en Feil for hetær ɔ: hedere. Tegnet .·. findes herved i Randen. [5]) Sal gemmœ. [6]) Rekœlſe for rokœlſe eller rokœls. Tegnet :: i Randen viſer, at Feilen er bemœrket. [7]) B. Stampes theth oc tempres meth œdicke oc qwade. [8]) grønne, friſke Saar. [9]) B. vædhre taligh. A. Wœtrœtœlgh.

oc latær thæt .i. ɔræn tha dughær thæt for ɔrnæ-wærc. Tæmpær man thæt mæth oli af roſæ oc mæth kretæ. thæt dughær for ſpinæ boldæ.[1] Tæmprær man røkæls mæth win ællær ædikæ. oc drikær. thæt dughær for bloth ſot. Stampær man røkels mæth konæ miælk oc læggær with boldæ thær warthær for næthæn .a. manz baklot[2] tha helær thæt. Stampær man røkæls oc aloe mæth thæt hwitæ af æg ſwa at thæt warthær[3] thiuct. oc læggær with benbrot ællær the ſaar thær mikæt blothæ. oc bindær with. oc loſær thæt æi af fyrræ æn han wet hwat hældær thæt ær ſamæn ær[4] groth oc læggær aftær with[5] thæt ſammæ Lækidom til thæt warthær helt.[6] Røkæls ær goth for blothrun oc thæt ſtyrkær manz minnæ mæth ſyn don. Hwa ſum ætær thæt mæth en yrt hetær origanus. han ma upſpittæ al ſiucdom af houæth. oc thæt ſammæ lættær tungæ af hænnæ ſiuc dom. Stampær man røkels oc gaſæ iſtræ ſamæn. ællær wæthær talugh. tha dughær thæt mikæt for thæt ær brænd ær oc eld hauær ſkad.

## Hær byræs af .v.

Af nætlæ. lxxvi. Af uiolæ. lxxvij.

[1]) B. ſpenæbuld. [2]) Vlceribus in ano. *Macer.* [3]) thæt warthær: er gientaget i Haandſkriftet. [4]) ſtaaer overflødigt. [5]) oftere. (eller maaſkee læſes rettere atær.) A. oc læggæs ather weth. Meningen er, at et nyt Plaſter, om det behøves, ſkal lægges oven paa det gamle. Si sit opus, medicamen idem superadde priori. *Macer.* [6]) tha hielper thet: tilføier A.

## Af nætlæ. lxxvi.

Vrtica. ær nætlæ. hun ær mikæt heet. Hun dughær for gulæsot of man stampær hænnæ mæth win oc drickær. Nætlæ frø wæld .i. hunugh thæt dughær for siucdom .i. koddæ.[1] oc thæt helær gamblæ hostæ[2] of man drickær thæt oftæ. oc thæt uræker burt. [kuldh] af lungæ.[3] oc thæt ær got for bolæn quith. For allæ thæssæ ær nætlæ frø got mæth hunugh. ællær of man drickær oftæ grøn nætlæ oos. Stampær man salt with nætlæ blathæ tha ær thæt got til boldæ oc fulæ sar[4] oc thæt ær got for tændær oc hundæbit. Hær mæth skapæs oc kot thær burtæ ær af been. oc thyrræs all skathælic wætæ. Of nætlæ root stampæs mæth ædikæ tha dughær thæt for byld .i. mylt. oc for fotæ byld.[5] Læggær man nætlæ løf .i. næsæ. tha blothær hun. Smør man sit anlæt[6] mæth nætlæ oos for blothrun.[7] tha stæmmæs thæt. For boldæ .i. rif[8] oc for sithæwærk[9] oc for boldæ .i. lungæ ær nætlæ frø got. stampæth .i. hunugh oc smurth ofnæ.[10] Kaal sothæn af grønæ nætlæ gør løsn .i. quith. Oc nætlæ oos of hun squalpræs[11] længi .i. mun. tha dughær thæt for bolæn drypæl. Smøræls af nætlæ dughær oc til at swetæs.

[1]) A. Siwknæth j lønlygh tyng. [2]) A. gammæl hostæ. [3]) A. wræghær bort kuldh af lunggæ. *Frigus* pulmonis. *Macer.* — vrækær burt, fordriver. [4]) vulnera sordida purgat. M. [5]) Fotæ byld. Macer har: Podagra. [6]) Ansigt. A. antlædæ. B. anledhe. [7]) B. blodhrynde. [8]) A. byld i riff. B. buldhe. [9]) pleureticos pectus adiuvat. M. [10]) Dette ofnæ (paa) har A. giort til offtæ, B. til oghn. [11]) A. B. squalpes.

## Af violæ. lxxvij.

Viola ær wat oc kald .i. førstæ trappæ. oc ær thrinnæfyns[1] oc hwær theræ[2] ma kiænnæs af sit blomstær. for thi at summæ æræ brunæ oc summæ æræ hwitæ. oc summæ æræ swartæ[3] oc allæ hauæ the muxæ(n)[4] en kraft .i. læki dom. Stampær man hænnæ oc læggær with brænd af eld tha dughær thæt. Hauær man thyngslæ .i. houæth af drik ællær af mat. oc drikær uiolæ. tha hiælpær thæt.[5] Hun dughær oc for hugh orm mæth en don.[6] of man hauær siæpæl[7] .a. sit houæth af uiolæ. Of man drikær hænnæ oos. thær brun blomstær hauær thæt dughær for brotfællyng oc hælst børn of man drikær thæt.[8] mæth watn af aa. Stampær man uiolæ rot mæth mirræ oc siuthær. oc lægær with oghn thær mikæt ær hetæ[9] um nat. tha dughær thæt. Stampær man uiolæ blathæ mæth hunugh oc smør .a. boldæ .i. houæth. thæt skal dughæ of dugh ær.[10] Lataf ædikæ with violæ tha helær thæt sarøk alskyns. of thet lægs ofnæ. Sothæn uiolæ dughær for byld oc[11] thæt quekaf thær mæth. Læggær man stot uiolæ with blænæ. thæt dughær. Stampær man uiolæ rotær mæth ædikæ oc læggær with fotæbyld. tha dughær thæt. Drikær

[1]) A. thrynnæ handæ køns. [2]) Hver af dem kan kiendes. [3]) A. tilføier: j blomsther. [4]) A. mwren. B. moræn. [5]) Hermed bør, i Følge Macers Text, det Følgende forbindes: of man hauær siæpæl ɔc. [6]) A. meth syn don. B. meth en don. [7]) Krands. [8]) B. om thet drickes. [9]) A. ther mæghel hetmæ hawæ. [10]) of dugh ær: svarer formodentlig til det nu brugelige Udtryk: Det skal hielpe, om noget kan hielpe. [11]) Rettere: of.

man uiolæ tha dughær hun het oc thyr maghæ. Drikær man uiolæ blomstær ællær oſ. mæth watn af .a. tha dughær thæt for lungæ. oc blotæ rif.[1] thær warthær af et het bloth oc thiurt. Oli af uiolæ ællær af roſæ hiælpær for bornæ hoſtæ. oc for ſiukæls[2] og mangkins ilt. Giuthæs thæt .i. ore tha dughær thæt for ormæ ſang.[3] oc wærk. oc thæt dughær for alkins hetæ i houæth. oc thæt kolær ſoftælic[4] likum oc gor ſifn oc thæt dughær for ſpol orm of man drikær thæt. ællær of man ſmors mæth oc[5] hænnæ. oc thæt ær got for thæt ſkiæl thær warthær .i. houæth. Haldær man hwitæ uiol rot .i. ſin mun ællær hænnæ ooſ. tha ſtærkær[6] thæt bloth thær .i. ſar rinddær oc thæt ſammæ dughær lykryz.

## Af yſop. lxxix.

Yſopus ær het oc thyr .i. thrithi trappæ. Siuthær man ſamæn thyrræ ſikæ oc hunugh oc yſop. oc drickær thæt. tha dughær thæt for hoſtæ oc for al ſiuc dom i lungæ. yſop ær oc goth for heſæ of man wællær[7] hænnæ innæn ſit gomæ. Dryckær man yſop tha dughær thæt for ſpol orm. ſwa dughær hun oc for

[1]) *Morbos — — mollibus in costis*, aut in pulmonibus ipsis, sedat: har Macer. [2]) S. Gloſſariet. [3]) Rettere: oræn ſang. S. ovenfor I. 3. S. 44. B. oreſtingh. sonitum fugat atque dolorem. *Macer.* [4]) S. Gloſſariet. B. ſodhelig. [5]) oc bør udſlettes. [6]) ſtærkær, formodentlig: ſtorkner. [7]) wællær innæn ſit gomæ o: lader det ſprudle i Halſen, gurgler ſig dermed. Læſer man wællæ (o: koge, ſprudle) kan det vel udtrykke denne Mening. Men maaſkee er det feilſkrevet for wæltær. "*versata* palato." *Macer.* A. om man holdær hænnæ i ſyn mwn. B. om man welther hennæ.

hoſtæ. For allæ thæſſæ tha dughær hun oc ſtampæth mæth hunugh. Stampæth grøn yſop mæth twa lotæ af ædikæ. oc thrithing[1] af hunugh[2] oc druckæt. tha gør thæt loſ buuk. Æn latær thu karſæ til. tha dughær thæt æn[3] minnæ of man drickær thæt thiurt. ællær grønt. Stampæs hun mæth fikæ oc nitro. tha gør hun faghær lyt. Oc dughær hun for bolæn mylt oc for watn ſot. of hun ſiuthæs oc lægs ouæn oppæ. Drickær man yſop mæth win. tha dughær thæt for hiartæ rotær thær thændæ ær.[4] oc al ſkathælic bild thær for innæn ær gar burt. Of man ſiuthær yſop .i. ædikæ oc thwar ſinæ tændær thær .i. tha dughær thæt for tanwærc. Siuthær man yſop oc lætær .i. manz øræ. tha dughær thæt for wærk .i. øræ. af (of) oli af roſæ blændæs thær with.

## Af yngifær. lxxx.

Zinziber thæt ær ingifær. thæt hauær thæn ſammæ kraft[5] .i. lækidom thær pipær.[6] Thæt dughær ſiuk liuær. oc wætæ. oc kuld. oc thæt loſær blæſdæ innuluæ oc ſiuknæth .i. maghæ. Thæt wærmær maghæ oc gør mat at ſmæltæ .i. maghæ. Ingifær thørrær thæn yuærwætæſ wætæ thær warthær .i. manz maghæ af fiſk oc af houæth .i. leguminibus.

[1]) B. tredingh. [2]) Oximel, hos Macer. [3]) Rettere læſes: æi. [4]) thændæ, ɔ: ſpændte, udſpilede. præcordia tensa relaxat. M. [5]) B. makt. [6]) Kun denne Bemærkning findes hos Macer. Alt det øvrige i Artikelen om Ingefer har vor Forf. tilføiet.

Af zedwar.. lxxxi.

Zeduar ær thrifald het. oc enfald thør. Thæt dughær for etær oc orm ſtyng. thæt ſtyrkær maghæ oc gør lyſt at ætæ oc loſær ont wæthær .i. maghæ.[1] Hun takær burt ond don af mun thær warthær af løsk. Thæt gør at ræpæ. Drikær man thæt.[2] tha dræpær thæt ſpol orm.

Hær ændæs førſtæ yrtæ book.
per manum fratris kanuti yuul.

## Hær byrs annæn yrte bok.

Aſa. i.
Ammonium. ij.
Af dyllæ. iij.
Af meld. iiij.
Af ſuræ. v.
Af quikſilf. vi.

Aſa[3] ær het oc thyr .i. thrithi trappæ. hun helær quartan. Drikær man hænnæ mæth watn ſoppæ[4] tha renſær thæt thæn rotæ thær af qwartanæ kombær. Ætær man thæt mæth ſtæct æg tha helær thæt hoſtæ. Blændær man hænnæ mæth ædikæ oc læggær with ſkurf. tha renſær han thæt. Gør man hænnæ .i. øghn ſmøræls tha hwæſſær hun ſyn. Drykæs hun mæth warmt watn tha hiælpær thæt hees røſt.

[1]) Winde i Maven. ructus sonantes commovet. M. [2]) B. Drickes theth, tha dræbes ſpolorm. [3]) Denne, ſaavelſom endeel andre Artikler i H. Harpeſtrengs anden Urtebog, fattes hos Macer. [4]) Vandſuppe.

## Af ammonium. ij.

Ammonium het oc thyr .i. thrithi trappæ. Drykær man hænnæ sæth.[1] tha helær thæt thæn thær lymmæ hauær myst. oc for giæld oc for fotæsot. oc for konæ bærændæ thær wærk hauær.

## Af dyllæ., iij.

Anetum ær dyllæ. het. oc thyr .i. annæn trappæ. Drikær fastermothær dyllæsoth tha faar hun yuært miælk.[2] oc ær thæt got for ilt .i. maghæ. Takær thæn thær siuk ær thry kaar[3] laa af hænnæ oc ræpær oftæ. tha ær thæt marc[4] tyl at thæn ondæ siucdom ær burtæ af maghæ. Stampær man dyllæ oc drykær hænnæ oos tha hiælpær thæt. for ilt i quith oc gør mat at smæltæ storlyk.[5] Drykær man tho[6] thæt oftæ. tha skathær thæt syin.[7] Thyrrær man dillæ frø oc stampær smat. thæt[8] helær thæt storlyk drypæl. withær laugh.[9] Thyrrær man dyllæ root oc stampær sma tha dughær thæt for døth kot .i. saar. Stampær man dillæ frø. tha dughær thæn døon for hickæn. oc[10] thæt ær fyrræ thiurt oc wæl het oc dønæs oftæ. Stampær man dillæ rotær oc læggær with oghn. thæt dughær for mykæl hetæ .i. oghn. Siuthær man dyllæ

[1]) Formodentlig feilskrevet for: soth. B. hennes sodh. [2]) B. megel melk. [3]) Tre Kar, Bægere. Tres *cyathos* eius tepidæ si sumpserit æger. M. [4]) Kiendetegn. [5]) bidrager meget til Fordøielsen. [6]) dog. [7]) Man seer her, hvor aldeles ligegieldende i og y have været for Skriveren, da han endog (skiøndt mod Sædvane) har skrevet yi, i St. for det fordoblede y. [8]) Rettere læses: tha, eller det følgende thæt udslettes. [9]) B. wedher lauth. [10]) Rettere: of.

blomstær[1] .i. oli. tha hiælpær thæt. for the knytræ. oc thæt kot thær for næthæn woxær .i. manz baklot.[2] Oc thæt dughær mæst the siuc dom thær man far af kuld. oc thæt ær got for houæthwærk. oc sinsprængæ.[3]

### Af meld. iiij.

Atriplex meld. kald .i. forstæ trappæ. oc wat .i. annæn. Han gør losn .i. qwith. Hun ær goth for harthæ naghlæ[4] of man gør plastær antigh[5] af ra meld ællær af sothæn oc læggær .a. Thæt ær oc got for thæn illæ eld. Stampær man meld mæth nitro oc hunugh oc ædyk. oc læggær warm with fotæsot. thæt dughær. Drykær man meldæ frø mæth win thæt dughær for gulæsoth.

### Af suræ. v.

Accidula suræ.[6] kald oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun ær goth for matlethæ. oc æltær burt thæn illæ eld. Lægs hun with bolen oghn. tha hiælpær thæt. oc for thæt thær brænd ær. oc tho[7] stampæth. Hænnæ oof blændh mæth oli af rosæ ællær stampæth dughær for gamæl hostæ. Dryckær man hænnæ mæth win tha dughær hun for alkyns losn. Ætær man hænnæ ithælyk tha dughær thæt for etær. Latær man hænnæ oof .i. manz oghn. tha gør thæt man claar oghæn.

[1]) B. fiwdes thes blomsther. [2]) curat *hæmorrhoidas & condylomata* soluit. M. [3]) Nervorum laxat tensuras. M. [4]) scabros ungues. *Macer.* [5]) B. enthen. [6]) B. syræ, kold oc ther. [7]) Ogsaa, ligeledes? — Uden Tvivl fattes her noget foran oc tho, som sees af Macers Text.

Latær man hænnæ .i. øræ tha ma han wæl høræ. Bær man yrtæn .a. syk tha skathær hanum scorpion [æi.[1]] Andær yrt ær mynnæ oc tho thæt sammæ kyns. oc hetær huslok. Hun dughær æi mynnæ æn thæn fyrmeræ. for alt thæt samæ. Takær man huslok oos. oc smytær .a. oghn ær samæn æræ grooth mæth gund.[2] tha hiælpær thæt myket.

## Af quiksylf. vi.

Argentum uiuum. qwiksylf.[3] Thæt ær alz hetæst oc alz watæst. Thæt dræpær lyf oc loppær oc andræ sma ormæ. Blændæs thæt mæth oli. oc ædikæ oc letargiro tha warthær thær af goth smoræls for scab oc for blenæ. Hwa sum quicsylf drykær. han drykær syn doth. Hwilk en lymmæ[4] thæt lopær til. tha slar thæt hanum oc notær. Lægs qwiksylf til eld tha warthær thæt unæt[5] oc gør rok. Fangær manz synær ællær armben af thæn rook. tha blotnæ the oc wanskæs. Oc allæ andær limmæ thær siæluæ ma røræs. oc thær foræ fangær manygh[6] at the muæ æi røræ therræ lymmæ. oc skiæluæsot. douæls oc ængæ. oc ond lyt. fuul mun oc thyrræ hiærnæ. oc .e. huar sum[7] rok kombær af quiksylf thæthæn fly ormæ. ællær dø the.[8]

[1]) Glemt i Haandskriftet, i Enden af den sidste Linie paa en Side. (S. Macer.) [2]) Gund. Det første Bogstav har været raderet, og er utydeligt; B. har udeladt Stedet. Nedenfor II. 16. forekommer Gund. [3]) B. qwegsolff. [4]) B. Hwilken lem. [5]) fordærvet. B. unæth. (Jvf. I. 10. Steenb. 62. og s. Glossariet.) [6]) B. manghe. [7]) B. hworth (hvorhen.) [8]) B. rømmæ ormæ eller the dø.

### Af borake. vij.

Borago[1] ær enskyns kaal. het oc wat .i. forstæ trappæ. Hun hiælpær thæn thær hiartæ wærk hauær. Latær man hænnæ til win oc drikær. tha gør thæt man glath. Warthær hun sothæn[2] .i. hunugh oc zukær. oc druken swa tha hiælpær thæt bryst. oc lungæ oc strupæ fra thæt thær skathælyct ær.

### Af iorthumblæ. viij.

Betonica iorthhumblæ. Hun gør at pissæ. oc hun forkumbær steen .i. blæthær. Mæth hunugh oc win drukæn. dughær hun for watnsot. Oc mæth pusca[3] dughær hun them thær blooth spittæ. Far man hog[4] .a. oghæn oc gør plastær af hænnæ stampæth blathæ oc lawth with. thæt hiælpær. Blændær man hænnæ oos mæth oli af rosæ oc dropær i øræ. thæt dughær for øræ wærc. Stampær man hænnæ wæl sma oc blændær with sothet hunugh[5] thæt dughær for hostæ. Stampær man hænnæ sma oc blændær with atændæ[6] lot watn oc nindæ win oc drickær. thæt dughær for losn. at fangæ. Tyl grønæ saar[7] skal man stampæ hænnæ blathæ oc lægær (sic) with.[8] Stampæs hun enæ oc lægs with brotæt houæth.[9] thæt hiælpær. Siuthær man hænnæ blathæ tha dughær

[1]) Borago. Denne Urt findes vel hos Macer; men vor Forf. viger aldeles af fra ham i Beskrivelsen over dens Lægekræfter. [2]) B. sadhæn. [3]) Pusca: en Blanding af. [4]) hog d: Hug. oculis, quos læserit *ictus*. M. [5]) kogt Honning. [6]) ottende. [7]) C. nyhugne saar. vulnera facta recenter. M. [8]) B. legghe weth. [9]) fractura capitis. M.

thæt krankæ oghæn of the bathæs thær mæth. oc of the rinnæ mykæt. Drykær man hænnæ mæth lat[1] watn tha rensær thæt brysth. oc maghæ oc[2] mangkyns siucdom. oc dughær thæt liuær oc mylt. Drickær man hænnæ mæth lat watn thæt dughær for wærk .i. qwith. Latær man hunugh til hænnæ tha dughær hun for hostæ. oc losær qwith. For hwærdags rythæ. tak en lot af wægbrethæ. oc twa lotæ af yorthhumblæ. oc drickæ mæth lat watn for acces. tha hiælpær thæt. Stampæs hun oc dryks ythælik warm. tha dughær hun for watnsot. Stampær man hænnæ root. oc drickær mæth watn oc lyt win thæt rensær ond kunskæ[3] mæth upkastningh. Drykær man hænnæ blathæ. ællær frø stampæth mæth win. thæt dughær for etær. Dryks hun mæth laat win. tha dughær hun for gulæsot. Warthær hun thiurth[4] oc stampæth oc ælt mæth hunugh oc ætær man swa myket sum en bønæ æstær natwarth.[5] tha dughær thæt maghæ at mat ma smæltæ .i. hanum. Warthær. en krynglæ gørth[6] af thænnæ yrt um hugormæ thaær[7] (thawær) hun ær grøn. tha thoræ the aldri faræ yuær thæn krynglæ. utæn bitæ hwær annæn oc sla mæth therræ halæ tyl the dø.[8] Hwa thænnæ yrt .a. syk bær. han ma af ængy skathælyk lækydom fa wa-

[1]) lunkent. (nedenfor: laat.) [2]) Rettere læses maaskee: af. [3]) feilskrevet for: hunskæ. B. hwmske. humores purgat. *Macer.* [4]) tørret. [5]) B. natwore. Nadver. [6]) B. giorth. [7]) naar. [8]) Jvf. *Plinii* hist. nat. l. XXV. c. 8. [9]) faae Skade. [10]) thæn staaer her som Dativ. (hos den.)

thæ.[9] oc thæn[10] thær hænnæ ithælyk drykær gaar burt blek lyt[1] oc kombær bætræ lyt.[2]

### Af tharh skreppæ. ix.

Boglossa thorth skræppæ.[3] ællær oxæ tungæ. Hun ær goth mæth win. thæm thær mykæt æræ hetæ. oc thyrræ. oc for hiartæ wærk. Hun draghær fra lungæ alt thæt hænnæ ær skathælict. of hun warthær druken. Driks hænnæ oos mæth lat watn. tha hiælpær thæt mikæt for larwærc.[4] Drykær man thæt win thær hun siuthæs .i. thæt gør hiærnæ goth mynnæls. Warthær hun støth.[5] .i. gyldæ huus mællæ gilbrothær. tha gør hun them glathæ.

### Af skærsotæ. x.

Basilisca seu genciana.*) skærsotæ. Hun ær storlyk myket het. oc mikæt besk. oc hun waxær summæ stæthæ .i. kiæriorth. oc summæ stathæ .i. stenugh iorth oc bathæ[6] hauæ the en kraft.[7] tho ær thæn starkær thær .i. stenugh iorth finnæs. oc al hænnæ kraft ær i. rothæn. Hun ær them mikæth goth thær siuk maghæ hauæ. oc siuk liuær oc siuk niuræ oc siuk mylt. oc siuk hiartæ. Allæ ær hun them goth. hwat hældær hun taks mæth win ællær mæth ædikæ. ællær

[1]) plumbeus color. M. [2]) B. bedhre lydh. C. goed lodh. (Ansigtsfarve.) [3]) B. tordhenskræppæ. [4]) B. howeth werk. [5]) rigtigere: stroth, som B. har. *) Et Capitel om Gentiana findes vel i den Ranzauske Udg. af Macer; men noget kortere end den danske Text, og ganske afvigende fra denne. [6]) Begge. [7]) B. dydh.

mæth hunugh oc swa mæth watn. thær laat ær. æn the thær starkær ær .i. therræ lykum[1] the skulæ hænnæ mæth win drickæ ællær ædikæ ællær oc ætæ raa fastænd. ÆEn the ær krankæ[2] æræ .i. them the mughæ hænnæ warlær bathæ mæt[3] oc fastend takæ mæth hunugh ællær mæth watn. ællær oc ætæ ra. Warthær hun ra ætæn tha gar thæn besklek næpælekæ af manz mun .i. en half dagh fyrræ æn han ætær ællær drikær. num ær thæt bætær at skæræ hænnæ sma .i. thæt thær nu war saugh oc supæ hænnæ in oc swælghæ nythær saugh.[4] Hwa sum thænnæ yrt takær ythælik. tha ær thæt got for larwær(k) oc æi fangær thæssæ siucdom thær hetær krampæ. oc[5] æi hostæ oc æi writh .i. buuk ællær haft. num fly the allæ for hænnæ. Thæn skathær oc æi watnsot oc æi krankæ andæfang thær hænnæ takæ.[6] hun ær oc them goth miket. thær wærk hauæ .i. sithæ. oc bloth spittæ. Hun dughær oc for hug orm slæt. oc the wætæ thær skathælyk ær oc thiuk innæn man gør hun thyndær. oc roth gallæ wrækær hun burt. antigh mæth vrinæ ællær oc næthæn af manz liif. Hun rensær oc niuræ. oc hinæ thær etær hauær takæt. frælsær hun af dozz wathæ .i. timmæ takæn.[7] Thænnæ

[1]) B. Ietzom. [2]) svage. [3]) De maa forsigtigen (?) bruge denne Urt i eller før Badet (?) B. the mwæ meth hennæ badhe fastendhe. [4]) Dette Ord bør uden Tvivl udslettes. At her er en Feil i Haandskriftet, viser Tegnet .·. i Randen. [5]) æi fangær — krampæ oc. Disse Ord ere udeladte i B. og Meningen saaledes ganske forvanskет; hvilket anføres som et Exempel af mangfoldige paa hvor slet denne Afskrift er giort. [6]) Jvf. Indledningen. S. 24. c. [7]) Tagen, brugt i Tide.

yrt prisæth papias storlik mikæt for thæssæ dygh thær nu ær saugh.

### Af coriander. xi.

Coriandrum ær kalt oc thiurt. Stampær man hænnæ mæth win ællær ædikæ. oc drykær tha wrakær thæt ut spol orm. Stampær man hænnæ mæth hunugh oc mæth thyrræ winbær.[1] tha dughær thæt for manighkyns bild[2] of thæt lægs with oc mæst for bolnæ koddæ.[3] Drickær man hænnæ fro mæth watn thæt dughær miket for losn. Blændæs hænnæ oos mæth ædikæ oc hwete krummæ. tha dughær thæt for thæn illæ eld oc for hwærkyns heet boldæ. Blændæth miæl af bønæ with hænnæ oos oc lauth .a. blenæ[4] tha forwarthær[5] hun. Ætær man thry korn af koriandær fyrræ æn rythæ kombær hwær thrythi dagh for accessum. tha far han bætær. Hwa sum hænnæ ætær ythælik. tha far han doth af ællær mangkyns illæ siucdom.

### Af nepta.. xij.

Calamentum. næpta.[6] heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Drickær man hænnæ mæth lat watn oc lyt win tha gor thæt lykum all. at swetæs. Smor man sik mæth oli thæn thær hun siuthæs .i. ante accessum. tha dughær hun for rythæ. Stampæs hun oc lægs with laar thær brænnær mæth hunskæ[7] tha

[1]) Winbær. una cum *Passa*. Macer. [2]) Byld. [3]) testes tumidos. M. [4]) Blegn. [5]) forgaaer, gaaer bort. B. tha forwordhe the. [6]) B. katthemynthe. (Nepeta. *Macer.)* [7]) Illi qui *schiasim* patitur. M.

thyrrær hun hunſkæn[1] oc ſwa flyr wærken. Drikær [man] hænnæ mæth win tha hiælpær hun lykwær-thingſot[2] .i. uphoof.[3] oc ſwa wrakær hun etær oc dræpær ſpolorm. Drykær konæ mæth barne hænnæ. ællær ſtampær oc læggær næthæn with tha kaſtær hun barnet. oc hun renſær gulæ ſot. oc thæm thær ængæ hauæ hauæ ællær hart andæfangh.[4] Warthær hun ſtampæth oc lauth with ſwartæ ſaar. tha renſæs the. Er hun ſothæn mæth win tha dughær hun qwinnæ til at fangæ therræ naturlyk lyt.[5] Thæſſæ lund helær hun oc maghæ. Hænnæ rook æltær[6] hugh orm fra huus. Drykær man hænnæ mæth win tha hiælpær hun for hykkæn.[7] oc mykel loſn.

## Af calamus. xiij.

Calamus ær holt[8] oc gult. oc ſmat. Warthær thæt thiurt oc nithæt ſmat[9] mællæ hændær tha hauær thæt ſot don. oc thæt waxær .i. indiæ. oc .i. pær-ſide. tho ær thæt hetær thær combær af indiæ. het oc thiurt .i. annæn trappæ. Drykær man thæt tha dughær thæt for lyuær wærk. oc maghæ wærc. War-thær thæt ſothet oc lauth with bærænde tha helær thæt hænnæ byld. Gangær thær eem af[10] tyl manz bryſt tha dughær thæt for gamæl hoſtæ.

[1]) humores siccando. M. [2]) *Lepræ* species, Elephantiasisque vocatur. M. [3]) I Begyndelſen af Sygdommen. [4]) Anhelos vel asthmaticos. M. [5]) Farve. [6]) fordriver. [7]) Hikke. singultus. M. [8]) hult. [9]) B. gnedeth ſmaeth. [10]) Gaaer der Damp af.

## Af cipres. xiiij.

Ciperus. thyr. oc heet i annæn trappæ. Drykær man hænnæ. tha dughær hun for steen. oc rymmær allæ wæghæ[1] thær nættæ gær ut.[2] oc thæt kombær ut dot barn of konæ bakær syk[3] mæth thæt watn thær hun siuthæs .i. Fangær heel man[4] af hænnæ rok tha warthær han fast oc lættær.[5] Hun thyrrær af mykel wætæ of man drykær hænnæ oftæ. Warthær hun stampæth sma oc ælt mæth hunugh tha rensær hun storlyk boldæ oc fulæ saar. oc hælst dughær thæt saar mun. Drykær man hænnæ tha styrkær hun krank maghæ. oc thæt dughær for watn sot. oc hun rensær watn full hunskæ[6] mæth nættæ.[7] Stampæs hun mæth ædikæ. tha helær hun sma boldæ oc menær them at sprethæs.

## Af hwitwith. xv.

Cammomilla hwithwith.[8] Hun ær besk oc donær yllæ oc hun ær thrynnækyns. oc hwærtherræ[9] ma kænnæs af therræ blomstær. Oc allæ hauæ the gult blomstær .i. mit. Blathen umkryng ær summæ hwitæ oc summæ brunæ. oc summæ swartæ. Anthemis hetær en thær brun hauær blathæ. oc hun ær mæst oc starkæst.[10] Thæn thær hwitæ blathæ hauær

[1]) *laxat* meatus. M. [2]) B. thær nættæ giuæ. — gær o: gaaer. [3]) si mulier *foveatur*. M. [4]) sanus homo. M. [5]) firmus & levior. M. [6]) humores aquosos. M. [7]) mæth o: ved, igiennem Urinen. [8]) B. hwidhwedh. [9]) hver af dem ma, maa o: kan kiendes. [10]) stærst og stærkest. maior & fortior. M.

[hetær] lentantemeon.[1] Thæn thær swartæ blathæ hauær hetær crisantemon.[2] Allæ æræ the hetæ oc thyrræ .i. førstæ trappæ. Thæssæ allæ taknæ mæth win gør at pissæ oc brytær steen .i. blæthræ. oc dughær for writh .i. buuk. Drickær man hænnæ soth tha dughær thæt for gulæsot. Dryks hun mæth win. tha kombær hun ut forwarthæt barn.[3] Siuthær man hænnæ .i. oli oc smør thæn thær rythæ hauær. tha gaar bathæ kuld burt oc rythæ. Stampæs hun oc lægs with fulæ saar tha hiælpær thæt. Oc hun dughær siuct houæth sothen grøn .i. oli. oc smurth houæth mæth. Ær hun æi grøn tha skal hun .i. ædikæ skæræs[4] oc houæth skal thær .i. twa. Oc ængth[5] smoræls ær bætræ with houæth.

## Af othyrt. xv.*).

Cicuta. othyrt. hun ær kald sum etær. Drikær man hænnæ tha ma han dos slyk sammæ æns[6] af etær. Hwa sum af hænnæ dør tha ær hans huuth smittugh.[7] Hwa sum af thænnæ yrt hauær skathæ fangæt. drykæ laat starkt win oc thæt hiælpær. Stampæs hænnæ blathæ oc lægs uppa øghn ællær smoræs thæt dughær for gund.[8] oc for bryn.[9] oc for thæn

[1]) Leucanthemion. M. [2]) Chrysanthemion. *Macer.* [3]) pellere refertur *abortum.* M. [4]) maceretur aceto. M. [5]) intet (ingen.) *) Dette Nummer er to Gange gientaget. [6]) ligesom af Gift. more veneni. M. [7]) maculosa. M. Stedet hos Macer om Sokrates' Død er udeladt, tilligemed følgende Vers:

Qualiter hoc fiat, non æstimo dicere nostrum;
Cum nil quod noceat, sed quod juvat est referendum.

[8]) *Æstivas* mire iuvat *epiphoras* oculorum M. [9]) herpeta. M

illæ eld. Smytær[1] mø hænnæ oof ofnæ sinæ spinæ[2] tha styuæ the forst oc sithen standæ the iafnlik. Stampær man hænnæ oc smitær .a. spinæ tha thirrær thæt miælk .i. spinæ. Stampær man hænnæ oc læggær ouæn with manz anboth[3] tha fortakær thæt quinnæ lyst. oc thæn sæth thær barn skal af fothæs. Stampæs hun mæth qwikssylf.[4] oc talgh. tha ær thæt got for fotæsot.

## Af kalkælym. xvi.

Calx. kalkælym. het oc thiurt. .i. siarthæ trappæ. Blændæs thæt mæth set af oli tha dughær thæt for blenæ oc for rotnæ boldæ. oc thæt kombær saar samæn oc alt thær skoret ær ællær huggæt ær.

## Af cipres xvij.

Cipressus heet oc thyr .i. forstæ [trappæ.] Hænnæ grønæ[5] oc æpplæ ær gothæ til lækydom thær the æræ grønæ.[6] Thæt helær nyskoræt saar. oc thæt thær riuet ær. Gørs plastær af hænnæ grenæ. oc hænnæ æplæ. oc lægs mællæ ræthiæn[7] tha helær thæt rupturas. Warthær hænnæ grenæ stampæth mæth lyt myrræ. oc drukæn mæth win thæt dughær at fensær[8] (sic) blæthræ. oc helær strangriroam. (sic)[9] Cipres blændæth mæth biugmyæl oc ædikæ dughær for thæn yllæ

[1]) smytæ linere. *Macer.* B. gnidher. [2]) paa hendes Brysster. [3]) Denne Forskrift findes ei hos Macer, og Læsemaaden er i nogle Udgaver meget afvigende. [4]) Macer har: Argenti spuma. [5]) Grene. [6]) grønne. [7]) B. mellom rædyæne. [8]) Rigtigere: at rensæ. B. ath rense blædhre. [9]) Samme Feil har B.

eld. Cypræs æplæ grønæ drukæn mæth win dughær for hoſtæ. Stampæſ hænnæ grenæ mæth ædik oc wax oc oli. oc laugh with maghæ. tha ſtyrkær thæt maghæ.

### Af dyttan. xviij.

Diptannum. dyttan het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Hun renſær ſaar af ond hunſkæ. Warthær hænnæ ooſ druken. ællær næthæn lawt undær. tha kombær hun døt barn ut. oc thæt ſkyn thær um barnæt war æns hynnæ. [1]

### Af dracontea.. xix.

Dracontea. hwa ſum ſtampær hænnæ rotær oc ſmør ſic mæth tha dughær thæt for manyghkyns ſiucdom. Drikær man thæt tha far man loſn .i. qwith. Hun dughær for houæth wærk of hun blændæs mæth ædikæ. oc thæt renſær fulæ ſaar. oc fyllær diupæ ſaar. oc thæt hiælpær wæl thæt thær brænd ær af eld. Haldær man thæt længy .i. ſin mun. tha dughær thæt for tanwærk.

### Af halzyrt. xx..

Enula. halz yrt [2] hun ær wat .i. førſtæ trappæ. og het .i. annæn. Drikær man hænnæ tha gør hun at piſſæ. oc kombær ut dot barn oc gør loſn. Stampæs hænnæ rot oc lægſ with larwærc. [3] tha dughær

[1]) Efterbyrd. (S. ovenfor I. 9. 10. 63.) [2]) A. Holzyrt. [3]) A. oc lægs a laar, tha dugher hun for laarwærk. (Schiasim fugat. M.)

thæt. Siuthæſ hænnæ blathæ mæth win. tha dughær thæt for niuræ wærc. of thæt lægſ with. Stampær man hænnæ rotær mæth hunugh oc ætær. thæt ſpækær hoſtæ. [1]

## Af thung. xxi.

Elleborus. thung. het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Hun ær twinnækyns. hwit oc ſwart. Thæn hwitæ hauær ſtarkær kraft. Hwilkæ lund [2] thæſſæ undær lægs. tha gor thæt dot barn ut. at kommæ. [3] Draghær man thæt til næſæ tha gor thæt at nyſæ. Lats [4] hun with oghæ ſmoræls. tha dughær hun myket. Warthær hun ſtampæth ſma oc laugh .i. groot. oc caſtæth for ryttær ællær mys. tha do the. Warthær hun mæth miælk ſtampæth tha dræpær hun flughær. Gyfs hun .i. ſpydrykæ tha lethær hun ut the indærſt [5] hunſkæ. Hun dughær brotfællyngh. oc hinæ thær hauæ watnſot oc lykwærthing ſot helær hun. oc gamblæ hoſtæ. oc for qwartanæ oc for rythæ thær manygh wintær hauær wæræt. dughær hun. Plinius [6] amminnær at hwa ſum thænnæ yrt wil takæ .i. lækydom. han ſkal ſyu daghæ fyrræ bo ſyk wethær [7] oc tæmpræ. oc thæn aftæn æi ætæ thær han takær hænnæ um morughæn. (sic) oc ſkal tha wæræ ſkært oc my-

[1]) tussim compescit. M. [2]) suppositum qvocunque modo. M. B. Swilken qwinnæ teſſe vndherlæges. [3]) B. tha kommæ the døth barn vdh. [4]) B. Iæghes hwn wedh. [5]) *varios* humores educere dicunt, har Macer. [6]) *Plinii* hist. nat. L. XXV. c. 5. [7]) bo ſyk wethær. septem se præparet ante diebus. M. — tæmpræ. Her efter fattes Macers Udtryk, der udfylde Sætningen: *humectis*que *cibis* corpus bene temperet omne.

ket [1] wæthær oc warmt. Thæn thær thæt glømær ællær forhaar. (sic) [2] han far mykel skathæ thær af. Man skal takæ hænnæ .i. groot thær til gørth. ællær mæth wællyngh. [3] tha skathær hanum æi. Æi skal hænnæ takæ gamælt folk. oc æi børn. oc æi blotæ mæn .i. therræ naturæ. oc æi rædde oc the thær quinnæ hiartæ hauæ. [4] oc æi skarpæ [5] mæn. Hwa sum hænnæ ællær andær etærfull yrtær wil takæ til lækydom the skulæ warlyk gøræ thæt at the fangæ æi døst thær af. ællær annæn wathæ. Thæn annæn thær swart ær. hun ær æi swa kraftugh. oc swa wathælyk. [6] oc hun skal siuthæs .i. wællyngh. hun dughær them thær witlos [7] æræ. oc for fotæsot. oc watnsot. oc hun gør løsn. Stampær man hænnæ mæth biughmiæl thæt dughær thæn byld ær kombær af watnsot. Latær man thæt næthæn til quinnæ. tha rensær thæt therræ blothrunæ oc kombær ut døt barn. Læggær døf man thungh .i. øræ twa daghæ ællær thre. thæt dughær. Siuthær man thung .i. ædikæ oc swalpær .i. sin mun. thæt dughær for tanwærc. Plinius bøth at giuæ æky meræ æn en draghmæ wæt. [8] oc thæt løsær quith lætlyk. oc han forbøth at takæ meræ samæn æn tolf obulorum wæt.

[1]) Her fattes et Adjectiv; og den samme Mangel findes i B. Macer har: jubet explorare *serenam*, Et *calidam*, *claramque* diem, *ventisque carentem*. [2]) forgaar? curam si spreverit istam. M. [3]) in *lente*. M. [4]) animique viris muliebris. M. [5]) skarpæ mæn d: magre. (macris. M.) [6]) wathælyk. formidandus M. [7]) affindige. [8]) En Drachmes Vægt.

### Af bukarue. xxij.

Fumus terre. bukarue. het .i. forſtæ trappæ oc thyr .i. annæn. Thæt ſtyrkær maghæ oc dughær for ſiucdom .i. liuær. Warthær hænnæ ooſ raa drukæn tha renſær hun likum[1] af ſkab. oc af blenæ. Hun renſær oc ont bloth af[2] mykel wætæ. Hun gør ſkært bloth. oc mæſt of hun warthær blænd mæth miro balſamus. Thænnæ yrt renſær lykum af alkyns rotæ thær af ont bloth kombær.

Ferrum.[3] iærn. thæt ær kalt oc thiurt .i. thrithi trappæ. Warthær thæt glohet[4] oc ſloct. tha dughær thæt for mykel loſn. oc for bolen mylt. Oc galienus ſæghær at thættæ watn hiælpær them thær æi witæ af thær.[5]

### Af yærnruth. xxiij.

Ferrugo. iærnrwth[6] kalt oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt ſtyrkær ſynær. oc helær thæt kot thær fornæthæn waxær .i. manz baklot. Thæt hæftær[7] qwinnæ blothrunæ oc gør at the muæ æi fothæ. Warthær thæt ſothet .i. ædyk oc dropt .i. øræ. tha thyrrær thæt al thæn wærk thær .i. øræn warthær. Drykær man thæt tha warthær man thung. Drikær man jærnruth oc takær æi en exagrum*)

[1]) Legemet. [2]) ſom kommer af (for) megen Væde (i Legemet.) [3]) Her er Overſkriften glemt, og Capitlets Tal udeladt. [4]) B. wordher theth gloende. [5]) Diſſe Ord ere ſaaledes ſkrevne i Hdſkr. men ſiden ved Omſætningstegn forandrede til: witæ thær af. [6]) B. rødh i jern. [7]) ſtandſer. *) Rettere exagium (et Slags Vægt. v. *Du Cange* Glossar.)

af ſyghæl ſteen tæmpræth mæth win. tha gør thæt døth. Tæmprær man thæt mæth ædyk. oc læggær with hetæ boldæ. thæt dughær. Warthær thæt ſmurth .a. ſkuruæt houæth. tha waxær thær haar up .a.

### Af bylne. xxiiij.

Jvſquiamus bylne. Hun ær thrinnæfyns.[1] oc hauær kald naturæ. En hauær hwit frø. oc annæn rot. oc thrithi ſwart. Thæn thær hwit frø hauær hun ær bæſt .i. lækydom. Thæn mæth ſwartæ frø hafs æi .i. lækidom. Stampæs hænnæ blathæ thær hwit frø hauær mæth polenta.[2] thæt dughær for fotæſot. Hænnæ ooſ latæn i manz øræ. dughær for therræ wærk.[3] haldær man thæn ædikæ .i. ſin mun thær hænnæ rotær ſiuthæs .i. thæt hiælpær for tanwærk.[4] Oos af ſtampæth bylnæ frø ſmiten[5] um oghn dughær for wærk .i. oghn. Stampær man bylne frø .i. win. thæt hiælpær bolnæ ſpinæ withær laugh. oc for bolnæ koddæ. Latæs hun til oghn ſmørælſ tha dughær hun for hetæ. oc for byld .i. oghn.

### Af louæſtyky. xxv.

Leuiſticum. louæſtykæ heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun gør mat at ſmæltæ og dughær liuær thær ſiuk ær af kuld oc wætæ. oc hun minſkær wærk .i. maghæ

[1]) B. trænæ kons. [2]) Dette Ord, ſom Macer ogſaa har, bemærkede hos Romerne et Slags tyk Meelgrød eller Kage af Bygmeel, og bruges endnu i Italien for Brød eller Kage af Mais. [3]) Macer har: *vermes* necat eius (auris.) [4]) B. theth frier (for) tændwærk. [5]) ſmurt.

oc loſær ond wæthær oc rutlæn oc writh oc upwaxælſ .i. buuk[1] oc hun gor at piſſæ.

## Af akærull. xxvi.

Liguſtrum.[2] akærull het oc thyr .i. thrithi trappæ. Hænnæ kraft ær mæſt .i. rotæn. oc .i. frot. Hauær man bolen maghæ[3] tha drickæ hænnæ mæth win. Hun ſmæltær oc mat oc hiælpær alt thæt thær for innæn ær. for allæ ſiuc domæ. Thæſſæ lund renſær [hun] oc konær af therræ urenſæl næthæn oc tho foræ.[4] Stampær man hænnæ oc drikær mæth win. oc ofnæ ændætharm læggær. thæt dughær them ær thær hauær wærk .i. Oc al thæn yrt ſtandær gen[5] etær.

## Af ſkræppæ. xxvij.

Lappacium. ſkræppæ. hun ær fyrækyns. oc allæ hauæ the muxæn en kraft. oc allæ æræ the hetæ oc thyrræ. The ſtyrkæ maghæ oc ræpæ ut ondt wæthær .i. maghæ luct.[6] Ætær man ſkræppæ kaal tha bindær thæt manz quith. Bakær man ſyk mæth hænnæ ooſ la. tha flyr af hanum ſkurf oc klathæ.[7] Sqwalpær man ſkræppæ oos .i. ſin mun. tha dughær thæt for drypæl oc for tanwærk. Drykær man ſkræppæ

[1]) B. opworelſſe i buuk. (Tilſvarende Udtryk for alle diſſe Tilfælde i Mayen findes ei hos Macer, hvis Text ikke er fulgt, men ſtærkt ſammentrukken.) [2]) *Ligustica.* Macer. [3]) bolæn maghæ. inflato stomacho. M. [4]) Macer har kun det Udtryk: menstrua purgat. [5]) modſtaaer. B. mod edher. [6]) In stomacho clausum per ructus pellere ventem. *Macer.* [7]) A. mæghel klodæ oc ſkurff ſom huden rywær ſondher. (ſom mere udtrykker Macers Ord: Pruritus mordax scabiesque cutis laceratrix.)

oof thæt dughær for bloth fot. Siuthær man fkræppæ rotær mæth win ællær watn. oc drykær. thæt wrakær ften af blæthræ oc ær thæt got for gulæfot.

### Af klyntæ. xxviij.

Lolium klyntæ. het oc thyr .i. annæn trappæ. Thæt ftyrkær maghæ oc losær buuk oc gør at piſſæ. Warthær thæt ſtampæt oc .a. bolen sghn laugh. tha hiælpær thæt.

### Af lupinus. xxix.

Lupinus ær et kyns legumen het oc thiurt .i. forſtæ trappæ. Hun renſær yuærwætæſ bloth. oc dughær for wærc .i. liuær. oc for boldæ oc for watn ſot. oc helær thæn quith thær haft[1] hauær. Driks hænnæ oof ra. tha dughær thæt æn meræ. oc hun helær gulæfot. Hun wætær quith oc for takær hetæ. Lægſ hun ſtampæth .a. mylt. tha takær thæt wærc fkot[2] af hænnæ. Drepæs hænnæ oof .i. ræn. tha renſær hun them af all rotæ. Warthær hænnæ oof tæmpræth mæth oli af roſæ. tha hiælpær hun them ær[3] brænd ær.

### Af miothyrt. xxx.

Marochus. miothyrt.[4] Thænnæ yrt ær by[5] harthlæ kær for allæ andræ yrtær. oc hun ær tryg for hug=

[1]) Forſtoppelſe. [2]) haſtigen. (S. ovenfor I. 42. 62.) [3]) Dem, ſom brændte ere (ſom have brændt Skade.) [4]) B. myodh vrth. [5]) B. byer.

orm.[1] Drikær man hænnæ mæth win. tha helær thæt hug ormſ byt. Wætær man af hænnæ ooſ ull oc latær til næſæ.[2] thæt dughær for en ſiucdom thær man far .a. næſæ. Oc hænnæ ooſ ær mykel lækidom for cancer. Stampær man hænnæ rotær. tha dughær thæn ooſ for myrk oghn. oc for manighkyns ſiuc dom thær oghn fangæ. Warthær hænnæ blomſtær fangæt konæ til næſæ at donæ .a. thær mæth barnæ ær.[3] tha kaſtær hun barnæt. oc ſwa of hænnæ root knuſæs oc læggæs under bærændæt. Warthær hænnæ root ſtampæth mæth hunugh oc ætæn. tha ſpækær hun hoſtæ. Thæt dughær them thær bloth ſpittæ. oc fortakær al ond hunſkæ[4] .i. bryſt. Oc for allæ thæſſæ ær rotæn ſtekt goth. Drikær man thæt thær roten ſiuthæs .i. thæt dughær alt thæt ſammæ. Stampær man rotæn mæth win oc drikær thæt gør lyſt til quinnæ. oc thæt gør at piſſæ. Blændær man hænnæ mæth ædikæ tha hiælpær hun ſaræ føtær[5] thær froſt gangær .i.

## Af ſighælſten. xxxi.

Magnes ſighælſten.[6] Hun hittæs .i. indiæ. oc hauær het naturæ. oc ær thyr .i. thrithi trappæ. Hun dræghær[7] iærn til ſyk oc for thi mughæ thyt æi

[1]) Meningen er formodentlig, at Hugorm ſkye denne Urt; og at den ſaaledes er et Forvaringsmiddel imod dem. [2]) B. wedher man wl meth hennes ooſ oc lægher aa næſæ. [3]) B. døner kone ther meth barn er aa hennes blomſther. [4]) B. hwmſke. (Vædſke.) [5]) ſaræ o: ſaare, pl. af Adj. ſaar. (Fødder med Saar, Huller i.) [6]) B. ſegelſteen. [7]) B. drawer.

ſkyp komæ thær iærn hauæ. Drykær man thæt mæth lyt miælk. tha dughær thæt til[1] thær ſkathæ hauær fanggæt af iærnruth. ællær thæm thær ſkathæ hauær fangæt af etærgutæt wapn.[2] Warthær thænnæ ſteen ſtampæth .i. plaſtær oc with ſaar laugh tha draghæ(r) hunt (sic) ut ſkote[3] af ſaræt. Thænnæ ſteen ſkyrkær oc them thær hauæ kald naturæ bloth. oc thyr. oc takær fra them ræzlæ. oc ond auſt.[4]

### Af porſ. xxxij..

Mirtus. porſ. kalt .i. førſtæ trappæ. Hænnæ doon ſtær geen[5] en heet rook thær flighær .i. manz houæth. Stampæth pors thyrrær thæn wætæ[6] — .i. them æræ. Porſ urt ær goth for blothrun oc for annæn loſn. Porſ ſtampæth grøn oc mæth ædikæ blænd. ſtæmmær blooth af næſæ of thæt læggæs .a. houæth. Thwar man houæth mæth porſ oli. tha ſtyrkær thæt [haar][7] at waxæ meræ.

### Af blindæ nætlæ. xxxiij..

Marubium. blindæ nætlæ. Hun ær thyr oc heet .i. annæn trappæ. Drykær man hænnæ for bryſt=

[1]) til, rettere læſes her vel: thæm thær ſkathæ ꝛc. [2]) forgiftet Vaaben. [3]) Dette feilſkrevne Sted kunde læſes med B. tha dragher theth hunſke ſkoth aff ſareth. Men maaſkee er dog følgende, hvorved blot et t bortkaſtes, en rigtigere Læſemaade: tha draghær hun (Stenen) ut ſkote (ɔ: Skud, Skudvaaben, Piil eller Spyd. Isl. Skot) af ſaræt. [4]) S. Gloſſariet. [5]) B. ſtaar igen. (modſtaaer, virker imod, fordriver.) [6]) Herefter fattes uden Tvivl noget. Stedet er udeladt i B. Urten findes ei hos Macer. [7]) Fattes i Haandſkriftet, og hele Stedet i B.

wærk tha dughær thæt mykæt. oc for ængæ oc for hoſtæ. Hun ſkyndær barnbyrth oc kombær ut barnæ ſkyn. Latær man hunugh with hænnæ. tha renſær hun oc ſaræ boldæ. oc ſaar. Drikær man hænnæ tha dughær hun for ſithæwærk. Blændær man hænnæ ooſ mæth win oc hunugh. tha dughær thæt myrk oghn.[1] oc ſwa dughær thæt for gulæſot. Oc ær hun them goth thær ſiucdom hauæ .i. blæthræ.

## Af karſæ. xxxiiij..

Naſturcium. karſæ. het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. Thæt binder lyſt til quinnæ.[2] Stampæs karſæ mæt ſuræ oc lægſ with boldæ. tha draghær thæt waar.[3] ut. oc minſkær wærkæn. Karſæ ooſ haldær aftær[4] the haar ær af fallæ. oc ær goth for tanwærk of hænnæ ooſ giutæſ .i. thæt øræ ær[5] wærkæn ær næſt. Karſæ frø ær ſtarkæræ æn yrtæn ær ſiælf. Karſæ wra kær ut af mothær dot barn oc ondæ ormæ af manz quith. Stampær man karſæ frø mæth win oc drykær tha dughær thæt for etær. Fa[6] ormæ døon af brænd karſæ. tha fly the. Drikkær man karſæ mæth ædykæ. thæt ær got with ſiuk mylt. Stampæſ hun mæth ædikæ oc lægſ with larwærc tha hiælpær thæt. Stampær man karſæ mæth gaſæ iſtrær thæt ær got for ſaroky .i. houæth.[7] oc for klathæ. Siuthær man

[1]) luminibus caligine debilitatis. *Macer.* [2]) Venerem coercet. *Macer.* [3]) waar. B. wor. (Edder.) Sanies. M. [4]) holder tilbage (retinet. M.) hindrer dem fra at falde af. [5]) ſom. [6]) Faae (fornemme) Orme Lugten af brændt Karſe. [7]) B. forlicth i howeth. *ulcera* turpia. M.

karsæ ællær karsæ frø mæth søt[1] gøtæ miælk. tha dughær thæt for alkynſ brynſtwærk. Stampær man karsæ frø oc drikær oſæn en dragmæ wæt. thæt dughær at fangæ løſn. Stampær man karsæ frø mæth hunugh oc ætær. thæt dughær for hoſtæ.

### Af dudæ korn. xxxv.

Nigella. dudækorn.[2] Stampæſ hun mæth pipær root oc lit ſalt. thæt dughær for cancer. withær lauth. ſwa oc lykwærthing. Siuthær man hænnæ .i. atæ lotæ watn oc nindæ lot win. mæth røkæls oc ſafran. thæt dughær for larwærc. Røkær konæ mæth barnæ ſik fornæthæn mæth thænnæ yrt. tha læggær hun ſkøt ſyn byrthæ.[3]

### Af kunung. xxxvi.

Origanum ær kunung. heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Siuthær man hænnæ .i. win oc drikær ſithæn thæt wiin oftæ. tha dughær thæt for hwærkyns kwaldryk.[4] Blændær man nindæ lot win. mæth atændæ lot watn oc drikær hænnæ ſwa thær mæth. thæt hiælpær for alkyn(s) etær oc for watnſot. Warthær hun ſma ſtampæth ænſ duſt[5] mæth hunugh. tha dughær thæt for hoſtæ. oc hun hiælpær for gulæſot. Stampær man hænnæ oc drykær thæn grønæ ooſ tha hiælpær

[1]) ſød d: nymalket Gedemelk. Capræ lac *recens.* M. [2]) B. dødher korn. [3]) Lægger ſnart ſin Byrde. (Meningen er formodentlig: at hun derved farer ilde ell. føder for tidligt.) [4]) giftig Drik. prodest *aconita bibenti*, multisque aliis obstat venenis. M. [5]) Støv. A. ſom dyſt. (pulvis. M.)

thæt bolæn qwærkæ. Oc tyggær man hanum mællæ sinæ tændær tha ær thæt got for tanwærk. Hænnæ oos drukæn dughær for spol orm. oc hun skærær myrkæ oghn.

## Af ostriz. xxxvij.

Ostricium ostryz.[1] het oc thyr. Stampæs hænnæ rotær mæth win. oc drykf. thæt dughær for siuk liuær. oc for gulæsot. oc wrakær burt steen af blæthræ. oc dughær for hostæ. Lægf thæt fornæthæn with quinnæ. tha kombær thæt ut dot barn.[2] Blænddær man thæt with ædikæ oc polenta. tha rensær thæt lykwærthing sot. Stampæs hænnæ oos mæth bigsoth oc lægf ofnæ blænæ.[3] tha forwarthæ the. Stampæs hun mæth hunugh. tha rensær hun hunskæ af houæth. Stampæf hun tha gor hænnæ don at nysæ. Hænnæ oos blænd mæth konæ miælk. oc in at næsæ draghæn dughær for gulæsot storlyk.

## Af portulaca. xxxviij.

Portulaca ær kald .i. annæn trappæ. oc wat .i. thrithi. Hun dughær for rithæ of hænnæ oos dryks. Drikær man hænnæ ællær ætær tha hæftær hun mikæt blothrunæ af quith. oc swa annæt ær skathælict ær. Stampæs hun oc lægs with tanwærk tha dughær thæt. Swa hiælpær hun oc kranc oghæn. Ætær man hænnæ um summær tha skathær hanum æi mi-

[1]) I Randen med en gammel Haand: Mesterrod. [2]) B. kommer theth doth barn wdh. [3]) blænæ. pustula. M.

kel hetæ. Hun gør blot quith[1] blænd mæth ſalt. oc win. Ætær man hænnæ. tha hiælpær hun for ſteen .i. blæthræ. Oc dughær hun ſwa thæn thær bloth ſpittæ. Thænnæ yrt oc accidula hauæ likæ kraft. oc gøræ lykæ giærningæ.[2]

## Peonia. xxxix.

Peonia ær heet oc thyr .i. annæn trappæ. Hun ær goth with mylt of hun takæs mæth atæ lotæ watn oc nindæ lot win.[3] Hauær barn ſteen .i. blæthræ oc drikær hænnæ tha warthær han burtæ. Drykær man hænnæ frø oftæ tha dughær thæt for maræ.[4] Hauær thæn man hænnæ root um ſyn halſ thær fallær .i. brot[5] tha hiælpær thæt. oc of man drykær hænnæ. Thæt prouæth galienus[6] læky at wæræ ſænt. Hun renſær oc konær æftær barnbyrth of hun drykæs mæth win.

## Af bly. xl.

Plumbum. bly. kalt i annæn trappæ. oc hauær nokæt ſwa[7] af wætæ. Gør man en mortæl oc ſtæmpæl af bly oc latær thær .i. win oc oli af roſæ. ællær porſ oli. ællær ooſ af huſlok oc portulaca. oc æltær thæt thre daghæ. gen ſool ællær het wæthæ(r)[8] tha

[1]) Ventrem mollit. *Macer.* [2]) lige Virkninger. pares effectus. M. [3]) cum *mulsa* sumpta. M. [4]) Marerid. *(Pressuras* inferre solent quas somnia nocte — arcet. *Macer.)* B. har urigtigen: for nættæ. [5]) ſom har den faldende Syge. [6]) Det prøvede Galenus; hvorledes, berettes hos Macer, ſom er betydelig forkortet i denne Artikel. [7]) nokæt ſwa. S. Gloſſariet. [8]) B. heet wædher.

warthær thæt goth ſmoræls for hetæ boldæ. oc for ſaar .a. manz anboth. oc for ſpinæ boldæ.[1] oc for cancer.

## Af haghænthorn. xli.

Rampnus. haghæn thorn. kald .i. forſtæ trappæ oc thyr .i. annæn. Thæt dughær for blenæ .i. mun oc for wærk .i. quith oc helær krankæ maghæ. Lægs thæt with thæn illæ eld ſtampæth. tha dughær thæt. Latſ hænnæ ooſ .i. oghn ſmoræls. tha dughær thæt for hinnæ thær yuær oghn gær.[2] Drikær man hænnæ oos tha forkumbær thæt ſten .i. niuræ.

## Af pipærroot.

Raphanum. pipær root. oc hun ær ſtorlyk heet. oc kallæs forthy root at ſwa ſum andræ yrtæ waxæ hun[3] up. ſwa waxær hun giærnæ nithær .i. yorth. Hwa ſum hænnæ frø ſyndær nithær mællæ ſinæ hændær oc ſmoræ them mæth. tha ma han takæ hugorm utæn ſkathæ. Takær man thænnæ root. oc læggær mæth fils been thær rot ær af ællæ. tha warthær thæt hwit. Warthær hun takæn .i. mat. oc ætæn. tha ſtær hun gen etær.[4] Hun ær oc mykæt helſum at ætæ faſtænd .i. marz manæth oc annæn timæ. for thi at hun renſær .i. man thæt ondæ bloth thær man far af wintærs kuld. oc thyrrær thæt at thæt ſkathær æi man. Stampær man pipær root oc dudækorn

[1]) Bylder paa Brysterne. [2]) Hinde, ſom gaaer (kommer) over Dinene. [3]) Dette hun (ſom B. ogſaa har) bør udſlettes. [4]) B. ſtar i modh edher.

mæth lit ſalt. oc lægger with cancer tha dughær thæt. Swa dughæ(r) thæt oc for lykwærthing ſot.

### Af ſcampuny. xliij..

Scamonea ſiue ſenecion ſcampuniæ. Hun ær kald. oc hænnæ root ær æi goth til lækidom. Stampær man hænnæ blomſtær oc blathæ mæth ſot win. thæt dughær for boldæ. Latær man thær rokæls til tha helær thæt alkynſ ſaar oc ſiuc dom .i. ſynær. oc ſiucdom .i. koddæ. Hænnæ ſma houæth*) gør alt thæt ſammæ. Æn[1] æi ma hun drikæs for thi at hun ær wathælik[2] with lyf. Æn thæt ſaghæ (ſægdhæ) plinius at han gaf hænnæ mæth win for gulæſot. oc for hiartæ wærc. oc for ilt i quith. Stampæs hun mæth ſalt oc lægſ ofnæ oxl. tha hiælpær thæt.

### Af kolnæ. xliij.[3]

Serpillum. kolnæ. heet oc thyr. Stampær man hænnæ mæth ædikæ[4] oc latær til oli af roſæ oc ſmør anlæt mæth thæt dughær for houæth wærc. Brænnær man hænnæ tha fly alkyns ormæ fra hænnæ rook. oc ſwa diur. thær etær hauæ. oc for thi ær thæt want[5] at ſiuthæ hænnæ .i. manz mat. at man far æi ſkathæ of man ſouær utæ .a. markæ.[6] af diur ællær ormæ. Ær man etærbytæn ællær ſtun-

*) Formodentlig: Knopper. [1]) Men. [2]) ſkadelig, farlig for Livet. [3]) Med en gammel, dog ſildigere Haand, er her i Randen tilſat: woggehalm. [4]) acri cum vino. M. [5]) miscere cibis *messoribus* est *mos*. M. [6]) Paa Marken.

gæn.[1] oc drikær hænnæ: ællær læggær with undæn.[2] tha hiælpær thæt. oc hun dughær of man ſpittær bloth. Drikær man thæt mæth win. tha hiælpær thæt for ilt .i. liuær.

### Af ſauinæ. xlv.

Sauinæ[3] ær het oc thyr .i. thrithi trappæ. Blændær man hænnæ mæth hunugh. tha thyrrær hun ſkathælyk ſaar oc boldæ. oc renſær therræ fylſnæ.[4] Stampæſ hun oc lægſ with bærænde[5] ællær of hun driks mæth win tha draghær hun [ut] forwrthæt[6] barn fothæls.[7] Latſ hun with hwit win tha gør hun ſkinændæ huuth. oc thæt dughær allæ the ſiucdom thær af kuld kombær. Thwaſ houæth .i. hænnæ ſoth. ællær læggær man hænnæ with thynningh. tha helær hun houæth wærk.

### af brænnæ ſteen. xlvi.

Sulphur. brænnæ ſteen het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. Thæt hetær man oc kombær ut war[8] af bryſt. Warthær thæt mæth ædikæ blænd. tha hiælpær thæt for ſkab oc blenæ. Warthær thæt ſtampæth. oc ſtoth[9] .a. manz lykum tha fortakær thæt ſwet. Warthær thæt blænd mæth nitro oc watn. thæt dughær for heet ſiuc dom i fotær.

[1]) Bidt eller ſtukket af et giftigt Dyr. [2]) appositum. M. [3]) Hos Macer; Sabina. [4]) *sordes* quoque purgat eorum M. [5]) os matricis. M. [6]) C. forwordheth barnfødelſæ. [7]) *corruptos* extrahit alvo *conceptus*. M. [8]) Andenſteds: Waar d: Boer, Materie. [9]) rettere: ſtroth.

### af hyllæ. xlvij.

Sambuca. hyllæ. heet i forſtæ trappæ. oc thyr .i. annæn. Hun gør ſynær[1] at blotnæ oc maghæ. oc hun gør at ſpy. Siuthær man hyllæ løf oc læggær with ſpinæ boldæ. tha dughær thæt. Oli gorth af hyllæ helær ſkab. oc opnær luct ſaar oc lynær[2] ørnæ wærk. Hænnæ oof drukæn dughær for ſpol ormæ. Thæt renſær for næthæn ondæ ſiucdomæ thær warthær af kald naturæ oc wat.

### af pilæ. xlviij.

Salix. pilæ. kald .i. annæn trappæ. oc thyr .i. forſtæ. Hænnæ oof latæn .i. næſæ thyrlæ ær goth for houæthwærk. Pilæbarc brænd oc tæmpræth mæth ædik takær burt wartær.[3] Pilæ oof dughær for blothrunæ. Takær man miælk af pilæ bark. thaghær hun blomſtræs.[4] thæt ſkærær[5] oghn oc ſtyrkær them. Pilæ grønæ oof[6] oc pilæ æplæ oof drukæn menær barn fothæls.

### af liuſæbrand. xlix.

Tapſia. liuſæbrand. heet oc thyr .i. fiarthæ trappæ. Thæt thynnær thiuk hunſkæ og dughær for larwærk oc fotæ ſaroki.[7] oc hun renſær ondæ hunſkæ af kuld oc wætæ oc hun renſær ſkab.

[1]) Sener. [2]) lindrer. [3]) B. worthær. [4]) B. ther (ɔ: naar) hwn blomſtres. [5]) klarer. [6]) Salt af Pilegrene. [7]) B. fodhe ſaar.

### af titimal. l.

Titimallus heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun renſær ont kalt bloth bathæ wat oc thiurt. oc thæt watn [1] thær watnſot hauær. Thænnæ yrt ær tho angærful [2] oc for thi takær man mikæt ſamæn af hænnæ tha giuær hun døth. [3]

### af uirga paſtoris. li..

Virga paſtoris ær en yrt thær quiſtæ hauær grønæ oc rotær røthæ oc lit ſuart with. [4] oc hun ær kald oc thyr .i. thrithi trappæ. Stampær man hænnæ oc læggær with manz houæth tha hiælpær thæt for houæth wærk. oc for hetæ .i. maghæ. Blændær man hænnæ mæth camphora thæt (tha) hæftær hun bloth runæ af næſæ. Dropæs hænnæ ooſ .i. ørnæ. tha helær thæ(t) blenæ .i. øræn. Warthær hun drukæn tha dughær hun konær for therræ blothrunæ. Hun loſær hetæ boldæ oc enkyns røthæ boldæ. thær hetær flæghmon of thæt ſiuthæs oc lægſ with. Hænnæ ooſ helær oc bloth ſot.

### af vlgago. lij..

Vlgago ær heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun gør at piſſæ. og renſær liuær. thær ſiuk ær. Drikær man oftæ hænnæ tha hiælpær hun for watnſot oc for gulæſot. Hun renſær oc hiartæ rotær mæth up-kaſtning.

[1]) thæt watn. gientaget to Gange i Originalen. [2]) Jvf. Gloſſariet. [3]) B. gør hwn dødhen. [4]) Og lidt Sort ved eller i det Røde (?)

af iærnyrt. liij.

Verbena iærnyrt. Hun ær twinnæhyn oc bathæ gøræ the moxæn et.[1] Drikær man hænnæ oftæ mæth win tha hiælpær thæt for gulæsot. Stampæs hun og lægs with etærbit.[2] tha dughær thæt. oc hænnæ oos rensær mun of hun sqwalpræs warm .i. mun. Stampær man hænnæ og læggær with grøn saar. tha dræghær thæt saræt samæn.[3] Stampær man thre rotær oc thri blathæ af hænnæ mæth watn oc drikær for acces. hwær annæn dagh tha hiælpær thæt for rithæ. Swa dughær thæt oc for qwartanæ of man takær fyræ rotær oc fyræ blathæ oc drikær them sothæn .i. win. Strør man hænnæ .i. bland thær the drikæ tha warthe [the] glathæ.[4] Bær man thænnæ yrt .i. syn hand oc spyr[5] siuk man at horæ han ma.[6] swarær han wæl tha gar han undæn.[7] Æn sighær han illæ tha ær æi won til liif.[8] Gør man sæpeel[9] af thænnæ yrt oc sætær .a. siukmanz houæth. tha far han skøt hiælp. Pliniuf sauthe[10] at thænnæ yrt ær helsum allæ inulf oc [for] sithæwærk oc siucdom .i. liuær. ok bryst. oc mæst for lungæsot. Latær man millefolium oc betonicam iæfnt with thæn yrt oc siuthær them samæn oc drikkær thæt. tha dughær [thæt] meræ for steen .i. blæthræ. Hun stær .i. gen alkyns siucdom.

[1]) Effectus est idem pene duabus. *Macer.* [2]) pestiferos morsus. M. [3]) glutinat vulnus. M. [4]) Convivas hilares reddere narratur. M. [5]) spørger. [6]) hvorledes han befinder sig. [7]) kommer han sig. [8]) A. tha eer thet ey lyffs won. *spes* est nulla salutis. M. [9]) Corona. *Macer.* B. Sepel. [10]) B. sagdhe.

### af glaar. liiij.

Vitrum. glar. het .i. thrithi trappæ oc thiur .i. fiarthæ. Warthær thæt mikæt ſmat ſtampæt oc mæth ædikæ drukæt tha brytær thæt ſteen .i. blæthræ.[1] Latær man thæt .i. plaſtær ællær ſmøræls tha dughær thæt for houæth ſiucdom. oc for ſmætælic lokkæ.[2]

### Af yris. lv.

Yris. hauær bla lyt oc ær heet oc thiurt .i. annæn trappæ oc hænnæ kraft ær al .i. rotæn. Man ſkal ſkæræ hænnæ ſyndær .i. ſiwæl lotæ.[3] oc riuæ .a. thrath.[4] hwær lot fra annæn. oc hængæ them .i. ſkyggi for thi at [the] thyrræs æi .i. en jæmlyngæ.[5] Mæth win dughær hun for hoſtæ oc gør at ſouæ. Ær boldæ oc waar .i. hiartæ rotær. tha hiælpær thænnæ yrt ſma ſtampæth oc drukæn mæth win. Drikær man hænnæ mæth watn. oc litæt win. tha wrakær hun burt ond hunſkæ.[6] oc drukæn mæth ædikæ dughær hun for writh .i. buuk. Swa dughær thæt oc for etær. Stampæſ hun ſma oc driks mæth win tha dughær hun for krampæ.[7] Stampæs rotæn oc

[1]) En af de ſynderligſte Forſkrifter i hele Bogen. [2]) B. ſmittelik locke. (Jvf. Gloſſariet.) [3]) i runde Stykker. B. i ſmaa lodhe, oc riſſue hwer fra andhen. (jvf. ſiwæl i Gloſſariet.) [4]) a trath bør uden Tvivl rettere ſtaae efter hængæ them. (Man ſkal ſkære den ſønder i runde Stykker, og rive hvert Stykke fra det andet, og hænge dem paa Traad i Skygge.)

Has desiccandas per *frusta rotunda* secatas,
Sic ut se partes non tangant, *insere filo*. Macer.

[5]) i et Aar. per annum. *Macer*. [6]) *choleram* depellit iniquam. M. [7]) Dicunt prodesse — *spleni contractis*. Macer.

driks. tha blotær thæt hart bærændæ.[1] Warthær hun lauth[2] with manz baklot tha dughær thæt for laruærk. tho scal hun stoppæs in. Stampæs rotæn mæth hunugh oc læggæs for næthæn with tha kombær hun barnæ skin uut. Stampæs hun mæth hunugh og lægs .a. ben thær æi hauær kot. tha fyllær thæt kot. Mængær man thrithing af hwit thung[3] oc twa lotæ af thænnæ yrt mæth hunugh oc læggær with anlæt tha rensær thæt af lentigine oc wrækær burt allæ the smittæ.

## Vndæs annæn yrtæbok.

[1]) Duritias *uteri* mollit. M. [2]) Cum *clysterio* si sit subjecta per anum. M. Af Udtrykket i Texten skulde man troe, at denne Operation ikke har været brugelig i Danmark i H. Harpestrengs Tid. [3]) Hvid Nyserod.

## Byriær formal af en book thær hetær stenbok görth af en kunugh af arabia til nero keysær. *)

Evax konugh af arabie land skrøf til nero keysær hwilkæ ærlikæ stenæ æræ. oc af therræ dygh hwær særlæst. oc af therræ lyt oc therræ nafn. oc horæ the mughæ hittæs oc hware. [1]

Allæ rættæ stenæ hauæ therræ dygh utæn twiuæl thær [2] bokæn syghær. of the hauæ æi dygh tha æræ the æi rættæ stenæ. num utæn the æræ glaar lytæth. [3] oc goræ them [4] innæn gothæ stenæ lykæ. for swik.

Bæræs oc æi gothæ stenæ swa sum them horær oc bokæn biuthær the innæn gull thær gull horær. oc. the annæt. [5] thær annæt horær oc the .i. winstræ waghæ. [6] oc the .i. houræ waghæ thær thær horæ [7] tha hauæ the æi fullæleke therræ dygh. oc therræ kraft. Thæssæ ær the stenæ oc therræ nafn thær bokæn sæghær aaf. ændæs fortalæ af stenbok.

*) Denne Titel findes neden under Slutningsskriften til anden Urtebog. [1]) Hvorledes de kunne findes, og hvor. Meningen af de foregaaende Linier findes omtrent i Marbods Prologus; det følgende slet ikke. [2]) som d: saaledes som Bogen siger. [3]) farvet Glas. [4]) og man gior dem indvendigen. [5]) anderledes. [6]) S. Wagh i Glossariet. [7]) som der høre (hen.)

## Byriæſ capitula af ſtenbok.
## Capitulum primum.


Ametiſtus. i. (16)
Adamas. ij. (1.)
Achates. iij. (2.)
Allectorius. iiij. (3.)
Alabandina. v. (21.)
Abeſton. vi. (33).
Abſidos. vij. 52.
Berillus. viij. (12.)
Calcedonius. ix. (6.)
Criſolitus. x. (11.)
Criſopraſſus. xi. (15.)
Celidonius. xij. (17.)
Corallus. xiij. (20.)
Corneolus. xiiij. (22.)
Carbunculuſ. xv. (23.)
Ceraunius. xvi. (28.)
Criſtallus. xvij. 41.
Calcofanos. xviij. 53.
Cegolites. xviiij. 55.
Criſolectus. xx. (59.)
Criſopacion. xxi. 60.
Cabrates. xxij.
Diadocos. xxiij. (57.)
Dioniſia. xxiiij. (58.)
Demonius. xxv.
Echites. xxvi. (25.)
Eliotropia. xxvij. (29.)
Epiſtites. xxviij. (31.)
Erconcalius. xxix. (38.)
Eindros. xxx. (46.)
Gagates. xxxi. (18.)
Gagatomeus. xxxij. (27.)
Gerachites. xxxiij. (30.)
Gelacia. xxxiiij. 37.
Galactida *) — (42.)
Jaſpis. xxxv. (4.)
Jacinctus. xxxvi. (14.)
Liguriuſ. xxxvij. (24.)
Liprea. xxxviij. 45.
Magnes. xxxix. (19.)
Medus. xl. (36.)
Medus. xli.
Melochites. xlij. (54.)
Nicoman. xliij.
Noſeth. xliiij.
Orites. xlv. (43.)
Onix. xlvi. (9.)
Panites. xlvij. (34.)
Praſius. xlviij. (40.)
Panterus. xlix. (51).
Quirin. l.
Radaim. li.
Saphirus. lij. (5.)
Smaragdus. liij. (7.)
Sardius. liv. (10.)
Sardonius. lv. (8.)
Selenites. lvi. (39.)
Silinites. lvij. (26.)
Sedda. lviij. (35.)
Topazius. lix. (13.)
Onio. lx. (50.)
Yena. lxi. (44.)
Yris. lxij. (47.)


ændæs capitula.

*) Fattes i Bogen.

### Ametiſtus. i.

Ametiſtus hetær en ærlyk ſten oc hauær rothælyk bla lyt. æns uiolæ oc roſæ.[1] ſummæ ær oc blokær.[2] Thennæ ſten ma grauæs oc ær i mot drukænſkap oc han kombær af indiæ land. Han æltær burt ondæ hygælſe[3] oc giuær goth undærſtandælſe oc gør man at wakæ.[4]

### Adamas. ij.

Adamas ær en goth ſteen oc ær fyræ kyns. En hauær lyt ſum criſtallæ oc kombær af indiæ land. Han ma æi brytæs utæn mæth buckæ bloth. æi mæth iærn. æi mæth eld. oc warthær æi meræ[5] æn en nut. Thæn thær hanum bær wærthær luſtugh oc gømæs fran ondæ dromæ. oc han wæriær hanum for etær oc minſkær ſænnæ oc ſtrith[6] oc ær goth for giæld. oc forwindær .u. winæ. Han ſkal i ſylf lykæs[7] oc .a. winſtræ wagh[8] bæræs. Then annæn adamas kombær af arabiæ oc ær æi ſwa harth oc æi ſwa liuſ oc æi ſwa dyr oc ær meræ ſteen.[9] Thrithi adamas kombær af kypær.[10] Fyarthæ adamas ær lytæth æns ſyndær. Allæ thæſſæ dræghæ iærn tyl ſik.[11]

### Achates. iij.

Achates ær en ærlyk ſteen oc kombær af en floth hetær achates. Han ær ſwart oc hauær hwitæ drægh[12]

[1]) B. ſom fiola oc rozæ. [2]) B. bleghere. [4]) B. hughſkudh. Hos Marbod: tollitque malos cogitatus. [4]) B. oc gør ath woghe. [5]) ei ſtørre end en Nød. [6]) rixas & jurgia mutat. *Marbod.* [7]) B. lægges. [8]) B. aa venſtre ſidhe. [9]) og er en større Steen. [10]) Cypern. [11]) B. till them. [12]) B. hwidhe draw aa ſegh, ſkapth ſom folk.

.a. ſik ſkapæth æns folc oc dyur oc thæn thær hanum bær ma nimmæ alſkyns lyſt. utæn kiænnæls. oc uthæn mothæ. Thæn annæn achates kombær af et land hetær kreta. oc ær roth. oc hauær gulæ brauthæ.[1] Thæn thrithi kombær af indiæ land. oc han ſlockær thorſt. oc gør ſkæræ oghn. oc wrækær burt[2] etær. Han ær oc goth til ſtyrky. oc han ær goth til wærn. oc gør man wæl mælt oc thockælik[3] oc goth lyt.

### Allectorius. iiij.

Allectoriuſ hetær en ærlyk ſten thæn thær innæn kapun warthær fra thre wintær[4] oc til ſyundæ wintær. Thænnæ ſteen warthær æi mer æns[5] en bonæ. Han ær i lyt æns kriſtallæ. oc hauær en grøn dymmæls.[6] Thænnæ ſten gør man at fangæ ſighær. han mynſkær thyrſt oc gør ny æræ.[7] oc gør man gamæl. oc ær goth at bithiæ mæth.[8] oc gør goth thockæ. oc ær goth til ælſkugh. oc qwinnæ ær han goth thær ſinæ bøn= der wilæ wæræ gætelik.[9]

### Alabandina. v.

Alabandina hetær en ſteen oc hauær roth lyt. Han gør ræt domær. oc han kombær af et land thær hetær alabandina.

[1]) Maaſkee rettere brandhæ. B. gulæ brandhe. *(Criseis* v. *croceis* est illisa venis. *Marbod.)* [2]) B. elther borth.. [3]) B. vel talende oc tickeligh. (Facundumque facit, gratumque *bonique coloris.* Marbod.) [4]) B. fraa tredie vinther. [5]) rettere maa= ſkee: æn. [6]) B. een gron dwmelſſe. [7]) Det følgende fattes i B. Ligeledes de 17 næſte Artikler fra No. V. til XXI. [8]) at bede med, naar man vil bede om noget. [9]) Commodus uxori quæ vult fore *grata* marito. *Marbod.*

### Abeſton. vi.

Abeſton hetær en ſteen. oc hauær lyt æns iærn. Sættæs eld i hanum tha ſlukæs han aldre. Thænnæ ſteen kombær af archadia.

### Abſidos. vij.

Abſidos[1] hetær en ſten oc han ær ſwart lyt mæth røthæ garæ.[2] Warther han warm with eld. tha ær han warm i ſiu daghæ.

### Berillus. viij.

Berillus ær en ærlyk ſteen. Han hauær lyt æns hafs watn. ællær oli. oc gangær en bleknæ[3] i hanum. Thenne ſteen ær gooth for uwinæ.[4] oc for wathæ. oc i ſtrith. oc gør man uwinnælyk oc myld. Han [gør] got næmæ oc menær houæth wærk. oc lætæ. oc ær goth watæ øghn oc for hoſtæ. oc for thangt (thrangt) bryſt. oc thæn thær hanum bær waldugh gør thæn ſteen. oc tændær eld af ſyk of han wændæs oftæ geen ſool. Thæn ſten ær bæſt thær ær blekæſt.

### Calcedoniuſ. ix.

Calcedonius hetær en ærlik ſteen. Han hauær en dum blek lyt.[5] Warthær han gømæn boræth. oc um hals hænghd. tha dughær han for. wilningh[6] oc gyæld. oc forwindær allæ ſakæ. oc gømær manz dygh thær hanum bærær.

[1]) Hos Marbod: Absicto. [2]) Maaſkee rettere: aaræ. rubeis interlita *venis*. Marbod. [3]) Blegheð. Formodentlig af det ſlet forſtaaede Udtryk hos Marbod: Qui nisi ſiat hebes his *pallor* inesse videtur. [4]) Uvenner. [5]) hebeti pallore refulgens. *Marbod.* [6]) Vildelſe. (?)

### Crisolitus. x.

Crisolitus hetær en ærlyk steen. Han ær røth .i. lyt skynænd æns gull. oc giuær af sik gnistæ gen sool. Oc innæn hanum ær grønæ stripæ. lytæth æns haf. Han skal bæræs innæn gull. oc ær goth for trollæ oc or ræzlæ. Thænnæ steen kombær fra blamannæ land.[1] oc skal .a. winstræ wagh bæræs.

### Crisoprassus xi.

Crisoprassus hetær en ærlyk sten. oc ær skriuænde (sic) mæth manugh gulæ spottæ. oc gør manz syn skiær. oc wrækær burt nythingʃ skap.[2] oc gør at wæræ statygh[3] i gothæ. Thæn swet af hanum gaar thæuær æns lok.[4] Thænnæ steen ær af indiæ land.

### Celidonius. xij.

Celidonius hetær en ærlyk sten. Han waxær innæn swalæ oc ær lytel oc forsynlok.[5] Thænnæ steen ær twinnækyns. En er røth oc ær goth for giæld.[6] oc for thra sot.[7] oc for goth ynnæ. Han skal .i. lynæn klut bæræs. unde(r) winstræ arm. Annæn ær swart oc skal bæres i guul ullen klut. Thænnæ sten fuldkumbær ærænd. oc menær wrethe. oc hozlæ.[8] oc ær goth for rithæsot oc for tanwærk.

[1]) Negerlandet, Æthiopien. "*Æthiopes* legimus nobis hanc mittere gemmam." M. [2]) Ondskab. [3]) stadig. [4]) lugter (?) som Løg. Isf. Glossar. [5]) Marbod har: parvus & informis. [6]) Lunatica passio. M. [7]) *languores* diuturnos. M. [8]) Trudser.

### Corallus. xiij.

Corallus hetær en goth ſteen. Han kombær fra hafs botn mæth nær up oc ær tha grøn. oc ſithæn harthnær han til ſteen thær fyrræ war æns træ oc fangær røth lyth. Han dughær for ſtorm. oc ſpækær diært wæthær.[1] oc han dughær for trollæ oc for thordyn. Warthær han kaſt .i. win garth ællær annæn ſtæth tha warthær therræ fruct mikæl.

### Corneolus. xiiij.

Corneolus hetær en goth ſteen. Han hauær røth lyt æns blothught køt. oc han dughær for blothrun. oc for quinnæ ſiucdom oc for wrethe.

### Carbunculus. xv.

Carbunculus hetær en ærlyk ſteen. oc han ær røthær æn nokær annæn ſteen. Han giuær af ſyk lyus i myrky æns eld.

### Ceraunius. xvi.

Ceraunius ær en ærlyk ſteen thæn thær faldær mæth liughnæth nithær[2] oc ær goth for troldom oc for liugnæth. oc for ſtorm .a. haf. oc ær goth innæn orlogh. oc gør blythæ ſynnæ[3] oc faghræ drømæ. Han

[1]) Haardt Veir, Uveir. [2]) Følgende Linier hos Marbod kunne ſtaae her ſom et Exempel paa, hvorledes ofte dennes latinſke Text er afkortet i vor danſke Steenbog:

Ventorum rabie cum turbidus æstuat aër,
Cum tonat horrendum cum fulgurat igneus æther,
Nubibus illisis, coelo cadit iste lapillus.

[3]) Rettere uden Tvivl: blythæ ſyſnæ. dulces somnos & dulcia somnia. M.

ær twinnæckyns. En ær lytæth æns criſtallæ. oc annæn ær guul æns piropus.

### Criſtallus. xvij.

Criſtallus hetær en ærlyk ſteen. Han warthær af enkyns gameliiz.[1] oc thær af hauær han bathæ lyt oc kuld. Af thæn criſtallæ thær trynd ær. læggæs han ællær haldæs han gen ſool. mæth tundær. tha giuær han eld af syk. Han dughær for thyrſt oc for hetæ. Of han warthær knuſæth ſyndær .i. hunugh oc druckæn. tha fyllær han ſpinæ mæth miælk.[2] Lætæs thær i en ullæn thrath oc bindæſ um bærændæ tha loſæs thæt. Lætæſ hun with ſalt oc watn. oc ſtænkæs a gotær oc faar. tha dughær thæt for ſkab. oc the fangæ mikæl miælc. En ſmæltæſ hun i mun. tha drouæſ manz hugh. Han thæuær æns miælk oc han kombær af en floth thær hetær nilus.

### Calcophanos. xviij.

Calcophanos hetær en ſteen. han ær i lyt ſwart oc han hyttæs i oor. Hin thær hanum bær fangær ſkær røſt oc ſoot.

### Cegolites. xix.

Cegolites hetær en ſteen oc ær æns en nut oc man kallær hanum dactil. Han brytær ſteen i blæthær oc i niuræ.

[1]) Bør uden Tvivl adſkilles i to Ord: gamel iiz. "Glacies multos durata per annos. M. [2]) Indholdet af det følgende har Marbod under Artikelen Galactida. Denne Steen findes nævnt i Regiſteret (imellem 34 og 35) men fattes i Texten.

### Crisolectus. xx.

Crisolectus hetær en steen. Han hauær lyt æns gull. Han ær um morwen liuf oc faghær. oc annæn timæ æi swa. oc han loghær brathælik [1] of han kombær nær eld.

### Crisopacion. xxi.

Crisopacion hetær en steen. Han ær i myrk lius oc ær i liusæ æns forgamælt æek.[2] ællær en orm thær hetær noctiluca. oc han kombær af indiæ land. oc blamannæ land.

### Cabrates. xxij.

Cabrates[3] hetær en steen. Han er lyk cristallæ. Han roctær manz æræ oc giuær faghær framforælse.[4] oc wæriær fra alt thæt thær skathælikt ær. oc ær goth for watnsot.

### Diodocos. xxiij.

Diadocos hetær en steen. i lyt æns carbunculus. Thæn thær hanum bær ma kallæ trollæ. oc yuær them biuthæ. Læggær man thænnæ steen a doth lyk. tha tapær han sin kraft.

### Dionysia. xxiv.

Dionisia hetær en steen. oc hauær swart lyt oc rothæ spottæ.[5] Latæs han i watn tha donær han æns win. Hanum flyr alt drukænskap.

[1]) Luer hastigen op. [2]) uden Tvivl Æg (jvf. forgamæl i Glossariet.) [3]) I Tillægget i Gronovii Udg. under Navn af Capnites. [4]) veltalende Maal. [5]) B. rodhe spetther (rubeis guttis. M.)

### Demonius. xxv.

Demonius hetær en ſteen twilytæth.[1] Han æltær burt etær. oc gør tryggælſ oc gør at fangæ ſighær.

### Echites. xxvi.

Echites hetær en goth ſteen. oc hauær røth lyt. Thænnæ ſten bæræ ornæ[2] af pærſis land. oc ær goth konær thær børn fødæ. at the æi forwarthæ.[3] oc thær mæth æi pinæs. Thænnæ ſteen ſkal bæræs a winſtræ wagh.[4] oc han ær goth til hælſæn.[5] til rykdom. til gothæ ynnæ. oc til ſighær. oc gommær man fra ſkam. oc børn fra wathæ. Of han lægs[6] with uwins mat. tha ma han æi ſiunkæ.

### Eliotropia. xxvij.

Eliotropia hetær en ærlyk ſteen. Han ær grøn æns ſmaragdus oc hauær hwitæ ſpottæ. Of han latæs[7] i et kaar mæth watn oc ſættæs innæn ſolſkyn.[8] tha wældær thæt watn. oc lopær yuær. oc gør æns thokæ.[9] Mæth thænnæ ſteen ma man ſpa oc han gør goth frægh[10] oc lanct liif. ſtyllær bloth. oc wrækær etær oc ſwik. Lykkær man hanum i ſin hand. mæth thæn yrt thær ſwa hetær. tha ær han uſynlyk.

[2]) B. oc haffuer two lydhe. [2]) B. hanem før orne. [3]) B. forwordhe. "Ne vel *abortivum* faciant, partuve laborent." M. [4]) B. aa venſtre ſidhe. [5]) B. til hilſſen. [6]) B. Om han legges. [7]) B. læggæs. [8]) B. i ſolen. [9]) B. gør røgh lighe ſom togh. [10]) Frægh d: Frægd, Rygte. (bonæ famæ laudibus ornat. M.)

### Epiſtites. xxviij.

Epiſtites hetær en ærlyk ſteen. oc ær .i. lyt røt ſkynænd. Of han latæs innæn walm[1] tha ſættæs walmæn.[2] Of han lægs geen ſool tha gangær af hanum eld. oc ſkyn. Han leggær thre.[3] Of han ær[4] innæn hunugh blændæth tha ær han goth with ſaræ oghn.

### Exconcalius. xxix.

Exconcalius. hetær en ſteen. Han hauær manigh-kyns lyt.[5] oc ær faghær for allæ ſtenæ. Han kom-bær af lybia.

### Eindros. xxx.

Eindros[6] hetær en ſteen. Hans dygh wet man æi for utæn fæghrænd enæ. Han warthær af hug-orm writh.[7]

### Gagates. xxxi.

Gagates ær en ærlyk ſteen. oc ær .i. lyt ſwart oc ær en loth[8] ſteen oc kombær af brittanni land. Of han warthær warm tha draghær han til ſik grand. warthær [han] .i. win thwaghæn. ællær oli. tha war-thær han heth. Han dughær for tanwærk. oc watn ſot. oc for bloth ſot. oc quinnæ ſot. oc for hald[9]

[1]) Si ferventi fuerit conjectus aheno. M. (S. Walm i Gloſſ.) [2]) Illico sistitur unda. M. [3]) Formodentlig mangler noget ved dette uforſtaaelige Sted, ſom er udeladt i B. [4]) B. Om han wor-dher. [5]) B. monghe kyns lidh. [6]) Enidros hos Marbod, hvis Text er af et heel forſkielligt Indhold. [7]) B. aff hugormæ wredh. (vredet?) [8]) rettere: læth (let.) B. oc ær lidhen. [9]) B. holdh.

oc for trollæ. oc for barnbyrth. oc gømær mødom. oc rønær af iuncfrugh[1] ær ſkær mø ællær æi.

### Gagatromeus. xxxij.

Gagatromeus ær en goth ſteen. oc ær .i. lyt flackæth.[2] Hwilk høfthyng[3] hanum .a. ſyk bær .i. ſtriith. tha fangær han ſighær.

### Gerachites. xxxiij.

Gerachites hetær en goth ſten oc hauær ſwart lyt. Hwa ſum thennæ ſten lykær innæn ren mun. tha ma han ſighæ hwat man hyggær um hanum.[4] Oc thæn thær hanum bær ſyns[5] æi af quinnæ hwat ſum han af them bythær.[6]

### Gelacia. xxxiiij.

Gelacia hetær en ſteen. oc han ær lytæth æns haghælſteen oc ær kald. Han wærmæs æi with eld. oc brytæs æi af hog.

### Jaſpis. xxxv.

Jaſpis hetær en ærlyk ſteen. Han hauær iæfn grøn lyt. gømæn[7] ſkynænd. Bæræſ han renlyk[8] .i. ſylf. tha ær han goth for rithæſot. oc watnſot. oc ær goth konær thær børn fothæ oc gøre[9] tryggæls oc goth ynnæ. oc mæth hanum giuæs wald. oc trollæ ſe with hanum.[10]

[1]) B. om jomfrw. (Et solet, ut perhibent, deprehendere virginitatem. M.) [2]) plettet. diversicolor — pelli capreoli similis. M. [3]) B. hwilken høffdingh. [4]) quid de se cogitet alter. M. [5]) negtes, afſlaaes. [6]) B. aff them bedhes. [7]) B. genom. [8]) caste gestatus. M. [9]) rettere: gør. [10]) vogte ſig for ham.

## Jacinctus. xxxvi.

Jacinctus hetær en ærlyk ſten. oc ær thrynnæ-kyns. En hetær grenat oc ær røth. annæn hetær citrin oc ær guul æns waxe. Thrithi hetær venæt. oc hauær en bleklæ[1] lyt. af thæſſæ ær grenat bæſt. Han ſtyrkær lykum og æltær burt ryghlik. oc ondæ wæntæ.[2] hauær man hanum um hals. ællær .a. fyngær. tha gør han man vryg. oc vtrygh.[3] oc wærtugh mæth gæſtæ. Han gør at ſouæ. oc giuær lymmæ ſtyrky. oc ſtyrkær ſinær. Venæt giuær at fangæ rykdom. oc ſtar .i. mot etær.

## Ligurius. xxxvij.

Ligurius hetær en goth ſteen thær warthær af et diurſ nættæ. thær hetær linx. Han ær lytæth æns gull. gømæn glaar.[4] oc ær goth for bolæn quith. oc goth for ut ſot.[5] oc for ormæ ſlagh.[6] oc dræghær ſtra til ſyk.

## Liprea. xxxviij.

Lipprea hetær en ſteen thær diur alkæ.[7] Hwa ſum thænnæ ſten hauær .a. ſik. tha bitæ diur æi hanum.

[1]) B. bleglich. [2]) Tristitiam fugant & vanas suspiciones: ſynes at være det hertil ſvarende Sted hos Marbod. [3]) Terras securus adibis Nec tibi pestiferæ regionis causa nocebit. M. [4]) Naar det ſees igiennem Glas? [5]) Uforſtaaeligt Udtryk, ſom den lat. Text ikke oplyſer. Om Gulſot? [6]) B. orme ſtyngh. [7]) Et Ord, jeg ikke veed at forklare. Den lat. Text har: Ad quem sponte sua properat genus omne ferarum. I det følgende har Overſætteren ganſke misforſtaaet Meningen, ſom er: at Jægeren, blot ved at have Stenen paa ſig, kan fange alle Dyr.

### Magnes. xxxix.

Magnes hetær en goth ſteen lytæth æns ſyndær oc iærnryth. Han dughær til koplæ ſpyl[1] oc troldom. wil man witæ of manz konæ gor hoor. læggæ thænnæ ſteen undær hænnæ houæth. ær hun æi ſkyldugh um hoor[2] tha latær hun wæl with bondæn.[3] hauær hun hoor gorth tha latær hun illæ .i. ſyfnæ.[4] Kaſtæ thiuuæ thænnæ ſteen innæn eld. tha lyggæ allæ thær .i. huſæt ær .i. dwalæ. Thænnæ ſteen ær goth for watnſot. oc goræ konæ ſat[5] with ſin bondæ.

### Medus. xl.

Medus hetær en goth ſteen. Han ær grøn æns cinotellæ. oc kombær fra medos. Of han thwas mæth konæ miælk thær ſwenbarn hauær fangæt .a. hwæt ſteen.[6] oc lats .i. oghn tha fangæ the bætræ. Æn of han thwas mæth faræ miælk thær wæthær lamb hauær fangæt. tha ær thæt got with fotæbyld.[7] oc got for ængæ. oc got for lændæ wærk of thæt giuæs faſtændæ at drickæ.

### Medus. annæn. xli.[8]

Medus annæn hetær en ſteen oc han ær i lyt ſwart. nithæs[9] han til hwæt ſteen mæth watn. oc

[1]) rettere Koglæ ſpyl. B. Koghelſpel. [2]) B. ſkyldich i hoor. [3]) B. om bondhen. Mox quæ casta manet petit amplexa maritum. M. [4]) Cadit omnis adultera lecto, tanquam pulsa manu, subito foetore coacta. M. [5]) enig, forligt. [6]) B. hwedhſteen (Slibeſteen.) [7]) Podagra. [8]) Denne Adſkillelſe har den lat. Text ikke. [9]) gnides.

thwa(r) man sinæ sghn .i. thæt watn tha bristæ the ut. oc hwa sum thættæ watn drikær. tha spyr han syn lungæ.

### Melochites. xlij.

Melochites hetær en steen oc hauær grøn lyt. æns smaragdus. Han combær fra arabie land. Thænnæ steen dughær at gomæ børn fra .u. lykkæ oc fra wathæ.

### Nicoman. xliij.

Nicoman. ællær alabastrum hetær en steen. Han hauær hwit lyt. oc dughær til sighær at fangæ. oc winskap at gomæ.

### Noseth. xliiij.

Noseth hetær en steen. Han ær gralyk hwit ællær hauær ymestæ [1] lyt. Han taks af paddæ houæth fyrræ æn [hun] nær watn. [2] ællær drickær. Thænnæ sten dughær for etær. oc ormæ styng. Ær etær nær tha swetæs thænnæ steen oc han brænnær hans fingær thær hanum halnær. [3] oc for thi skal han wæræ innæ luct. [4]

### Orites. xlv. *)

Oritess hetær en goth sten. oc ær thrinnækyns. En ær swart. Of han blændæs with oli of oliuæ. tha helær han styng oc byt. Annæn ær grøn. oc gomær fra ondæ diur. oc ormæ. Thæn thrithi hauær lyt

[1]) B. ymærstæ. (et mig ubekiendt Ord.) [2]) B. før hwn naar vatn. [3]) B. holdher. [4]) indhen i kludh. *) Fattes i B.

ſum iærn. oc ær annæn wagh[1] ſlæt. oc annæn wagh hwas. han gør at konæ fangær æi barn. Warthær han oc .a. thæn konæ [lauth] thær ær mæth barne. tha tapær hun barnæt.

### Onix. xlvi.

Onix hetær en ſten oc ær ſwart mæth hwitæ garæ.[2] Han gør man ryg.[3] oc ræd. oc gør at ſe trollæ .i. ſyne.[4] oc rørær ſænnæ[5] oc ſtrith. oc gør børn mykæt at ſaklæ.

### Panites. xlvij.

Panites hetær en goth ſteen. oc fothær ſlyk ſamæ en annæn ſteen af ſyk .i. ſyn tymæ. Thænnæ ſteen kombær af macedonia. oc dughær the konær thær mæth barnæ æræ.

### Praſius. xlviij.

Praſius hetær en ſteen. han ær thrynnækyns. Grøn oc ſpaklæth[6] with. oc ær faghær ſten. Af hanſ dygh wet man æi utæn at han ær faghær.

### Panterus. xlix.

Panteruſ hetær en ſteen. oc hauær mangkyns lyt. roth. grøn. wit oc bla. Hwa ſum thænnæ ſteen ſeer arlyk[7] um morwæn. tha ma han thæn dagh innæn ſtriith æi forwinæs.[8]

[1]) Paa den ene Side ſlet ell. glat; paa den anden hvas, ru. [2]) B. goorer. [3]) S. Gloſſariet, og ovenfor Cap. XXXVI. [4]) Maaſkee: i ſyſne. In somno lemures & tristia cuncta figurat. M. [5]) Tvedragt. [6]) B. ſpragledh wedh. [7]) B. arle. [8]) Overvindes.

### Quirin. l.

Quirin hetær en ſten. han hittæs .i. wipæ rethæ. Han gør at ſighæ thæt ær lønlyct ær.[1] oc at ſe .i. ſyfnæ mangt ær undærlyct ær.

### Radaim li.

Radaim hetær en ſten oc han ær .i. lyt ſwart gømæn ſkynændæ. Han dughær at fanghæ ſum man bethæs.[2] Han hyttæs .i. ſyokok[3] houæth.

### Saphiruſ. lij.

Saphirus hetær en ærlyk ſteen. Han hauær lius bla lyt. æns ſkær himmæn. Thæn fra medos kombær ær bæſt. oc thæn thær hanum bæræ. ſkal reen .i. ſyk wæræ. oc han ær goth with oghn oc wiſnæ limmæ. oc hanum ſkathær æi ſwik oc æi auænd. oc æi ræzlæ. oc hanum wetæs bøn.[4] oc ær guth thaklyk.[5] oc han ær gooth til frithmaal. oc ſættæ.[6] han helær lykum oc ſtyllær ſwet. renſær oghn. oc menær houæth wærk. of han thwas .i. miælk. oc latæs han .a. byld. tha helær thæt.

### Smaragduſ. liij.

Smaragdus hetær en ærlyk ſten. Han hauær grønæræ lyt æn nokæt annæt thær til ær. antygh yrtæ ællær færuæ. oc han ær fleræ kyns. En ær citicus.

[1]) B. huath ther lønlicht ær. [2]) hielper til at faae hvad man beder om. [3]) Sokok, Sohane? [4]) Ham tilſtaaes det, han beder om. [5]) B. teckeligh. placatum Deum reddit. M. [6]) Ad pacem reconciliandam. M.

oc en ær bractarius. oc en ær uiliacus.[1] Cyticus ær bæſt. Thænnæ ſteen takær fra gryp etkyns folc thær hetæ eremaſſi.[2] Hanum hafthe nero keyſær til ſpeghæl thæghær han ſkulde orlugh hauæ.[3] thær .i. ſa han at han ſkuldæ ſighær fangæ. Thænnæ ſteen økær rykdom oc waldær got anſwar.[4] oc wrækær bur(t) .u. lyckæ. oc helær brotfællyngh. oc hwilær trættæ oghn. Han ſkal thwas .i. win. oc oli af oliuæ.

## Sardius. liiij.

Sardiuſ hetær en ærlyk ſteen oc ær røth .i. lyt oc faghær. Han æltær burt alt thæt illæ thær oniχ gør. ſwa ſum ondæ drømæ. ræzlæ. oc dryuælſ. (sic)[5] ſænnæ. ſtriith. ſma børn ſaklæ.[6] Thænnæ ſteen kombær af indie land. oc af arabia.

## Sardonius. lv.

Sardonius hetær en ærlyk ſteen. Han ær for næthæn ſwart. oc tha hwit. oc ouærſt røth with. Thænnæ ſteen fæſtæs æi waχ with. ſum with andræ ſtenæ. Thæn hanum bær warthær myld. reen. oc blith.[7] Han kombær af arabie land. oc af india.

[1]) I Stedet for diſſe forvanſkede Navne læſes hos Marbod: Sunt enim *Scytici*, *Bractani*, *Niliaci*que. [2]) Arimaspi, v. Erimaspi. *Marbod.* [3]) Cum gladiatorum pugnas spectare liberet. M. Man ſeer et Exempel paa, hvor ſelſomt vor danſke Steenbogs Forfatter undertiden omgaaes med den latinſke Text. [4]) dans persuasoria verba. M. [5]) B. drøwelſæ. [6]) Smaa Børns Saglen. (ſ. ovenfor Onix 46.) [7]) Hic humilem castumque decet vultuque pudentem. M.

### Silenites. lvi.

Silenites[1] hetær en ſteen. oc føthæs af en ſnæghæl. .i. brittanni land.[2] Han ær blalyk roth. Haldær man hanum undær ren tungæ. tha ma han ſpa. Thænnæ ſteen ma æi eld ſkathæ.

### Silinites. lvij.

Silinites ær en ærlyk ſteen. oc ær grøn æns yrtæ. Han mynſkæs oc waxær ſum mane.[3] Han dughær til winſkap oc til ælſkugh at fangæ. oc helær langh thra.[4] Thænnæ ſteen kombær af pærſis land.

### Sedda. lviij.

Sedda. hetær en ſteen. Han kombær fra hafs botn[5] undær ſkyps[6] (botn) oc ær brun oc ær ſkypmæn[7] goth.

### Topazius. lix.

Topazius hetær en ærlyk ſteen. oc ær twinnækyns. En hauær lyt ſum ſkært ſylf. Annæn ær lytæth ſum haf oc ær grønlyk gull. Thænnæ ſten kombær af arabie land oc ær goth for quinnæ ſot. oc brotfællingh. oc læggær burt uræt. oc ryglek[8] oc dughær for al brathælyk ſkathæ. oc for giæld. oc for brath doth. oc ſpækær wællændæ watn.[9] oc menær thæt at wællæ. Oc ſigs at mane[10] waxær oc mynſkæs for hanum.

[1]) Hos Marbod: Chelonites. [2]) Marbod har derimod: *Indica* testudo. [3]) B. ſom maanen. [4]) Languentes pthisicosque juvat. M. [5]) B. haffsbon. [6]) Et Ord efter dette (ſom det ſynes botn) er udſlettet i Haandſkr. [7]) B. ſkiffman. [8]) B. reff i bugh. [9]) B. ryndyndhe watn. [10]) Maane.

## Vnio. lx.

Vnio hetær en ſteen thær man kallæ(r) pærlæ. Han waxær innæn en ſkyælfyſk .i. brittanni land. oc warthær æi meræ en en half nut.[1] Thænnæ ſteen warthær dum .i. thordun oc warthær ſkær .i. morwen dyg.[2]

## Vena. lxi.

Vena. hetær en ſten thær tacſ af et dyurſ sghæ thær oc hetær vena. Hwa ſum thænnæ ſteen hauær undær ren tungæ. tha ma han ſpa.

## Vris. lxij.

Vris hetær en ſten. Han kombær fra thæ(t) rothæ haf. oc ær ſæx ſlyndæth.[3] oc ær ſkær[4] æns criſtallæ. Haldæs han .i. windugh gen ſool tha warthær han annæn waghæn[5] æns ræghenbvghæ. *)

Thæſſæ æræ egniæ[6] ſtenæ brandan hwilkin thær hetær vris. oc hanum ſighæs mangæ dyghæ at hauæ hwilkæ thær berillus hauær. han dughær ok gen vvinæ wothæ oc gen ſtrithæ. han giuær ok goth næmmæ. han dughær oc gen en ſoth hetær epa-

[1]) B. ærth. [2]) B. morghen dugh. [3]) ſexkantet. (jvf. Glosſariet.) [4]) B. claar. [5]) B. andhen veynæ. Paa den anden Side. *) Det herefter følgende er tilføiet i Haandſkriftet med en forſkiellig, noget nyere og langt mindre ſmuk Haand. Endſkiøndt man alt finder Forſkiel i Skrivemaaden f. Ex. wothæ for: wathæ; worthær for: warthær; kunæ for: konæ; thordæn for: thordyn; aldrik for: aldrigh m. fl.) ſynes Sproget i dette Stykke dog at være ſamtidigt med det øvrige Haandſkrift. Stykket hører ikke til Marbods latinſke Tekt; eller fattes i det mindſte i alle mig bekiendte Udgaver; og dets Kilde har jeg ikke kunnet opdage. Derimod findes det heelt i vort Haandſkrift B. [6]) Uden Tvivl Egenſkaber. I øvrigt er Stedet dunkelt.

tis. han gør goth ælskugh oc gør them [1] wæl samæn at wæræ. Thæn steen giuær af sin naturæ gen sol innæn .i. et hus swa sum en rægnbughæ. ok swo sum ysidorus withnær. [2] worthær thænnæ sten nithæn oc kast .i. watn tha skal kunæ thyz skytær fothæ. ællær oc pinæ af barnbyrth ma bæthær tholæ. oc af døz wothæ skøth at frælsæ. [3] Oc tho (skal) [4] kunæ wores for at hun skal æi foræ timæn (ær) at fothæ takæ thæn puluær. at hun skal æi fordæruæs for fothæls timæ. Thænnæ steen dughær gen thordæn. [5] oc gen lyugnæth oc skin. worthær thænnæ steen lagh [6] innæn .i. ent winkar tha worthær thæt win aldrik vnæth. [7] Ok hwo sum thænnæ bær a sik han gør hannum ren lifnæth.

[1]) B. gør folk. [2]) Denne Citation af Isidorus hører til det foregaaende, om Straalebrydningen; ikke til det følgende. (cf. *Isidori* Hispalensis Opp. omnia. Paris. 1601. fol. p. 219.) [3]) B. snarth ath frælsses. [4]) B. thogh skall — før thimæn ær. [5]) B. for tordhen oc lywnedh. [6]) laud i eth vinfadh. [7]) B. æy fordærffueth.

# Incipit libellus de arte coquinaria.

(1.) Quomodo fiet oleum de nucibus.

Man skal takæ en dysk[1] mæth nutæ kyærnæ.[2] oc en æggy skalæ full mæth salt oc latæ them samæn .i. en heet mortel oc stampæ thæt wæl oc writhæ gømæn et klæthæ. tha warthær thæt oly.

(2.) Quomodo fiet oleum de amigdalis.

Man skal takæ ammandæls kiærnæ oc latæ .i. het watn til the skalæs oc thorræ them sithæn .a. et klæthæ oc stampæ them .i. en mortæl oc writhæ gømæn et klæthæ. thæn oly ær goth til alkyns mat.

(3.) Quomodo fit butirum de amigdalis.

Man skal takæ ammandæls kiærnæ oc gør[3] af myælk oc latæ til watn. oc latæ .i. en grytæ oc gøræ thæt warmt .a. glothæ. oc latæ til safran wæl writhæt. oc salt. oc ædyk til matæ[4] oc gør thæt heet alt til thæt thiuknær. Thæn timæ thæt ær yuært thiukt. latæ thæt .i. et klæthæ syth samæns sum posæ oc

[1]) Et Fad. [2]) Nøddekiærner. [3]) Formodentlig mangler herefter thær. (S. nedenfor 5.) og giøre deraf Melk (Mandelmelk.) [4]) Til Maade. [5]) syet sammen.

hængæ thæt .a. en wæg alt til watlæn ær af sykt.[1] oc take sithæn thæt ut oc gør af smørslag.

(4) Quomodo conficiuntur amigdala in pastello.

Man skal gøræ thiuk miælk af ammandælsʃ kiærnæ oc gøræ en grytæ af degh. oc late .i. thæn miælk oc lykkæ hænnæ ouæn mæth thæn sammæ degh. oc saltæ thæt oc bakæ thæt .i. en heet guæn.[2]

(5) Quomodo fit lac acetuosum de amigdalis.

Aftær skal man takæ ammandæls kiærnæ oc gør thær af thiuk miælk oc latæ thær til ædikæ ællær win oc sætæ .a. hetæ glothæ. alt til thæt thiuknær. thæt ær æm got sum suur faræ miælk. *)

(6) Quomodo temperetur salsum dominorum & quamdiu durat.

Man skal takæ gørfærs naghlæ.[3] oc muscat. cardemomum. pipær. cinamomum thæt ær kaniæl. oc ingifær. allæ jæfn wæghnæ.[4] tho swa at kaniæl ær æm mykæt sum allæ hinæ andræ. oc slyk thu stekt broth sum allæ hinæ andræ. oc stotæ them allæ samæn. oc malæ mæth stærk ædykæ oc latæ .i. en lægheel. Thæt ær hærræ salsæ.[5] oc ær goth et halft aar.

(7.) Quomodo condiantur assature in salso supradicto.

Thawær[6] man wil af hænnæ hauæ. tha skal man wællæ hænnæ wæl .i. en pannæ ofnæ hetæ glothær utæn

[1]) Affiet. [2]) Formodentlig feilskrevet for: ouæn. Nedenfor: houæn (17) hogn (24) og ofn (25.) *) Faaremelk. [3]) Krydernelliker. [4]) Af Alle ligemeget. [5]) Sylte, Dyppelse. [6]) Naar.

brandæ. oc ſkal man takæ brathæ af hiort ællær ra.[1] wæl ſpækkæth oc ſtekæ them wæl. oc ſkæræ them wæl brethæ. oc thæn timæ thæn ſalſæ ær kald tha ſkal wildbrath .i. læggæs mæth litæt ſalt oc thæt ma lyggæ thre ukæ. Swa mughæ man haldæ[2] goth hiortæ brath. giæs oc ændær. of man ſkær them thiokkæ. Thættæ ær the bæſtæ ſalſæ thær hærræmæn hauæ.

(8.) Item de aliiſ ſalſiſ.

Man ſkal takæ ſynup oc latæ til fiarthædeld hunugh oc malæ hænnæ mæth goth ædik. Thænnæ ær fyræ-tiughæ daghæ goth.

(9.) Item de aliis.

Mal aftær ſinup oc lat til thrithi deld hunugh oc tyndæ deld[3] aniz oc ſlikæ tu[4] kaniæl. oc mal hænnæ mæth goth ædikæ oc lat .i. læghæl. Thæt ær got thre manæth.

(10.) Quomodo condiantur piſceſ in ſalſo ſibi adoptato.

Man ſkal takæ braſn. oc gæddæ oc allæ fyſkæ oc ſtekæ them wæl oc drøpæ mæth thæn oli thær førſt ær af ſaugh.[5] Thæn timæ the æræ wæl ſtektæ. ſwa takæ af thæn oli oc ſtøtæ mæth ædykæ oc writhæ gømæn et klæthæ. Thæſſæ ſalſæ kallær man Inder iæght.[6] Hun ær goth for allæ handæ fyſkæ.

[1]) Raadyr. [2]) Saaledes kan man holde (bevare?) [3]) Tiende Deel. [4]) To Gange saa meget. [5]) som først er sagt, talt om. [6]) Inder maa adskilles: in der. Iæght, uden Tvivl et plattydsk Ord, er mig ubekiendt.

(11.) De ſalſo minimi ualoris.

Man ſkal takæ cipul oc ſkæræ ſma ſum ærtær. oc æm mikæt af pætærſili. oc giutæ thær up .a. ſoth [1] oc latæ thær til fiarthæ deld af ædik. Thæſſæ ſalſæ ſæliæ mæn.

(12.) De ſalſo ualente ad quoſdam piſciculoſ.

Pipær oc kloſlek ſkal man takæ iæfnæ [2] oc malæ mæth ædikæ oc ſalt. Thænnæ ſalſæ ær goth til ſtect alnæ oc næghær oghen.

(13.) De ſalſo ualente ad treſ dieſ et non amplius.

Man ſkal takæ mintæ oc pætærſili oc kaniæl. oc pipær allæ iæuæn. oc malæ them mæth ædikæ allæ ſammæn. Thænnæ ſalſæ ær thre dagh goth.

(14.) De ſalſo ad carneſ recentaſ (sic) apto.

Kloſlok ſkal man ſtotæ mæth ny winbær oc ſalt. Thæn ſalſæ ær goth en dagh til gaaſ. oc grøsnt flæſk. oc notæ kot.

(15.) Quomodo temperetur cibuſ. qui uocatur hwitmooſ.

Man ſkal takæ ſotmiælk. oc wæl writhet hwetebrøth. oc ſlaghnæ æg. oc wæl writhæt ſafran. oc latæ thæt wællæ til thæt warthær thiuct. Sithen latæ thæt up .a. dyſk. oc kaſtæ .i. ſmør. oc ſtrø .a. puluær af kaniæl. Thæt hetær hwitmooſ.

[1]) Suppe. [2]) Lige meget. (Nedenfor: allæ iæuæn.)

(16.) De cibo qui uocatur kaliis.

Man skal takæ søt miælk. oc skæræ thær .i. skorpæn. af huetebrøth swa smat sum tærning. oc siuthæ thæt .i. en pannæ. oc latæ thær til æggi blomæ wæl slaghnæ. Thæt hetær kaliis.

(17.) Quomodo conficiatur pastellum de medullis ceruorum.

Man skal siuthæ hiortæ been oc sla them syndær thawær the æræ kaldæ. oc gøræ en degh af hwete miæl. oc kalt watn. oc latæ thær til salt oc pipær. oc kaniæl. oc latæ marghæn til af the been oc gør thær af en pastel [1] oc bakæ .i. en houæn. [2]

(18.) De pulli simpliciter temperandis.

Man skal [3] takæ et unct høns oc siuthæ mæt spæk oc kolæ thæt oc lithæ [4] thæt syndær oc wællæ .i. en pannæ. Thæssæ høns ær gothæ at ætæ warmæ.

(19.) Quomodo temperentur pulli cum diuersis speciebus.

Man skal skæræ et høns .i. sma styki oc siuthæ thæt .i. watn. Oc malæ pipær. kaniæl. saffran. oc hwetebreth (sic) oc siuthæ liuæræn oc latæ thær tyl smolt oc ædikæ oc salt til matæ.

(20.) De cibo qui dicitur kloten en honær.

Man skal siuthæ et gamælt høns alt helt. oc takæ et annæt raat høns. oc splittæ thæt wæl smat. oc latæ thær til spæk skoren wæl sma swa sum ærtær

[1]) Postei. [2]) Ovn. [3]) Herefter findes ved en Feil i Orig. Ordet æi. [4]) Maaskee feilskrevet for: splithæ eller splittæ. (splitte.) S. nedenfor 20.

oc malæt kumiæn. ſafran oc win. ſwinæ ſmolt[1] oc ſalt til matæ. oc blomæ af æg. ſwa at the ær iæfn thiukæ bathæ. Thættæ hetær kloten en honær.[2]

(21.) De cibo qui uocatur honær indær iæghæt.

Man ſkal ſtekæ et høns oc ſkæræ thæt .i. ſyndær. oc malæ kloſlok. oc latæ til het ſoth. oc ſmolt. win. oc ſalt. oc æggi blomæ wæl ſlaghnæ. oc liuæræn oc maghæ. oc ſkal thæt høns thær .i. wæl wællæ.[3] Thættæ hetær en honer inder iæghæt.

(22.) De cibo qui dicitur ſpæk honer.

Man ſkal ſiuthæ et høns mæth helæ ſaluiæ blath ok ſpæk wæl ſkoren ſma ſum ærtær oc ædykæ. oc ſalt til matæ. Thæt hetær ſpæk honer.

(23.) Item aliud temperamentum pullorum.

Man ſkal ſkæræ et honſ alt .i. ſtyki oc malæ pipær oc kaniæl oc cardemomum allæ iæfnæ. oc takæ thæt hwitæ af æg ſothæt hart. oc ſkær(æ) ſmat. oc latæ til blomæn al heel. ſafran oc ædyk oc gøræ thæt thiuct mæth æggi blomæ. oc ſalt til matæ.

(24.) Quomodo condiatur pullus in paſtello.

Man ſkal et unct høns .i. tu ſkæræ oc ſwepæ[4] thær um helæ ſaluiæ blath. oc ſkær .i. ſpæk. oc ſalt. oc hyli[5] thæt høns mæth degh. oc latæ bathæ (sic)[6] .i.

[1]) Svinefedt. [2]) Kloten ell. Kloten paa Plattydſk er Klumper (T. Klöße.) Altſaa: Klumper og Høns. [3]) Koge. [4]) ſvøbe. [5]) hylle med Dei, lægge Dei omkring. [6]) Rettere: bakæ.

en hogn swa sum brøth. Swa mughæ man gøræ allæ handæ fiskæ pastel. oc fughlæ oc annæt køt.

(25.) De cibo qui dicitur koken wan honer. *)

Man skal gøræ en grytæ af degh. oc skær(æ) et høns thær .i. alt .i. styki oc latæ thær .i. spæk wæl skoren sum ærtær. pipær oc komiæn oc æggi blomæ. wæl slaghæn mæth safran. oc takæ thæn grytæ oc latæ bakæ .i. en ofn. Thæt hetær kokæn wan honer.

Explicit libellus de arte coquinaria. Tu autem domine. miserere nostri. Deo gracias.
Explicit per manum
Explicit expliceat. Iudere scriptor eat. amen.

*) Koken, Kuchen. Kage. wan er formodentlig en Feil for van (von.) Altsaa: Kage (Postei) af Høns.

# Glossarium

til

# Henrik Harpestrengs Lægebog m. m.

I denne Ordbog er optaget, ikke blot ethvert i den aftrykte Text forekommende Ord, der behøver Forklaring og Oplysning for at forstaaes; men ogsaa, efter Skiønnende, de endnu brugelige danske Ord, der mest afvige fra den nærværende Skrivemaade. Udeladte ere derimod de af de sidste, der nærme sig denne saa meget, at de, naar Hensyn tages til de almindelige Regler, som følges i Haandskriftets Orthographie, ere kiendelige for Enhver. Skulde en eller anden Læser heri, eller i den nogenlunde fuldstændige Angivelse af Ordenes, især Præpositioners og andre Partiklers forskiellige Brug og Forbindelser, finde noget Savn: maatte det erindres, at Hensigten ikke var, at giøre dette Glossarium til en aldeles fuldstændig Samling af ethvert i Bogen forekommende Ord, eller af deres Boininger og syntaktiske Forbindelser, hvilket Foretagende, skiøndt ei uden Nytte, i Betragtning af Haandskriftets Ælde og fortrinlige Værd, vilde have forøget Bogens Størrelse for meget. Hensyn hertil har ogsaa giort Sparsomhed i de anførte Parallelsteder af andre gammeldanske Skrifter fornøden; og al overflødig Vidtløftighed i at optage Synonymer af beslægtede Sprog er undgaaet, men fornemmelig kun taget Hensyn til det islandske og angelsaxiske.

Haandskriftets tre forskiellige Afdelinger anføres med disse Forkortninger: Den første Urtebog i Almindelighed blot ved Angivelse af Capitlet med arabiske Tal, den anden Urtebog ved tilføiet Romertal. (II. 16.). Steenbogen ved S. B. med tilføiet Tal af Capitlet. (S. B. 3.) og Kogebogen ligeledes ved K. B. Om de anførte Haandskrifter A. B. C. og D. findes fornøden Underretning i Indledningen. — De undertiden anførte, ved Cod. Reg. 1390 og 1586 betegnede, gammeldanske Haandskrifter, ere de samme, der omtales foran Glossariet til Riimkroniken. Kbh. 1825.

**A.** præp. paa. a haf. paa Havet. 3. S. 43. a glothæ. K. B. 3. oc æi waxær haar a. 48. bæræ watn a them. 20. a ſic. S. B. 3. utæ a markæ. II. 44. æt roſ a. 22. oc ſtrø a puluær (og ſtrøe Pulver paa.) K. B. 15. — Undertiden, hvor nu bruges hos, i, til, o. a. a gamælt folc. (hos gamle Folk.) 12. ſtænkæ a hans anlæt. 47. ſaar a lungæ. 67. dønæ a. (lugte til.) II. 30.

**Adhræ**, pl. Aarer. adhræ i thimningæ. 43.

**af.** a) præp. i ſædvanlige Bemærkelſer (f. Ex. Oli af oliuæ. S. B. 53. grytæ af degh. K. B. 4.) men ogſaa for: deraf. (jvf. K. B. 3, paa to Steder.) b) præp. for: om. Saaledes i alle Overſkrifter til Capitlerne. — The ſtenæ — thær bokæn ſægher af (ſom Bogen ſiger, melder om.) Fort. til Steenb. c.) præp. fra. f. Ex. af indiæ land. S. B. 2. d) præp. for; eller: af med. thæt hiælpær oghn af ſkymæl. 38. e.) conj. for: derſom, hvis. (ſom oftеſt ſkrives of.) Af man fangær ilt i quith. 41. oc rønær af iuncfrugh ær ſkær mø. S. B. 31. (jvf. S. B. 17.) f.) adv. alt for. af myket wætæ. II. 14.

**aftær.** adv. uden Tvivl: derefter, derpaa, ſiden, ell. paa ny (atter.) oc læggær aftær with thæt ſammæ Lækidom. 75. aftær ſkal man takæ. K. B. 5. mal aftær ſinup. K. B. 9. — tilbage. haldær aftær the haar ær af fallæ. II. 34.

**al.** heel. (hvormed det ogſaa forbindes.) al lykum. 41. lykum all. II. 12. al daghæn, hele Dagen. 40. et høns alt helt. K. B. 20. blomæn al heel. K. B. 23. — hænnæ kraft ær al i rotæn. II. 55.

**aldre.** aldrig. Steenb. 6.

**alkæ**, v. a. en ſteen thær diur alkæ. S. B. 38. (Jvf. Anm. 7. S. 145.) Jeg har forgieves i beſlægtede Sprog ſøgt Oplysning til dette ubekiendte Ord. (Det A. S. ealgian, *tueri*, lader ſig ikke

anvende. At see i Ordet en Skrivfeil for: ælſkæ, tillader Haandſkriftets Nøiagtighed dog neppe.)

alkins, alkyns. alslags. med Sing. alkins byld. 63. alkyns ſiucdom. II. 53. S. Kyn.

Alnæ. formodentlig: Aal, og plur. ſtect alnæ oc næghær oghen K. B. 12.

alz, udtrykker eller forſtærker superl. ligeſom det nu brugelige aller. Thæt ær alz hetæſt oc alz watæſt. II. 6.

Ammandæl. Mandel. ammandæls kiærnæ. K. B. 2. 3. 4. 5.

Amminnæ. paaminde, bemærke, erindre om. II. 21. S. 113.

Amminnæls. Hukommelſe. Tha dughær thæt manz hiærnæ oc manz amminnæls. 45. (manz minnæ. 75.) S. Mynnæls.

Anboth, et. Membrum virile, penis. Manz bolæth (bullen) anboth. 3. wærk i manz anboth. 38. Fangær man clathæ a ſyt anboth. 70. S. 24. II. 16. 40. o. ſl. [rædieloſt Anbudh. P. Lolle. Udg. af 1515. fol. 49 b. Anbot. Skaanſke L. V. 20. J. Lov. III. 20.] Anboth, Anbod (Isl. Ambod. gl. Sv. Ambud, Andbud) egentlig: Redſkab, Værktøi. J. Lov. II. 63. Cod. Reg. 1390. 4to. "The ſmæligthe anbudh, ſom reddes til hans dødh."

Andæfang. Aandedræt. hart andæfang. 17. II. 12. thrang andæfang. 39. krank (ſvagt) andæfang. I. 57. 67.

andær. sing. og pl. anden og andre. andær yrt (en anden Urt) ær mynnæ. II. 5. the thwa andær. 64. allæ andær lymmæ. II. 6. flere andær ſmittæ. 24. — Andræ. allæ hinæ andræ. K. B. 6.

angærful. Hvor dette Adj. forekommer (Thænnæ urt ær tho angærful. II. 50) kan det vel ei bemærke andet end: ſkadelig, ſkadefuld; ſkiøndt Anger i den forældede Bemærkelſe: Harm, Sorg (Isl. angr. jvf. Gloſſar. t. Riimkrøn.) ikke ſynes at paſſe hertil.

Anlæt, et. Anſigt. 33. II. 55. Smør man ſit anlæt. 77. Isl. Andlit.

Annæn. En anden, den anden. Annæn ær grøn. S. B. 45. (jvf. K. Anchers Ordforkl. til J. L. S. 296.) Gientaget hvor to Ting modſættes: annæn wagh ſlæt. oc annæn wagh hwas. S. B. 45. Ligeſaa i J. Lov: Hvræ myket thet er annen wegh. oc hure lith annen wegh. I. 16. K. Anchers Udg.

Anſwar, et. Svar, Gienſvar. (Isl. Andsvar. af den uadskillelige Præp. and, imod.) waldær got anſwar (god Evne til Svar.) S. B. 53. "Han kunne nept nogheth anſwar faa." Fl. og Blantzeſt. 1509. 25 b.

antigh. enten. antygh yrtæ ællær færuæ. S. B. 53. antigh. — ællær. II. 4. II. 10. (ænti. Vald. Siæll. Lov. antygh, eet af to ſammeſt. I. 1.)

arlyk. adv. aarle, tidligen. arlyk um morwæn. S. B. 49.

at. præp. ad. in at næſæ draghæn. II. 37.

atkummæ. forekommer, uden Tvivl i Bemærkelſen: paakomme, komme over, i partic. atkumæn. 64.

Aust. ond auſt. II. 31. er formodentlig det isl. ást, Kiærlighed; skiøndt Bemærkelſen her ikke synes ret passende.

auæ. er præp. af, brugt som Adverb. hvilket endnu høres i Almuesproget og daglig Tale. (jvf. Baden's d. Gram. 3. Udg. S. 219.) Til at all frothe ær auæ. 21.

Bakæ. bage o: lægge varme Omslag paa (fovere.) Bakær man ſyn baklot mæth hænnæ ſothæn. 33. bakæs ſynær mæth hænnæ. 34. (bakæ) i sædvanl. Betydning, K. B. 17. 25.)

Baklot. Anus. (uden Tvivl: Bagdeel; af Lot, Deel.) 39. 75. II. 3. 15. o. ſt. Boldæ for næthæn a manz baklok. 75. (Ændætharm, forekommer et Sted. 41.) A. Baklot. D. Baclod. — Baglod. P. Lolle. Udg. af 1508. fol. O. 1.

Bardaghæ, Slag, Hug. "hærthær thæt man til at tholæ bardaghæ." (indurare ferunt hanc contra *verbera* sensum. *Macer.*) 36. Bardagh. J. Lov. III. 26. Isl. Bardagi, *prælium.*

Barnbyrth. Fødsel, Barnefødsel, Handlingen at føde. the konær thær ætæ mærky i barnbyrth. 7. at ſkyndæ barnbyrth. 52. II. 33. renſær konær æſtær barnbyrth. II. 39.

Barnſothæls. d. samme. menæ (hindre) barnſothæls. II. 48. (forwarthæt barn ſothæls. conceptus corruptos. M. II. 45.)

Barnæſkyn. (Barneskind.) Efterbyrd. kombær ut barnæ ſkyn. 9. II. 33. 55. (the ſkin thær um barn ær innæn mothærs quith. 63. II. 18. jvf. I. 10.)

bathæ. baade o: begge. 3. The ær hetæ bathæ. 33. — bathæ — oc. 29.

Benbroth. Beenbrud. 36. Benbrot. 62. S. 81.

beſk. II. 15. Beſklek, en. Beeſkhed. II. 10.

bethæs. v. dep. bede, bede om. At fangæ ſum man bethæs. S. B. 51. (bedes. Riimkr. 2189.) S. bythæ.

Biugh. Byg. Biughmyæl, Bygmeel. II. 21. (Men: Bigſoth, Bygſaad, Bygſuppe. II. 37.)

Blamannæ land. Morland, Æthiopien. S. B. 10. 21.

Blath, Blad. pl. blathæ; med beſtemt Art. blathæn. II. 15. Men ogſaa pl. blath. K. B. 22. 24.

Blek, bleg. 25. (blokær, blegere.)

blekliæ, bleglig, noget bleg. S. B. 36.

Blekniæ, Bleghed; pallor. Oc gangær en blekniæ i hanum. (Stenen.) S. B. 8. (Isl. Bleikia. A. S. Blæce.)

Blenæ. en Blegn. Iauth a blenæ, tha forwarthær hun. II. 11. Iyf. 15. II. 22. 46. o. fl. (A. S. Blegene. jvf. Grams Forkl. over Angelſ. Ord. S. 133.)

Blomſtær, et. En hauær hwit blomſtær. oc en rot. 64. — blomſtræs. v. dep. blomſtre. II. 48.

Blothrun. Blodløb. qwinnæ blothrun. 24. S. ogſaa 25. 64. 77. o. fl. — Blothrunæ. 52. blothrunæ af næſæ. II. 51. af quith. II. 37.

Blothſot. 75. uden Tvivl: Blodgang.

blothugh. blodig. blothugh ſaar. 53. blothught kot. S. B. 14.

blændæ. blande. blændæth mæth hunugh. 38. II. 6. o. fl.

blæſdæ, partic. af blæſæ. blæſdæ (opblæſte) inuluæ. 80.

Blæſt. und blæſt i maghæ. (Vinde.) 10.

Blæthær, Blæthræ. Blære, Urinblære. Wærk i blæthær. 60. ilt i blæthær 42. 73. o. fl. ſyuk blæthræ. 53.

blot. blotæ mæn i therræ naturæ. (o: ſvage, kielne.) II. 21.

blotnæ. blive blød. II. 6. Hun gor ſynær at blotnæ. II. 47.

bo ſyk wether (boe ſig ved.) berede, forberede ſig (til Brugen af et Lægemiddel ved Diæt.) II. 21. Isl. bua, *parare*.

Bolde, en. æns en bolde. 55. Her, som det synes: Bold, Knude. Saaledes uden Tvivl ogsaa: sprithær harthæ boldæ. 9. da sammesteds nævnes: Byld. løsær boldæ i mylt. 10. Om i øvrigt Boldæ andensteds bemærker Bylder, (Sv. Bolda, Böld. f. Ex. boldæ i milt oc liuær. 71. II. 14. hetæ boldæ. II. 51. røthæ boldæ. sammest.) vil jeg ikke afgiøre. (S. Byld.)

bolæn, bolæth. pl. bolnæ. bullen. bolæn tangiærth. 6. bolæn lyuær. 7. b. næsæ. 13. bolæth anboth. S. 43. bolnæ tangiærth. 15.

Bondæ. Husbonde, Ægtemand. S. B. 39.

Bra. Øienlaag: (Isl. Brá. Braa. Riimkr. 1711.) yuærwætæs kot i manz bra. 15. — bra har. 73. Øienhaar, Haar paa Øienlaag, (Palpebræ pili. *Macer.)* Derimod forekommer brahar paa et Sted (I, 1.) hvor det maa staae for brar eller braar; da her tales om synær innæn brahar. (pl. brar forekommer i D.)

Brasn. Brasen. (Fisk.) K. B. 10.

Brath. Brad.) stort Kiødstykke eller Steg af Vildt. Brathæ af hiort ællær ra. K. B. 7. hiorthæ brath. wildbrath. sammest.

brath, adj. brad, pludselig, hastig. brath død. S. B. 59. (Isl. bráðr.) brathælyk skathæ. S. B. 59. brathælikæ, adv. hastigen, pludseligen. 22. (bradheligc. Cod. Reg. 1390. brædelig. Flores og Blantzesl. 25 b.)

Brauthæ. S. B. 3. Om et Slags rød Agat siges, at den "hauær gulæ brauthæ." (B. brandhe. *vencæ* cryseæ. *Macer.)* Kunde Ordet være det Isl. Braut, en Vei, Sti?

brot. adv. Thæn man thær fallær i brot. II. 39. som har den faldende Syge (som falder hen. brot er det Isl. brott eller braut, bort; hvoraf: Brottfall, Daanelse, Epilepsie.)

Brotfællyng. Synes oftest at bemærke: den, som har Epilepsie. f. Ex. tha dughær thæt brotfællingæ. (plur.) 66. Ligeledes 71. II. 21. o. fl. Undertiden vel ogsaa Sygdommen. I. 6. 10. o. fl.

Bryn. pl. Brynæ. Øienbryn. bolnæ brynæ. 43. [Formodentlig samme Ord, der forekommer 57. "oc linær hwassæ bryn. Derimod er Bryn. II. 16, *herpeta* mordax hos Macer, et andet Ord.]

brytæ, bryde. S. B. 2. partic. brotæt. 53. II. 8.

Brænnæſteen. Syvvel. 67. II. 46. Isl. Brenni-steinn.

burt. bort. (ſtaaer, ligeſom flere Adverbier, foran Objectet. tha ældær hun burt ond wæthær. 73. takær burt wartær. II. 48.) burtæ, borte. køt thær burtæ ær af been. 77. II. 3. warthær burtæ, bliver borte ɔ: gaaer bort. II. 39.

By, plur. Bier. 69. Thænnæ yrt ær by kær. II. 30. Byſtok, Biekube. I. 69.

Byld, en. Fotæ byld ællær annæn byld. 63. alkynſ byld. 6. øgnæ byld. ſammeſt. Dette ofte forekommende Ord ſynes at ſtaae uforandret i Fleertallet; eller findes i det mindſte ei i nogen anden Form.

byndæ. (forſtoppe.) tha byndær hun buuk. 24. — bindær lyſt til quinnæ. II. 34.

bythæ. bede. ſum han af them byther. S. B. 33. Isl. bidia.

Bærænde, Bærændæ, et. Vagina uteri, s. genitalia muliebria. Ær bærænde fordæruæt 19. lauth with bærænde. II. 13. Konæ bærændæ. II. 2. hart bærændæ. II. 55. of hænnæ root lægges under bærændæt. II. 30. og mange fl. St. Synderligt er Stedet i Steenb. 17. (At dette Ord er i Slægtſkab med bære i Bemærkelſen: føde [hvoraf Byrd, Fødſel, i Efterbyrd] A. S. beoran, beran, kan neppe tvivles om. Det ligelydende Angelſ. Ord Beorende forklare Benſon og Lye ved *enixus*. I øvrigt kan bemærkes: at Bør er et Ord, der i Almueſproget er brugeligt for Matrix, om Dyr; ligeſom ogſaa Bærende (Vulva) uden Tvivl endnu høres i danſke Dialecter, og deraf er optaget i Dyrlægevidenſkaben af Viborg.)

bætær. bedre. tha ær thæt bætær. 69. (At faae bedre, bedres, blive bedre; om en Syg.) Tha far han bætær. 63. 64. II. 1.

Deld. Deel. (Isl. Deild, Deling.) trithi deld. tyndæ (tiende) deld. K. B. 9. (Deld. J. Lov. I. 45. 47.)

dighær, diær. adj. 1. tyk. Isl. digr. houæth (rettere quith) thær dighær ær (tyk, opſpændt.) 61. 2. diær mielk. 63. (megen Melk.) jvf. diger, *ingens*, *grandis*. Ihres Gloſſar. 3. ſpækær diært wæthær (ſagtner haardt Veir.) St. B. 13.

doræ ſic. — Thæn ſic ma æi doræ. 43. Heraf Subſt. Doræn. Fuult nættæ oc wandælyk doræn. pinlek doræn. 42. Da Talen paa begge ſidſt anførte Steder udtrykkelig er om Sygdom i Blæren, ſynes Bemærkelſen af det ubekiendte Verb. at maatte være: lade Urinen (hvilket ellers overalt udtrykkes ved piſſæ.) Jeg tilſtaaer, at denne Fortolkning ikke tilfredsſtiller mig, og har ei været i Stand til at opſpore Ordets Slægtſkab. Kunde Ordet forſtaaes om en anden naturlig Udtømmelſe, (ſom dog Mening og Sammenhæng ei tillader) da kunde her anføres det Angelſ. Tord, *stercus*; hvoraf Tordvifel, Skarnbaſſe.

Drupæl. Drøvel i Halſen. 24. Drypæl. II. 3. og ſl. St.

Drægh. Drag, Træk. (Streger.) hwitæ drægh. S. B. 3.

dræghæ, at drage. dræghæ fram. 7.

drøpæ. dryppe. 54. drøpt. dryppet. 52. oc drøps i manz øræ. 59.

drøuæs. bedrøves, bekymres. tha drøuæſ manz hugh. S. B. 17. — drøuæls. 41. maa vel henføres til dette Verb. ſkiøndt Brugen af Ordet paa dette Sted ſynes beſynderlig. Dryuæls for: drøuæls (Drøvelſe, Sorg, Bekymring) forekommer S. B. 54.

Dugh. Hielp, Virkning. thæt ſkal dughæ, of dugh ær. 78. (jvf. Dygh.)

dughæ. virke. nær lækydom hauær yfræt dughæt. I. 47. hielpe (om medicinſk Virkning.) dughær for etær. I. 3. hun dughær ſiuk liuær. I. 7. og ſaaledes mange a. St. dughær for ſyfn (hielper til Søvn.) 3.

dul. Sinup — gør man dul. 71. Formodentlig: gal, toſſet. (N. S. dull. — Isl. Dul, Daarlighed. I Betydning beſlægtet hermed er det eng. dull, ſløv, dorſk, dum. A. S. Dole, *hebes, stultitia.*)

dum. mørkladen, dunkel, uklar, mat; om Farve. (Isl. dumbinn; og Dumba, Dumbu-litr, Taage; mørkladen Farve.) en dum blek lyt. S. B. Thænnæ ſteen warthær dum i thordun. S. B. 60; hvor det modſættes ſkær. (dwm, *opacus.* Chr. Pederſ. Vocab. 1510. "Solen bleff dwm oc mørk." Nogre Bønner. Ghemen. 1509.) S. Dymmæls.

Duſt. Støv, fiint Meel. ſtampæth ſma ænſ duſt. II. 36. Dyſt, Dyſtkage. P. Lolle. 1515. 65 b.)

Dyg. Dug. Isl. dögg. Norwen dyg. S. B. 60.

Dygh. Kraft, Virkning. fulkummæ syn dygh. (A. B. dyght. D. dygth.) 47. (S. Dugh.) — Evne, Egenskab. "af therræ dygh hwær særlæst." S. B. i Fort. manz dygh. S. B. 9. thæssæ dygh. II. 10. Men: mangæ dyghæ. S. B. 62. (Isl. Dugr, *vires.)*

Dymmæls. (af dum.) Uklarhed, Sky, mørkere Plet. oc hauær en gron dymmæls. S. B. 4.

Dysk, en. Fad, Tallerken. S. B. 1. latæ thæt up a dysk. S. B. 15.

Døn, en. Lugt. 3. goth døon. 4. 77. II. 3. o. fl.

dønæ. give Lugt. oc dønær bætær. 28. gør mun væl at dønæ. 44. dønæ illæ. II. 15. dønæ æns win. S. B. 24. — lugte til. oc thæt dønæs oftæ II. 3. dønæ til. 64.

Døuæls. Døvhed. II. 6.

L. — siuthæ them — e til (indtil, alt til) thæt warthær æm thiukt. 64. (S. Jydske L. 39. 48.) — e thiſ mer. (jo mere.) 71. — e huar ſum. (hvor, i hvor end.) II. 6.

Eem. Damp, Dunſt. gangær thær eem af. II. 13. Angelſ. Eðm, AEdm.

Egniæ. Dette Ord, ſom forekommer i et dunkelt, uden Tvivl fordærvet Sted, (i Stykket med en nyere Haand, S. B. 62) kan maaſkee bemærke Egenſkaber (J. Eign, Beſiddelſe.)

Eld. Ild. (Isl. Elldr.) brænd af eld. 48. thæn illæ eld. 6. 53. 59. 69. II. 15. 17. og fl. St. "Den onde eller vilde Ild, ſom mange kalde S. Anthonieſſ Ild." Chr. Pedersens Lægeb. f. 83. — Det er bekiendt, at man i Middelalderen under denne Benævnelſe forſtod adſkillige feberagtige Hudſygdomme, der vanſkeligen lade ſig henføre til et beſtemt Begreb. (Jvf. bl. a. Krauſe üb. das Alter der Menſchenpocken, etc. Hannover 1825. S. 129.)

enfald. (enkelt, i førſte Grad.) thrifald het oc enfald thor 81. Angelſ. an-feald, enkelt.

ens. 57. S. æns.

enskyns, et Slags. 74. S. Kyn.

Ætær. Edder, Gift. Isl. Eitr. etær af byt. 3. goth for etær of man hauær hæmæ drukæt. 4. — Ætærbit. giftigt Bid. 9. 38. 46. 63. 70. II. 53. o. fl. — etærbytæn, bidt af giftigt Dyr. II. 44. — Ætærdryk. Edderdrik, giftig Drik. 53. — etærful.

giftig. etærfult bit. 10. allæ etærful bit. 8. etærfull yrtær. II. 21. — etærgutæt Wapn. forgiftet Vaaben. II. 31. — Etærkop. Edderkop. 69.

Faghær. smuk, fager. 59. oc ær faghær sten. S. B. 38. S. Fæghrænd.

fallæ i brot. S. brot.

fangæ. Ofte for: faae, erholde. fangæ skathæ. II. 31. til sighær at fangæ. S. B. 43. til winskab at fangæ. S. B. 57. fangæ bætræ. (blive bedre, bedres.) S. B. 40. — fangæ o: faae, give. "fangæt konæ til næsæ at dønæ a." II. 30.

fastælikæ, adv. idelig, i Mængde. (largius. M.) I. 36.

Fastærmothær. Amme, Fostermoder. 38. 49. A. Sax. Fostermoder. Isl. Fostra.

fiarthæ. fierde. Fiarthædeld, Fierdedeel. K. B. 8.

Fikæ. Figen. thyrræ fikæ. 71. 78.

Filsben. II. 42. Elfenbeen. (Isl. Fila-bein; af Fill, en Elefant.)

flakkæth. adj. plettet. 12. (T. fleckig; den overtydske Form er flecket. Isl. Fleckr, en Plet. flecka, at plette.)

flere, adj. i Bemærkelsen: meer end een, adskillige, nogle. han ær fleræ kyns. S. B. 53. (Man seer, at denne Brug af flere, hvilken Nogle have villet forkastet som udansk, har en meget gammel Auctoritet.) flæstæ oos. 69. (her for: mest, den største Deel.)

fordæruæs. St. B. 62. (maaskee her: fare ilde, abortere; eller overhovedet: tage Skade paa Liv og Helbred.) fordæruæt. 19. jvf. unæt.

forgamæl. — oc ær i liusæ æns forgamælt æk. S. B. 21. Det synes som Meningen af dette Sted maa være: og den er i sin Lysning liig gammelt Egetræ (der, som bekiendt, i en vis Grad af Raaddenhed, lyser i Mørke. Hvorledes forgamæl maa udledes og forklares, maa jeg lade være uafgiort.

forglømæ sic. glemme, være forsømmelig (i at bruge Lægedom.) Swa sum sic hær i forglømær. 41. 43.

forkumbæ. v. a. forkomme, fordrive. forkumbær siucdom i maghæ. 30. forkombær dot kot i saar. 37. jvf. 39. II. 6. 14. o. fl.

Formal. Fortale. (Steenb. i Fortalen; hvor ogsaa Fortalæ forekommer.) Isl. Formáli.

forsynlek. adj. forekommer i S. B. 12, og er (naar det læses forsynlig) uforstaaeligt, baade med Hensyn til Texten, og til Udtrykket informis i den lat. Steenbog; med mindre det kan antages at bemærke uanseelig.

fortakæ. betage, borttage. Tha fortakær thæt quinnæ lyst. II. 15. fortakær hetæ. II. 29. jvf. II. 15. 30. 46. o. fl.

for thi. derfor. I. 35. II. 50.

forwarthæ. 1. forgaae, gaae bort. tha forwarthær hun. (Blegnen.) II. 11. 37. 2. om frugtsommelige Qvinder: fare ilde, føde for tidligt. S. B. 26. — forwarthæt barn, abortus. II. 15. jvf. II. 45.

forwindæ. overvinde, faae Magt med. forwindær uwinæ. S. B. 2. f. allæ sakæ. S. B. 9. forwinæs innæn striith. S. B. 49.

Fotæbyld. Fodbyld, i Bemærkelsen: Podagra. 76. (jvf. 63. 78. o. fl.) Ligeledes forekommer: Fotæsot. II. 4. 21. hvor Macer har: podagra. — Fotæsot af mykel gang. 6. har vel en anden Bemærkelse.

Framførælse. fæghær framførælse. S. B. 22. gode Talegaver; eller: god udvortes Anstand?

frammærst, fremmerst, forrest. the frammærst lymmæ. I. 32.

Frithmaal. (Fredmaal.) Forligelse, Forening. A. Sax. Friðmal, *pactum*. — gooth til frithmaal oc sættæ. S. B. 52.

Froth. I. 1. Frothæ. 2. 21. Fraade, Skum. Isl. Froda. Gulz frothæ, silfs frothæ, Guldskum, Sølvskum. 2.

Frægh. Rygte. han gør goth frægh. S. B. 27. (Isl. Frægd, *celebritas.*) Frægdh eller rokthe. Cod. Reg. 1586. f. 2. (jvf. Frægd, i Ihres Glossar.)

fulkummæ. fuldkomme, fuldbyrde, udrette. 47. fuldkumbæ ærænd. S. B. 12. Isl. fullkomna.

fullælekе adv. fuldeligen, ganske. (Fort. til Steenbogen.)

fuul, adj. uren. fulæ saar. 46. 76. II. 15. II. 19. (sordens vulnus; sordida vulnera. *Macer.*) fuul mun. II. 6. (S. Fylsnæ.) A. Sax. ful, *immundus*.

Fylle. 20. Kan her vel bemærke: Fylde, Overflødighed af Vædsker e. d. (mindsker den Fylde, som Legemet har.) B. har imidlertid Fulsnæ.

Fylsnæ, i saar. 6. i liuær oc milt oc maghæ. 56. f. i saar oc boldæ. II. 5. (hvor Macer har: sordes.) Ordet maa vel udledes af fuul, og er da det A. Sax. Fylnesse, *turpitudo;* her: ureen, ond, usund Vædske.

fyr, adv. før; tilforn. 3. S. 43. Isl. fyrr. fyr æn. 20. fyrræ æn. førend. I. 3. fyrræ, tilforn, først (antea.) II. 3.

fyrmer. thæn fyrmeræ. den forrige. II. 5.

Fæghrænd. Skiønhed, Fagerhed. (af fæghær.) S. B. 30. — Wærildz fæghrind, anlitis f. Cod. Reg. 1390. f. 28. 54.

Gæghæn. plur. Gavn. Thæssæ gæghæn. 20.

Garæ. pl. Han ær swart lyt (lytæth) mæth rotæ garæ. S. B. 5. (Neppe, som her i Anm. 2. S. 137 meentes, en Skrivfeil for aaræ; skiøndt den lat. Steenbog har venæ.) Onix — ær swart mæth hwitæ garæ. S. B. 46. Paa Islandsk er Gári, en Revne; hvilket dog her ei kan menes. Da her derimod uden Tvivl paa begge Steder forstaaes Striber, eller hvad man kalder Aarer i en Steen, kunde Ordet vel snarere være det norske Gaare, en Bølge. (Hallagers N. Ordsaml. S. 33.)

gen, geen, præpos. imod. (Isl. gégn.) Iækydom gen siucdom. 40. geen sool. mod Solen, i Solskin. 6. S. B. 8. 28. gen uwinæ wothæ. S. B. 62. (Jvf. K. Anchers Ordforkl. til J. Lov. S. 315.)

genwarthælik. (og geenwart. adv. A.) S. under Ordet Hyggæls.

Gilbrothær. pl. Gilbrothær. Gildebroder. II. 9. gyldæ huus, Gildehuus. sammest.

Giæld. (af: gal.) Galskab, Affindighed. 10. 40. S. B. 2. 59. wilning oc gyæld. S. B. 9. houæth giæld. I. 71. (Giælnæ. "furia capitis." D. — Gelne, furor. Chr. Pedersens Vocabular. 1510. Gelne oc Vildelse. Sammes Lægebog. fol. 4.)

Giærning. pl. giærningæ. om Medicinens Virkninger. 47. II. 38. S. 124.

Glar. Glas. II. 54. glaar lythæt. farvet Glas. S. B. i Fortalen. Æt glar kar. D. f. 9.

glath i thæstæ. 64. behagelig i Smag. (gustu jucundum. *Macer.*) Den usædvanlige Brug af glad paa dette Sted reiser sig af en alt for ligefrem Oversættelse af det latinske Adj.

Gomæ, en. Gumme (i Munden.) 39. Isl. Gómr.

Grand. Støvgran, lidet Korn. S. B. 31. Isl. Grand.

grøn. grønt saar, grønæ saar. friske, nylig huggede. I. 14. 62. — grønlek, grønlig. S. B. 59.

Gul. gen. Gulz. Guld. gulz frothæ. I. 2.

Gulæsot. Guulsot. II. 8. 12. 15. 36. o. fl. St.

Gund. Vædske, Materie, der flyder af Øinene; Øienflod. II. 16. (Epiphora. *Macer.*) Øghn, ær samæn æræ grooth mæth gund. II. 5. A. Sax. Gund, Raad, Materie.

gutæ, giuthæ. gyde. giuthær man. 68. gutæt; partic. (smeltet.) S. 42.

gyta. kunne, formaae. thær sinæ limmæ gytæ æi rørth. 66. (Sv. gitta. S. Ihres Glossar.)

Gæddæ. Giedde. (Fisk.) K. B. 10.

gætelik. behagelig, tækkelig. S. B. 4. (jvf. gædæs i Glossariet til Riimkroniken.)

gømæ. 1. gjemme, bevare. I. 1. gømæ thæt til mangkyns tharf. 64. g. manz dygh. S. B. 9. g. mødom. S. B. 31. — 2. vogte for, beskytte for. g. for røte. 74. gømmær man fra skam. S. B. 26. g. børn fra ulykkæ. S. B. 42. gømæs fran ondæ drømæ. S. B. 2. — Deraf: Gømsæl. Bevaring.

gømæn. gjennem. (Isl. gagn, gégn, gegnum. A. S. geond.) Denne Form er almindelig. f. E. gømæn boræth. S. B. 9. gømæn skynænd. S. B. 35. Ligesaa i A. og D., som dog ogsaa har gønum.

Gørfærs naghlæ. I. 45. K. B. 6. Nelliker, Krydernelliker. Caryophyllus. *gerfors* naulæ. D. (Naghlæ, Nagler, svarer til det tydske Nägelein N. S. Nägelken. Gørfærs er mere dunkelt. Maaskee det Isl. Gérsar, Rustning, fordi dette Kryderie kan ligne smaa Harnisk-Søm?)

gørlic. adv. omhyggeligen, noie. for thi skal man gørlic wactæ. 20. gørligh. P. Lolle. (jvf. Gørst i Glossar. til Riimkroniken S. 320.)

gøræ, at giøre. oc gøræ thæt warmt. K. B. 3. gørthe. impf. act. 32. 67. gørthæs. imp. pass. 6. S. 47. gørs. giøres. 13. gørth. giort. 48. II. 8. 21. S. B. 39. — Med efterfølgende Infinitiv: komme til, bringe til. (som det franske faire.) thæt gør man at pissæ. 25. gør at wæmi. 20. oc gør swa at nysæ. 55. gør lykum all at swetæs. II. 12. gør at wakæ. S. B. 1. — virke, udrette. II. 53. — komme i. (som det tydske thun.) gør man hænnæ i oghn smørels. II. 1.

Haft. Forstoppelse, Bindsel. gør man haft. 7. 45. haft i quith. 14. jvf. II. 29. (Hefft i Lægebogen A.) Jvf. hæftæ.

Haghælsteen. Hagel. (Isl. Hagall.) S. B. 33.

haldæ. holde. (Isl. hallda.) 66. 69. II. 34. o. fl. — Hald (Hold, Sting?) S. B. 31.

halnæ. berøre, tage i Hænder, handle, behandle, omgaaes med.) hwilk et sar mæth gul halnæs. I. 1. han brænnær hans fingær, thær hanum halnær. S. B. 45. Saaledes: Jesus werdughædes at halnes (berøres) aff M. magdalene. Cod. Reg. 1390. f. 62. Allæ worde the wel halnede. Historien om Jon Præst. D. M. III. S. 176.)

harth, haard. harth quith. 62. — harthnæ. hærdes, blive haard. S. B. 13. — harthælyk o: meget, betydeligen. 35. harthlæ, høiligen, meget. II. 30. [harte, herte, *valde*. Gl. T. Tristan.]

heel. frisk, karsk, helbredet. heel man. II. 14. "Tha worthær thu heel i thit bryst oc i thin maghæ." Lægebogen D. Angels. hæl.

hees røst. II. 1. Hesæ. Heeshed. 64. 79.

helsum. sund, lægende. swa mykæt helsumær. 36. helsum allæ inulf. II. 53. helsum for maghæ. 71. h. til houæth. 14.

helæ, læge. (ikke blot Saar; men ogsaa om indvortes Sygdom.) f. E. hun helær maghæ. II. 12.

Himmæn. Himmel. lius bla lyt, æns skær himmæn. S. B. 52. Isl. Himin.

hin, hint. pron. den, det. pl. hinæ, de. hin, thær hanum bær. S. B. 18. hint, thær (det, som) 53. allæ hinæ. K. B. 6. hinæ thær. II. 10.

hool, huul. hool ſaar. (Huulſaar.) 9. holt, huult. II. 13. (Isl. Hol, Huulhed.)

hore, horæ. hvorledes II. 53. Fort. til Steenbogen. Sv. huru.

hotzlæ. pl. (af hota, høde.) Trudſler. S. B. 12. gl. Sv. Hötsl.

houæth. for: Frøhuus paa Planter. h. af lok. 62. Thæn tymæ houæthæn ær meer (paa Valmuen.) 64. h. i leguminibus 80. ſma houæth (Blomſterknopper?) II. 43.

hunſkæ. Vædſke (i Legemet.) løſær hunſkæ. 20. thyrræ h. 59. thiuk h. II. 49. wattnfull hunſkæ. plur. (humores aquosi. *Macer.*) II. 14. ondæ hunſkæ. 23. II. 17. (Det ſkrives i ſildigere Tid, f. E. i Lægebøgerne A. og D. humſkæ, hvoraf uden Tvivl: uhumſk, Uhumſkhed. I øvrigt er Ordets Slægtſkab mig ubekiendt.)

hunugh. Honning. 79. II. 34. 37. hunugh ſoth. 62.

hwa. pron. hvo. II. 6. 8. hwa ſum hauær. 6. II. 15. 19. A. Sax. hua. (I. Lov hwa.)

hwalſøky. ("Amra.") I. 12. At her menes den under Navn af Sperma ceti (Hvalrav) bekiendte Materie, er tydeligt nok; mindre, hvoraf Ordet bør udledes. Uden Tvivl bør det læſes hwals-øky; og er Øky maaſkee det Isl. Auki, Tillæg, Forøgelſe?

huar. hvor. (Isl. hvar.) e huar ſum. i hvor end. II. 6. — huar ſum, hvor ſom; der, hvor. I. 3. — huare. hvor. Fort. til Steenb. (hwaræ. I. Lov. K. Anchers Udg.)

hwil, adj. udhvilet, ikke træt. gør man hwil, ær thræt ær. 20. — hwilæ, v. a. udhvile, ſtyrke. hwilæ trættæ oghn. S. B. 53.

hwilk. pron. ille, qui. (Isl. hvilikr.) hwilk høfthyng. (den Høvding.) S. B. 32. hwilkæ lund. — Adſkilt fra Subſtantivets efterfølgende Artikel. hwilk et far. I. 1. hwilk en lymmæ. II. 6. — hwilic. I. Lov. III. 7. 11.

hwitmoos. (hvid Mos.) en Ret, ſaa kaldet. K. B. 15.

hwær. hver, enhver. hwær theræ, enhver af dem. (Isl. hver þeirra.) 77. II. 15.

hwærkyns. hvert Slags, alleſlags. (Isl. hvörskyns.) hwærkyns wærk. 10. 23. 36.

hwæruæ. vende. (Isl. hverfa. A. S. hveorfian.) forekommer i partic. hwærf (hwærft.) I. 71.

hwæſſæ. skærpe. h. syyn. II. 1. Hwæt ſteen, Slibesteen. S. B. 40. 41.

hyggæ. v. n. (af Hug, Hu.) domme, mene, tænke. Isl. hyggia. hwat man hyggær um hanum. S. B. 33. (hughe. impf. hughte. J. Lov. II. 29. Jæk hyggær thær um, jeg tænker derpaa, jeg mener. Lægebogen D.) A. Sax. hycgan, higgan, *moliri*, *perscrutari*. [Gl. T. gehugen. Tristans Fortsættelse B. 1868.]

Hyggæls. Om Mastix siges I. 51. at dette Middel gør genwarthælik hyggæls. Begge Ord, som hidtil ingen andensteds ere forekomne mig, ere her i deres Sammensætning og Forbindelse i Texten temmelig dunkle; særdeles dersom man vilde forstaae dem om en physisk Virkning af dette Lægemiddel i Legemet. Kan man derimod antage, at her menes en Virkning paa Sindet, da lader Adj. genwarthælik sig udlede af gen (imod) og warthær (vorder.) Det vil da kunne svare til Formen gienvordig o: stridig (hvoraf Gienvordighed, for: Gienstridighed, forekommer i Jertegns Postil f. 91.) i Slægtskab med det Isl. gagnwart, *ex adverso*, Goth. withrawairth; det A. S. wiðerweard, en Modstander, (hvoraf det T. widerwärtig) og det Sv. Adj. genwördig, *difficilis*, Genwærd, *difficultas*. (s. Ihres Glossar.) Ordet geenwart, geenwort som adv. (imod) forekommer ogsaa i Lægegebogen A. Sætther man (Koppe) geenwart maghæ. Koppæ geenwort liuær. — Subst. Hyggæls maa udledes af Hug, Hu, og af det derfra stammende hygge. (S. ovenfor.) Udtrykket genwarthælik hyggæls vilde saaledes kunne forklares enten ved bekymret eller gienstridigt, uvenligt Sind. (stridig Mening.) Saaledes forekommer ogsaa: ondæ hygælſe. S. B. 1.

Hykkæn. Hikke. II. 12. Singultus. *Macer*.

hæftæ. standse. h. bloth run. 13. II. 33. 37. 51. hæftæ quith (forstoppe, binde.) hæftæ los buuk. 62.

hældær. hwat hældær (enten) — ællær. (i en disjunctiv Sætning.) II. 10. — hælſt (mest) dughær thæt saar mun. II. 14.

Hælænd. Helbred, Sundhed. manz h. 3. tha dughær thæt mykæt

til therræ (Børnenes) hælænd. 24. (A. S. hælend, er Partic. af hælan, *sanare*. Hæling, *sanatio.)*

Herræmæn. Fornemme, Adelige. K. B. 7.

Hogg. Hug, Slag. Isl. Högg. hogg a oghæn. (Ictus.) II. 8. wathælyk hogg. I. 36. Jvf. S. B. 34.

Hons, et. i Sing. et unct hons. et gamælt hons. et raat hons. K. B. 18. 19.

horæ, v. n. tilkomme, tilhøre. længær æn naturæn horær. 63. swa sum them horær. Fort. til Steenb.

hot, høit. horræ, høiere. hot ænz manz armæ ællær lyt horræ. 17.

Ilt. Ondt, Sygdom. mangkyns ilt. I. 3. Ilt i ornæ. 6. Ilt i bryst, i quith, i blæthær. 40. 41. 42.

ilt, adj. neutr. ond, slem. pl. illæ. et ilt bloth. 55. 74. undæ oc illæ saar. 15. the thær illæ æræ at helæ 35. mangkyns illæ siuedom. 11. — yllæ. adv. II. 15. the illæ næglæ. 48.

Innulf. Indvold. 51. 68. plur. innulf. 57. innullæ. 80. (Angelf. In-ilf. Isl. Innifli. pl. Sv. Inelfwor.)

innæn. præp. hyppigen for: i. f. Ex. innæn orlogh (i Krig.) S. B. 16. innæn folkfyn. II. 27. innæn striith. S. B. 49. — for innæn, indvendigen, inden i. 72. thet rensær mannæn innæn. 74. for innæn man, inden i et Menneske. 69. (jvf. 74. S. 93.) S. ogsaa Ihres's Gloss ar. innan. 3. p. 989.

Jafnlik. altid, bestandigen. (Isl. jafnlega.) Tha styræ the først oc sithen standæ the iafnlik. II. 15.

juncfrugh. Jomfru. renær af juncfrugh ær skær mo. S. B. 31.

Juthæbyk. Jødebeg. I. 19. S. 13.

jæfn. lige, lige meget. iæfn thiukæ bathæ. K. B. 20. iæfnt, o: i lige Mængde. II. 3. Pipær oc klosleck skal man takæ iæfnæ. K. 13. allæ iæuæn. K. B. 13. 23. iæfn wæghnæ. lige meget. K. B. 6.

iæmlyngh. i en iæmlyngæ, i et Aars Tid. II. 55.

Jærnrwth, et. Jernrust. II. 23. Jærnryth. S. B. 39. Isl. Ryd, Rust. rydga, at rustne.

Kald. kold. II. 15. (b.) Kaldæſot. Koldfeber. I. 4. (S. Kythæ.) Caldæſot. D. fol. 7.

Kaliis. en Ret Mad, ſaa kaldet. K. B. 16.

Kalkælym. II. 16. Kalk. (Jvf. Liim.)

Kiænnæls. Lære, Lærdom. Underviisning. S. B. 3.

Klar af æg. I. 6. S. 46. Æggehvide. (thæt hwitæ af æg. 7.)

Klathæ. Kloe, Hudſygdom forbunden med Kloe. Skurf oc klathæ. II. 27. 34.

Knytræ. pl. Knuder. the knytræ. II. 3. S. 101. Isl. Hnudr, Knötr.

Koddæ. plur. Testiculi. bolnæ koddæ. "testes tumentes." *Macer.)* I. 24. 52. 61. Myntæ hiælpær koddæ — of the quckæs mæth hænnæ ſoth. 52. (A. Sax. Codde, *testiculorum saccus*, *testiculus*. Benſons Vocabular. — Codd. Lye Dict. Sax. Holl. Kodde.)

Kombæ, komme. v. n. kombær af Indiæ land. 33. S. B. 2. og ſt. — act. kombær ut dot barn. 57. 60. 72. II. 15. (a.) II. 37.

Konæ. pl. konær. II. 39. (ingenſteds kunæ.) konæ mæth barnæ. frugtſommelig Kone. 63. II. 35. konæ miælk. 75. II. 37. (quinnæ miælk. I. 64.)

Kopær. Kobber. Kopærrok, Kobberrog. Flos æris. (grön Ruſt, der ſamler ſig ved Kobberertſers Smeltning.) I. 39.

kraftugh. kraftig, ſtærk. hun ær æi ſwa kraftugh. II. 21.

krank, adj. ſvag. krankæ, ſvage. 47. krankæ naturæ. I. 1. hun ſtyrkær krank maghæ. II. 14. utæn (undtagen) at thæt ær krankær (ſvagere) i ſik. 67. tho ær hun krankæræ. 10. [Isl. kránkr, ſyg. Gl. T. kranc, ſvag. "Biſt tv ze kranc dar zv." Triſtan. V. 2835.]

Krumbæ. v. a. krumbæth limmæ (krummede, ſammentrukne Lemmer.) 63. A. S. crymbig, krum.

Krynglæ, en. Kreds. Warthær en krynglæ gorth af thænnæ yrt. II. 8. Isl. Kringla.

Kwaldryk. Edderdrik, giftig ell. dodelig Drik. Thæt dughær for hwærkyns Kwaldryk. II. 36. A. Sax. Cvale, Qualu, Drab, Nederlag. Qval-stov, Drabsſted. Benſons Vocabular.

Kyn. en. (forekommer blot i gen. Kyns.) Slags. nokær kyns malm. I. 1. en kyns thær af træ lopær. 51. (jvf. I. 31.) enfkyns

ſalt. 74. (jvf. 59. II. 7.) oc tho thet ſammæ kyns. II. 5. fleræ kyns. S. B. 53. — alkynſ. I. 6. 36. (alſkyns. 78. alſkens.) hwærkyns. (hvert Slags.) 10. 36. II. 11. — mangkyns ſiucdom. I. 24. II. 8. manughkyns. 3. II. 19. — nokærkyns. 5. — ængikyns. 14. (Ligeledes: twinnækyns, thrinnækyns.)

**Ia**, Iaa, lunken. n. Iaat. [T. lau. A. S. hliw. Isl. hlyr. at hlá, ſmelte, tøe.] Ia oos. I. 6. Iaa ooſ. 70. Iaa polenta. 63. watn thær Iaat ær. II. 10. S. 106. Iaat win. 24. II. 9.

**Iatæ**. part. Iatæn. II. 48. 1., act. lade, komme i, paa, eller til. — I. watn a. I. 62. oc Iatær burt førſtæ watn. ſammeſt. Iatær man thæt i hunugh. 66. Iatær man hunugh mæth hænnæ. 34. jvf. I. 64. of han Iatæs i et kar. S. B. 27. Iatær man til quinnæ miælk (kommer man Qvindemelk dertil.) 64. of hunugh Iatæs til. I. 23. 64. tho Iats thæt oftær with plaſtær: dog kommes det oftere (end Tiære) i Plaſter. 67. — 2. neutr. Iatæ illæ i ſyſnæ. tee ſig, ſkabe ſig. S. B. 39. Iatæ wæl with bondæn. ſammeſt. (S. Anm. 3. S. 146.) "Och ildhæ J paa them lodhæ." Hr. Michels Pſalter. fol. F.2.

**Ieth**. led, ſtem, ſtyg. Iethæ ſmittæ. (maculæ deformes. M.) I. 9.

**Iethæ**. Lede, Væmmelſe. I. 22. S. 58. (formodentlig ſamme Ord, der ſkrives Iætæ. S. B. 8. "oc menær houæth wærk oc Iætæ.")

**Iethæ ut**, lede ud. (educere.) tha Iethær hun ut the indærſt hunſkæ. (Vædſker.) II. 21.

**Ifnæth**. Levnet. ren lifnæth. Kydſkhed. S. B. 62. Isl. Lifnadr.

**Iiim, Iyim**. I. 10. Kalk. (Men derimod: Liim. I. 2. 63. 65.)

**Ikum**. Krop, Legeme. (J. Likamr. A. S. Lichama.) Manz likum. 59. 65. hun renſær likum af ſkab. II. 21. feet i ſyn lykum. 20. thyrræ likum pl. (tørre Legemer.) ſammeſt. [thin likomæ. innæn likomæn. D.]

**Ikwærthing**. Spedalſkhed. Lepra. *Macer.* 24. II. 12. 35. o. fl. St. lykwærthing ſot. II. 12. 21. 37. renſær lykwærthingh ſaar. 71. I det Isl. er Likþrá Spedalſkhed (putrefactio corporis vivi;) likþrár, Adj. ſpedalſk. A. Sax. lik-þrovere, *leprosus*, af þrovere, *ulcerosus*. þrovian, at lide.

Limmæ, Lymmæ. Lem, Ledemod. [Isl. Lim, Limr. pl. Limar. A. S. Lim, Lym.] en lymmæ. II. 6. the frammærſt lymmæ. 32. ſinæ limmæ. 74. andær lymmæ. I. 13. wisnæ limmæ. S. B. 52. Men ogſaa i pl. limmær. I. 31. (Limmæ. Jydſke Lov.)

linæ, lynæ. 1. bløde, giøre blød. lynær thæt ær hart ær. 62. lynær ſtynt (ſtivt.) I. 9. lynær thung roſt. 57. jvf. 71. 2. lindre, formilde. tha linæs tanwærk. 61. linær langæ hoſtæ. 17. linær wærc. 20. 73. (lene. "Han leener theres wee." Hr. Michels Pſalt. f. H. 3. leene ſiwgdom. Samme om Skabelſen.)

Ljugnæth. Lynild. Steenb. 16. Goth. liuggjan, at lyſe.

Liuær, Lyuær. Lever. (Isl. Lifur. A. Sax. Lifere.) byld i liuær. I. 58. lyuær wærk. Leverſyge, Leverſmerte. II. 13. (A. Sax. Lifer-wærc.)

loghæ. v. n. at lue. "han loghær brathælik." (luer haſtigen op.) S. B. 20. Isl. loga. Sv. låga.

Lokkæ. (Glas i Plaſter eller Smørelſe ſiges at hielpe for) ſmætælic lokkæ. II. 54 — et mig ubekiendt Udtryk. Paa det A. S. Locce, *illecebræ*, kan her vel ikke tænkes; ſaa lidt ſom paa Locca, *crinis*, *cirrus*.

Lot. n. s. Deel, Part, i Vægt eller Maal. (Isl. Hluti, *pars*, *portio*.) iæfn lot. en lige ſtor Vægt. 14. twa lotæ watn oc thrithing win. 9. twa lot. 62. en lot — oc twa lotæ. II. 8. i ſiwæl lotæ. (i runde Stykker.) II. 55.

Lund. Maade. (Isl. Lund. jvf. dette Ord hos Ihre.) hwilkæ lund. (paa hvad Maade.) I. 3. II. 21. thæſſæ lund. paa den Maade. 3. ællær nokær andær lund (paa nogen anden M.) 63. [nokræ andræ lund. J. Lov. III. 18. andræ lundæ. II. 76.]

Lynd. Lænd. 71. (Isl. Lend.) wærk i lynd. 4. Men ogſaa: lændæwærk. I. 61. 62.)

Lys. plur. af Luus. (ligeſom Mys af Muus.) II. 6.

Lyſt. (Liſt.) nimmæ alſkyns lyſt. St. B. 3. Ikke Lyſt, voluptas; men Liſt o: Konſt. Isl. og Gl. T. List.

Lyth, Lyt. Farve. Lod. bla lyt II. 55. manighkyns lyt. S. B. 29. i lyt ænſ kriſtallæ. S. B. 4. roth lyth. S. B. 13. Ofte om Anſigtsfarve. (A. Sax. Lyt, *vultus*) naturlik lyth. II. 12.

blek Iyt. 25. ond Iyt. II. 6. faghær Iyt. 22. (Isl. Lit, Farve, lita, at farve. Iøde, i Jylland.)

Iytæ. at farve. En ær Iytæth æns criſtallæ. S. B. 16. Iytæth æns haſ. S. B. 10. twiIytæth, tvefarvet. S. B. 25.

Iæggæ. lægge. 71. [impf. Iaugthæ. J. Lov. II. 65.] partic. Iauth. I. 63. 71. II. 13. og a. St. (Ofte ſkrives det laugh. f. E. II. 16. 17. 21. 28. 30. withær Iaugh, vedlagt. II. 24. Iawt. II. 8. 17.)

Iæghæl, en. Et Trækar til at giemme flydende Vare i; en Bimpel. (J. Leigill. T. Lågel.) K. B. 6. 9.

Iæky. en Læge. II. 39. (Isl. Læknari. Sv. Lækare.) Læky. D.

Iækydom. Lægemiddel. (Isl. Læknis-dómr.) nokær ſtærk Iækidom. 47. twa Iækydom. tækæ Iækydom til Iøſn. ſammeſt.

Iøpt bloth. formodentlig: ſammenløbet Blod. 55.

Iøs buk. Diarrhoe. 61.

Løſn, en. Stolgang, Afføring. I. 7. 8. tha gør thæt mere Iøſn. 14. mynſkær Iøſn i buuk. 30. Iækydom til Iøſn. 47. blothrun oc annæn Iøſn. II. 32. — Verb. at Iøſe i ſamme Bemærkelſe: tha Iøſær thæt buuk. 14. 71. Iøſæ bundæn qwith. 1. 53. Subſt. Løſen i ovenanførte Betydning forekommer i A. i D. og endnu hos Chr. Pederſen: At gøre Løſen. Om Urtevand. fol. 44.

Ma. kan. pl. muæ, mughæ, kunne Gl. T. mugen: ich mag; ich mohte. (Triſtan.) Thænnæ ſteen ma æi eld ſkathæ. St B. 56. hanum ma hug orm æi ſkathæ. 62. tha ma han ſpa. S. B. 51. at the muæ æi fothæ. II. 33. for thi mughæ thyt æi ſkyp komæ. II. 31. (jvf I. 20. K. B. 7.)

ma, befinde ſig, lide. (Sv. må.) oc ſpyr ſiuk man at horæ han ma. II. 53.

Maghæ. Mave. Thæn maghæ thær mikæt ær krank. I. 1. tha ſtyrkær hun maghæ. 3. oc ſmør utæn gen maghæn (ſmører det udvendigen, henimod Maven.) S. 44. Saaledes adſkilles her og mangfoldige flere Steder Maghæ, den egentlige Mave, fra Quith, Bug, Underliv. Maghæ wære. Mavepine. II. 13.

Man. et Menneſke; en Mand. (bruges hyppigen for: een og den;

eller hvor Pron. nu udelades; ligesom det overalt, i Tilfælde, hvor vi nu bruge det ubestemte Pron. man, her er et virkeligt Subst.) t. Ex. oc thwar af man sor. 20. (og aftoer Ureenlighed.) hun minskær manz kraft. 20. dughær manz hiærnæ. 45. i manz drik. 57. manz inulf. 57. siucdom i man. 68. gør man hwil ær (som) thræt ær. 20. gør man at souæ. 72. Saaledes flere Steder i Accusativ. fyrræ æn rithæ takær man. 66. 71. at thæt skathær æi man. II. 5. 42. (jvf. II. 38, hvor derimod pron. hanum bruges.) Sielden er Brugen af pl. mæn. hwilkæ lund mæn ætæ hænnæ. I. 3.

mangh, mangt. mangen. manygh, manugh, mange. manyghkyns, mangeslags. [A. Sax. manig, *multus*. maniga, *multi*. manugh. J. Lov. I. 11. manæghæ. III. 14. Flensb. Cod. manghæ.] mangh andræ. 40. mangt annæt. 5. mangt ær (som) undærlyct ær. S. B. 50. mangkyns tharf. 64. mangkyns siucdom. 24. 52. II. 8. — manygh, mange. I. 2. II. 6. manygh wintær. II. 21. manugh daghæ. 14. manughkyns I. 3. manyghkyns siucdom. II. 19. (jvf. II. 30. S. B. 29.)

Mârc, et. Mærke, Kiendemærke. Isl. Mark. got marc. 47. sænt (sandt) mark at i bryst ær siucdom. 40. thæssæ mark. 42. [alt thet ther særlik mark hauær a sik. J. Lov. II. 63.]

Mârgh. Marv. Isl. Mergr. Kaluæ margh. I. 43.

Mâræ. Mare, Marerid. Incubus. (Isl. Mara.) II. 39. (jvf. Anm. 4.)

Mâtlethæ. Madlede, Ulyst til Mad. II. 4.

menæ, v. a. hindre (formene.) Tha menær hun met qwinnæ at wæræ. I. 6. (A.) alt thær thæt (nættæ) menær. 33. oc menær them at sprethæs. II. 14. menær houæth wærk. S. B. 8. menæ wrethæ. S. B. 12. [J. Lov. II. 47. Skaanske Lov. IV. 5.]

mer, meræ. adv. meer. plus magis. e this mer. jo mere. 71. meræ æn gul ællær silf. 3. summæ meræ oc summæ minnæ. 74.

meræ, compar. større. (Isl. meiri.) mæst, størst. tha warthæ the æi meræ. (Saarene.) 74. meræ oc myndær (større og mindre.) 34. oc warthær æi meræ æn en nut. S. B. 2. meræ i syn naturæ (bedre, kraftigere.) I. 1. hun ær mæst oc starkæst. II. 15. Hænnæ kraft ær mæst. II. 26. [more, meest eller moost bruges ligeledes i ældre Engelsk. Alle fro the leeste to the meeste. Wicklefs N.

Teſt. Ap. Giern. VII. more, ſtørre. ib. Math. XI. the mooste of all wortis: den ſtørſte af alle Urter. Matth. XIII.]

meor, meor. mør. (af Modenhed.) 64. meor oc grøn ſinup. 71. meor ſynups løf. 40. A. Sax. mearu. Nederſ. mör. (mürbe.)

Miel, Miœl. Meel. — Miel. I. 61. miœl af bønœ. II. 11. hwetœ miœl. K. B. 17. (Myell. Chr. Pederſens Vocabular. Meel. Sammes Lægeb.)

Mielc, Miœlc. Melk. (A. Sax. Meolc. Isl. Miólk.) Mielc. 71. miœlk. K. B. 4. 5. ſøt miœlk. K. B. 15. 16. quinnœ myœlk. 72. gotœ miœlk (Gedemelk.) II. 34. — miœlk brœnde ſpinœ (Bryſter, hvori Melken har knyttet ſig.) 52.

mikœl, mykœl. adj. megen; ſtor. mikœl hetœ. 47. 49. II. 38. mykœl wœtœ. 6. mykœl gang. 6. S. 47. mikœl miœlk. S. B. 17. tha warthœr therrœ fruct mikœl. S. B. 13. — miklœ. adv. œn miklœ merœ. 72.

mikœt, mykœt, adv. mykœt kald oc wat mikœt. 49. mikœt het. 47. o. fl. St.

minnœ. mindre. En annœn minnœ wœgbreth. 6. S. 46. (men ogſaa: thœn mindrœ. S. 47. thœn myndœr. I. 34. mœrœ (ſtørre) oc myndœr. 33.) minſt. 64. Isl. minni, minstr.

Mit. Midte. Allœ hauœ gult blomſtœr i mit. i Midten. II. 15.

Mortœl, en. Morter (til at ſtøde i.) II. 40. ſtampœ them i en mortœl. K. B. 2. (Mortœrœ. D.)

moxœn. nœſten. II. 53. muxœn. 77. II. 27.

Muus. I. 3. i Fleertallet Mys. II. 21.

Myk. Mog, Skarn. Manz myk. 65. (Menneſkeſkarn.) Myc, mych. D. Isl. Myki.

Myndœr. mindre. thœn myndœr. 34. S. minnœ.

Mynnœls. Hukommelſe. Thœt gør hiœrnœ goth mynnœls. II. 9. S. Aminnœls. (Ogſaa: Minnœ. 75.)

mynſkœs, v. dep. blive mindre, mindſkes. S. B. 57. 59.

myrk mørk. Isl. myrkr. myrk oghœn. I. 21. (ſ. Anm. 7.) 49. II. 30. 33. (ſvage Øine, hvis Syn er dunkelt, uklart. (dummœ oghen. B.) hun ſkœrœr myrkœ oghen. II. 36.

Myrk. n. s. Mørke. i myrk. S. B. 21. han giuœr lyus i myrky. S. B. 15.

myrkæ, v. n. Øghn myrkæ. (mørknes, blive svage.) I. 43.

Myæl. Meel. biugmyæl, Bygmeel. II. 17. Isl. Miöl. A. Sax. Mele, Melu.

mællæ, imellem. mællæ hændær. II. 13. mællæ finæ tændær. II. 36. tæmpræth mællæ het oc kalt. I. 29. [mællæ. J. Lov. I. 10. III. 11. mellæ. Cod. Flensb. i mællæn. Cod. Magn. 455. Vald. S. Lov. I. 17.]

mængæ. v. a. at mænge, blande. II. 55. partic. mængd. I. 25.

mæth. med. latær man oli thær mæth. (dertil.) I. 64. oc smurth houæth mæth. II. 15. — mæth barne (frugtsommelig.) S. B. 45. 47.

mær, adj. S. mær.

Nagl. Negl. harthæ naghlæ. II. 4. Isl. Nagli.

Naturæ. Natur, Art, Beskaffenhed, Constitution. (synes at være Fleertallet.) Sylf ær kalt i synæ naturæ. I. 2. (men ogsaa: i syn naturæ. I. 1.) krankæ naturæ (svag Natur.) I. 1. kaldæ naturæ. 12. blotæ mæn i therræ naturæ. II. 21.

Natwarth. Nadver, Aftensmaaltid. 14. II. 8. Isl. Náttverdr.

Natwæctæ. Nattevaagen. 39. A. S. niht-wæccan.

nimmæ, v. a. nemme, lære. nimmæ alskyns lyst. S. B. 3. S. 136.

nithæ, nithæn, nithæt. gnide. I. 52. 55. nithæ syndær. II. 42. nithæs han til hwætsteen. St. B. 41. worthær thænnæ sten nithæn. S. B. nithæt smat. II. 13. (A. Sax. gnidan, gegnidan. Gl. T. gnitan, cnidan.)

nithær. ned. (nieder.) waxær nithær i yorth. II. 42. swælghæ nythær. II. 10. Isl. nidr. (Jvf. næthæn.)

Niuræ. Nyre. niuræ wærc. II. 20.

nokær. nogen. nokær kyns. 5. nokær smittæ. 21. nokær andær lymmæ. 24. nokæt wærk. (nogen Smerte.) 22. jvf. 17. (nokær, nokærs; nokæt; nokræ. Siæll. og J. Lov.)

nokæt swa. nogenlunde, temmelig; noget af, en temmelig Deel af. I. 20. nokæt swa sotmæ. 50. nokæt swa af wætæ. II. 40. [nokæt swa hart. D. f. 39. "At være noget saa fort: nigricare." Chr. Pedersens Vocab. 1510.]

num. conj. men. num hængær hænnæ um syn hals. I. 24. num fly the allæ. II. 10. num (derfor, derimod) ær thæt bætær. sammest. — num utæn. Fort. til, St. B. (num thy at. D. med mindre, uden saa er at. Jvf. K. A. Anchers Ordforkl. til J. Lov. S. 336.) S. utæn.

Nut, en Nød. en lytæn nut. 54. nutæ kyærnæ. K. B. 1. (E. Nut.)

nyskoræt saar. (nyskaaret, frisk Saar.) II. 17.

Nythingsskab. Ondskab, Niddingsværk. S. B. 11. Nidskaff. Jertegns Postil. fol. 197. (Isl. nidingskapr. A. S. Nyð, nequitia.)

Næmæ, et. Nemme. got næmæ. S. B. 8. Jvf. nimmæ.

næpælekæ. neppeligen, neppe. II. 10.

Næghær oghen. K. B. 12. Det plattydske: Negenoge; et Slags Fisk. Sv. Neinögon.

Næsæthyrlæ. Næsebor. Oc latær thæt i næsæ thyrlæ. 62. giuthær man rutæ oos i næsæ thyrlæ. 68. latæn i næsæ thyrlæ. II. 48. A. Sax. þyrl, *foramen*. Nose-þyrlas, *nares*. E. Nostril.

næthæn. neden. (Isl. nedan.) n. ut latæ (Blod.) 62. næthæn i manz bak. 64. n. with (Bærændæt) II. 12. næthæn til quinnæ. II. 21. fornæthæn. II. 35. 37. (adskilt. II. 47. S. B. 55.)

Nætlæ. Nælde. A. S. Nytle. Nætlæ blathæ. Nætlæ fræ. Nætlæ root. 76. blinde nætlæ. II. 33.

Nættæ. Urin. thæt rønsær nættæ oc hiartæ rotær. I. 4. allæ the wæghæ thær nættæ scal ut faræ (Urinvejene.) 23. et diurs nættæ. S. B. 37. (Om thu mat æy thit nættæ haldæ i thec. D.) At dette fieldne Ord er beslægtet med det plattydske natt, vaad, er rimeligt. Nætte bruges ogsaa i den Ditmarsiske Dialect i samme Bemærkelse som her. (Adelungs Wörterbuch.)

næær. naar. 47. (saaledes endnu tildeels i Almuens Udtale.)

nøtæ, nøthæ. fortære, borttage. Thæt nøthær døth køth. 39. nøtær yuærwætæs køt. 15. nøtær (oc slar) lymmæ: udtære, udmagre? (om Qvægsølvet.) II. 6. — Sv. nöta, *usu conficere, deterere*. (partic. nøth forekommer i J. Lov. I. 47.)

Oc, og. oc tho: og dog, men dog. oc tho æi mykæt. I. 14. jvf. II. 5. S. 101 og 102. — oc tho: ogsaa? II. 26. — oc swa, ogsaa; men adskilt. oc dughær hun swa. II. 38.

of, conj. om, dersom, naar. of hun stampæs. I. 3. of the smøræs. 38. of hun driks. II. 45. o. m. fl. Steder.

of, adv. alt for. of thiuet. 74. Ligesaa bruges of i det Isl. og Gl. Svenske; (jvf. Ihres Gloss.) og ofer i det A. S. [S. ogsaa K. Anchers Ordforkl. til J. Lov. under Af, 6. S. 294.]

ofnæ. paa. (T. auf.) ofnæ særet. 62. smurth ofnæ. 76. of thet lægs ofnæ. 77. II. 37. oc ofnæ ændætharm læggær. II. 26. ofnæ hetæ glothær. K. B. 7. — S. oppæ og up a.

Oliuæ. Oliver. Oli af oliuæ. S. B. 45. 53.

Os, en. Planteſaft, Urtevand, eller Afkog af Planter. I. 6. S. 46. og mange fl. St. [A. Sax. Vos, Vose, succus, decoctum.]

opnæ. aabne. opnær luct saar. II. 47.

oppæ, uppæ, paa. (E. upon.) bær oppæ sic. 61. lægf hun uppæ gamælt ar. 33. ouæn oppæ, ovenpaa. 79. (S. up a.)

Orlugh. Krig, Orlog. St. B. 53. [Isl. Örlög. (Ör, en Piil. Örlög er vel egentlig: Handlingen at skyde med Pile, Pilekamp; ligesom Spiótalög, Spydkast, Spydkamp, forekommer hos Snorre.) Gl. T. Urliug, Urlugh. Tristan. Grotes Udg. V. 339. 14126. A. Sax. Oorlog.]

Orm. — Ormæ, om Luus og Lopper. II. 6. Ormæslaugh. St. B. 37. Ormstyng. I. 81.

Othyrt. Skarntyde. Cicuta. I. 3. II. 15. (b.) Othæ yrt, i Lægebogen D. fol. 9. — Jeg veed ikke at angive dette sieldne Ords Slægtskab. Det kan neppe være det Isl. Eytrurt, *Cicuta* (Nucleus Island.) da her allevegne forekommer etær (Gift;) ja endog: etær af othyrt. I. 3. og Planten altsaa maatte være kaldt Ætæryrt.

Oxl. Hævelse, Knude. (Struma. *Macer.*) oc lægger with oxl. I. 5. ofnæ oxl. II. 43. (Jvf. I. 69.) Isl. Öckr, *verruca*, *tumor*.

Pastel. en Postei. K. B. 17. fiskæ pastel. K. B. 24.

Pipær. Peber. K. B. 6. Pipær root. Peberrod. I. 40.

Plastær. Plaster. plastær oc smørælf til saar. 67. II. 8. 17. 31. 54. o. fl. (A. Sax. Plaster.)

plæghæ. pleie. plæghæ konæ, rem habere cum muliere. I. 43. (I Lægebogen A. forekommer i samme Bemærkelse: hyonælagh pleyæ.)

Qwathæ. Qvade, Harpix, Gummi. Rokæls tæmpræth mæth ædikæ oc qwathæ. 75. Saaledes: Quathæ aff Kirsæbær. D. "Quade, som rinder af Enebertræ." "Chr. Pedersens Lægeb. f. 64. (Dette Ord, som ei forekommer i det Isl. eller Svenske, har vel heller intet Slægtskab til det N. S. qwad, ond, slet. Et ligelydende, men forskielligt Ord er Quath, Knop, Die paa Viintræ, som forekommer i den ældste d. Bibeloversæ. Noppe ællær quathe. Gemmæ vitis. Gen. 40.)

quekæ. bade, lægge Omslag paa Lemmer. Saaledes bruges dette Ord (som vel ei kan være andet end qvæge, styrke, oplive. Isl. queikia.) I. 9. 38. 52. 64. ꝛc. quekær sic swa laat ɔ: vasker eller bader sig med det lunkne Afkog. 68.

Quikſylf. argentum vivum. II. 6.

Quinnæ. sing. og pl. (forekommer afvexlende med Konæ; det sidste dog mere, hvor Talen egentlig er om gifte eller fødende Qvindfolk; men ogsaa qwinnæ for Koner ɔ: Hustruer. S. B. 4.) quinnæ hiarthæ. II. 21. quinnæ luſt (ɔ: Lyst til Qvinder.) 33. 38. 61. mykæl lyſt til quinnæ. 36. quinnæ ſot. S. B. 31.

Quith. Bug, Underliv. (jvf. Maghæ.) Ilt i quith, writh i quith. 41. loſ quith. 49. harth quith (haardt Liv, Forstoppelse.) 62. loſær manz quith. 3. hun loſær bundæn quith. 53. m. fl. [Isl. Quidr. jvf. Haldorsens Ordb. Gl. Sv. Qwid, Qwed. At Ordet i adskillige beslægtede Sprog, f. Ex. Goth. Quithus. A. Sax. Cvith, Quitha. Gl. T. Quiti, bruges for *uterus*: finder ligeledes Medhold i det gammeldanske. Saaledes her: mothærs quith. 63. og i den ældste danske Bibel-Overs. forekommer Qwijth, Qwid for: vulva, uterus. Gen. c. 25. 38. 49.]

Qwartan. Fierdedagsfeber. I. 35. quartanæ. I. 6.

qwæmæ. passe, skikke sig. for thi qwæmær thæt væl gul ɔ: passer til Guldets Egenskab. I. 1. Muſcus qwæmær gamælt folk. 55.

Quærkæ. Svælg, Strube. bolæn quærkæ. I. 64. II. 36. Isl. Qverk. Sv. Qwarka.

Ren. kydsk. ren lifnæth. Kydskhed. S. B. 62. renlyk, adv. (caste.) S. B. 35. (Saaledes: Renlek for Kydskhed i Cod. Reg. 1390. f. 39.)

Rithæ, Rythæ, Feber, Feberanfald. (Særdeles om den egentlige

Koldfeber, Andendagsfeber, eller Hverdagsfeber. I. 10. 33. 59. o. fl. hwærdags rythæ. 19. II. 8. rythæ hwær thrythi dagh. II. 11. Rithæſot. S. B. 12. 35. [Isl. Hrid, Anfald, Angreb; ogsaa om Sygdoms-Anfald. Paroxysmi. A. Sax. Hriȝ-adl, *febris*. hriȝian, *febricitare*. Ordet Rythæ forekommer ligeledes i A. B. og D. men ellers neppe i nogen senere Lægebog. Chr. Pedersen har overalt: Koldeſiuge, og: den hede Koldeſiuge. Om Urtevand f. 70.]

Rot, Root, Rod. II. 39. 42. 43. o. fl. rotæn II. 55. pl. rotær. II. 37.

rotnæ, adj. pl. rotnæ boldæ. II. 16. rotnæ, v. n. at raadne. I. 52.

Ruth a gul. Rødhed. 74. (Isl. Raudi.)

Rutlæn oc ond wæthær i buuk. II. 26. S. 117. (Rumlen i Maven.)

Ryf, Rif. Ribbeen; eller den Deel af Legemet, som Ribbenene danne. wære i ryf. 68. boldæ i rif. 76. blotæ rif. 78. (Isl. Rif. A. Sax. Rib, Ribbe.)

ryg, adj. modfalden, sorgfuld, bedrøvet. ryg hugh. 40. Han gør man ryg oc ræd. S. B. 46. (Det modsatte: Han gør man vryg [urygʒ] oc trygh. S. B. 36.) Heraf: Ryghlik, Sorg, Bedrøvelse. S. B. 36. (Rygleſ. S. B. 59.) Isl. hryggr, sorgfuld, bedrøvet. Hrygd, Sorg, Bekymring. hryggi, at bedrøve. hryggilegr, sørgelig.

rymmæ. giøre rummelig, aabne. oc rymmær allæ wæghæ thær nættæ gær ut. II. 14.

Rynkiæ. pl. Rynker. Rynkiæ i anlæt. 48.

Ryttær. plur. af Rotte. II. 21.

ræpæ, v. act. ræbe. (Sv. rapa. gl. T. rofan.) ræpæ ut ondt wæthær i maghæ. II. 28.

Ræthiæ. plur. Testiculi, Scrotum. "Oc lægſ mællæ ræthiæn. 17. Redye. Chr. Pedersen om Urtevand. 1534. fol. 61. Redyeſtene. Sammes Lægeb. f. 61. Redieſten. Stadga om Urbotamaal. Hadorphs Udg. S. 64. rædieløs, testibus carens. P. Lolle. Isl. Hrediar, *pudenda virilia*. (cf. Rede. Ihre's Gloſſar.)

ræctæ, røgte ɔ: pleie, bære Omsorg for (curare.) tha skal lykum ræctæs mæth blotæ lækædom. 41. ræctæ manz æræ. S. B. 22.

Røf. plur. Røuæ. Hul, Aabning. Æktæ røf a (gnave, æde Hul paa.) I. 22. tha stingær man røf a them. 64. swetæ røuæ. Svedehuller. 20. [Isl. Rauf; raufa, at giennembore; hrofa, at splitte, skille ad. Jvf. Røf. Ihres Gloſſar.]

rønæ. prøve. rønær af (oſ) iunefrugh ær skær mo. St. B. 31.

røræ. opvække. rørær sønnæ oc strith. S. B. 46.

Røthæ, Rætæ. Synes snareſt at bemærke Betændelſe (Isl. Raudi, det Røde, det ſom rødt er; af raudr, rød) skiøndt det paa nogle Steder kunde antages for: Materie, Vøer; hvilket dog særskilt nævnes (S. Waar.) Rætæ i saar. I. 1. rensær thæn rætæ thær i saar ær. I. 6. (jvf. 14. S. 52.) rætæ a drypæl oc i mun. 39. und rætæ i man. 74. rætæ af qwartanæ. II. 1. r. af ont bloth. II. 21. rætæ i øræn. II. 29.

Røsk. Røg. (fumus.) II. 44. Røsk (Dunſt?) thær flighær i manz houæth. II. 32. — Røkæls. (A. Sax. Recels.) Røgelſe. Thus. 75.

Saklæ, ſagte. gør børn mykæt at saklæ. S. B. 46.

Salsæ. Lage, ſkarp Dyppelſe til Steg og anden Mad. (Ital. Salsa, hvoraf det fr. Sauce. Jvf. Salse i Adelungs W. Buch — et Ord, ſom endnu bruges i overtydſke Mundarter.) thænnæ salsæ. K. B. 12. 13. thæssæ salsæ. ib. 10. 11. the bæstæ salsæ. ib. Herræ salsæ. ib. 6.

Sang i øræn. I. 59. (Andensteds: ørænsang. I. 3.)

sar, saar. adj. saar, ſom har Saar. saar mun. I. 22. II. 14. saræ innuluæ. 30. saræ fotær thær froſt gangær i. II. 30. saræ oghn. S. B. 28. saræ boldæ oc saar. II. 33.

Sarøky, en. (Sarøk alſkyns. 78.) Synes at bemærke: mindre Bylder, Fiſtler eller lignende udvortes Skade. (Muligen er Endelſen øky den ſamme, der forekommer i Swalsøky? eller er Sarøk, Sarøky det Isl. Saur, Urenlighed og Öckr, Vorte, Hævelſe i Kiødet?) fulæ sarøky i manz Mun. 6. 66. en saroki thær hetær farfar. (furfar) 74. saroki af tungæ. (*asperitas* linguæ. M.) 52. saroky i houæth. II. 34. fotæ saroki. II. 49. (Saroghæ: forekommer kun eet Sted i Lægeb. D.)

ſat. adj. enig, forligt. gøre konæ ſat with ſin bondæ. S. B. 39. "Han wilde æy gøre them ſattæ, ther vſattæ varæ." Cod. Reg. 1390. f. 117.

ſe with, tage ſig vare, vogte ſig for. ſe wet baſtuf. 20. trollæ ſe with hanum. S. B. 35. (S. Gloſſar. til Riimkr. S. 342.)

Sifn, ſyfn. Søvn. thung ſifn. 42. ſyfn. 64. i ſyfne. I. 4. S. B. 50. thæt gør ſifn. 78. Isl. Svefn. ſyfia, være ſøvnig.

ſighæ. ſige. impf. ſauthe. II. 53. partic. ſauth. I. 5. ſaugh. II. 10. K. B. 11. (ſauth. J. Lov.)

Sighælſten. Seilſteen, Magnet. II. 31. (jvf. S. B. 39.) Isl. Segulsteinn. (II. 22. forekommer Syghælſteen; formodentlig ſamme Ord.)

Sighær. Seier. St. B. 4. 25. 26. 32. o. ſt. Isl. Sigr, Sigur.

Sinſprængæ. (af: ſinæ, ſynæ, nervus.) thæt ær got for ſinſprængæ. II. 3. Hos Macer: *nervorum* laxat *tensuras*.

Siucdom. plur. Sygdomme. for the ſiucdom thær ſauth ær. I. 5. mangkyns illæ ſiucdom. II, 11. (jvf. I. 6.) thæſſæ ſiucdom. II. 10. S. 106.

Siukneth. Sygdom. ſiukneth i maghæ. 80. (Sywkneth, Sykneth. Lægebogen A.)

ſiuthæ. ſyde, koge. I. 3. 61. o. ſt. partic. ſothæn. 4. 69. II. 7. uſothæn. 3. ſothen grøn i oli. II. 15. ſothæt hunugh. I. 72.

ſiwæl, ſyuæl. rund, trind. annæn (Holyrt) hauær ſiwæl rot. thæn ſiuæl, den runde. I. 10. i ſiwæl lotæ, i runde Dele eller Stykker. II. 55. [Isl. sivalr. A. Sax. synevealt. Gl. Tydſk synwell. — rund er et langt nyere Ord, ſom hverken kiendes i det Islandſke, Angelſaxiſke eller Gammeltydſke. Heller ikke forekommer det nogenſteds i vort Haandſkrift. Derimod: trynd. S. B. 17. S. 140.]

ſiæluæ, pron. plur. af ſiælf, ſelv. II. 6.

Siæpæl. Krands. Of man hauær ſiæpæl a ſit houæth af violæ. (si caput inde *coronas*. M.) 77. Sæpeel. II. 53. "Haffuer du prydet dit hoffuit meth ſeppel binnicke kranz bonit eller hat." Jertegns Poſtil. fol. 87. — Sippel forklares i Moths Ordbog

ved: Brudekrands. — Gl. T. Schapel, Blomster- eller Løv-Krands:

Von einer linden er do brach
Zwei *schapel* wol belavbet. Triſtan. V. 3151.
Eine *schapel* von cle. ib. 17618.

Skalæ. Skal. en æggy ſkalæ. K. B. 2. (ægſkalæ. D.)

ſkarp. mager. ſkarpæ mæn. II. 21. S. 114.

Skiælfyſk. (om Perle-Muslingen.) S. B. 60.

Skiæluæſot. II. 6. (formodentlig Skiælven i Hænderne af Nerve-ſvækkelſe.)

Skymæl. Mørke, Uklarhed. thæt hiælpær oghn af alt ſkymæl. 38. (Caligo. *Macer.)* Stær? "Tha ſeer thu theth hwitæ ſkimbæl ut faræ af oghæn." D. f. 10. ſkimlugh oghæn. ib. f. 12. (Vi have Adj. ſkummel. Sv. skum, halvmørk; og Islænderne Skima, et ſvagt, dunkelt Skin: hvoraf ſkimte.)

ſkyndæ. paaſkynde. fremme. Hun ſkyndær barnbyrth. II. 33.

Skypmæn. pl. Sømænd, Søfarende. S. B. 58.

ſkær, ſkiær. reen, klar. [Isl. skir.] ſkiær roſt. I. 8. ſkiær ſyn. 15. 57. ſkæræ oghn. S. B. 3. ſkær mo. S. B. 31.

ſkæræ. renſe, klare. tha ſkærær thæt oghn. I. 3. 24. II. 48. [Isl. skira.]

ſkøt. adv. haſtigen. tha far han ſkøt hiælp. II. 53. jvf. I. 42. 62. o. fl. thyz ſkøtær, deſto haſtigere. S. B. 62. "Bædræ ware hannem ſkøt dø, æn længer leffuæ." Cod. Reg. 1390. f. 130. (ſkødelig. Flor. oc Blantz. fol. 15.)

Skøte. Skud, Skudvaaben. II. 31. (jvf. Anm. 3. S. 120.)

Skøth, for: Sketh. en Skee. (cochlea.) I. 64. [Isl. Skeid. Sv. Sked.] Sketh pl. Skether. Lægeb. D.

ſlik, ſlyk, ſlig, deslige. — ſlikæ tu o: to Gange saa meget. K. B. 9. ſlyk thu ſtekt bræth. K. B. 6. ſlyk ſammæ, ligeſom. ſlyk ſammæ æns af ætær. II. 15. (b.) ſlyk ſamæ en annæn, en anden lignende. K. B. 47.

ſlyndæt. kantet; (eller vel egentlig ſidet.) ſæx ſlyndæth, ſexkantet. S. B. 62. [ſerſlyndet, *hexagonum.* Chr. Pederſ. Vocabular. 1510. treſlindet, trekantet. Moth.] Jvf. Slind, *latus;* hos Ihre.

ſlæt, glat; modſat hwas, ru, ſkarp. S. B. 45. (I en anden og ikke ret tydelig Bemærkelſe forekommer ſlæt. II. 10. S. 106.)

ſmittugh, plettet. ſmittugh huuth. (maculosa.) II. 15. (b.) S. B. 16. [A. Sax. smitan, smittan, *inquinare*, *polluere*. jvf. ſmitta. Ihres Gloſſar.]

Smittæ, Pletter, (maculæ) i Huden. I. 9. 21. 22. 23. en ſmittæ i anlæt thær hetær *læntigo*. 33. jvf. II. 55. ſwartæ ſmittæ. I. 36.

ſmitæ, ſmytæ. ſmøre. (ſmide bruges i denne Bemærkelſe endnu i den jydſke Dialect.) Smitær man hænnæ a ſpinæ. II. 15. (b.) Smytær mo hænnæ ooſ oſnæ ſinæ ſpinæ. ſammeſt. ſmytæ a oghn. II. 5. ſmiten um oghn. II. 24. [Jvf. ſmitta, 1. Ihre's Gloſſarium.]

Smolt, udſmeltet Fedt. (Isl. Smolt. N. Sax. Smalt.) K. B. 19. ſwinæ ſmolt. ib. 20.

ſmæltæ. v. a. fordøie, fordøies. oc ſmæltær maat i maghæ. 24. thæt gør mat at ſmæltæ i maghæ. 24. af hænnæ dryk ſmæltær mat. 52. gør mat at ſmæltæ ſtorlyk. II. 3. (smälta maten, bruges endnu i ſamme Bemærkelſe i Svenſk.)

ſmærræ. mindre. Æn ær ſtørræ, oc annæn ær ſmærræ. 28.

ſmætælic lokkæ. II. 54. Begge diſſe Ords Mening har jeg forgieves ſøgt at udfinde; og da Gisninger om deres mulige Slægtſkab ikke have ført til noget rimeligt Reſultat, udelades de hellere.

Smørſlag. K. B. 3. Dette Navn gives her et Slags Tillavning af Mandler: Mandelſmør (butirum de amygdalis.)

ſmørugh. fed, fedtet. nokæt thær ſmørught ær. 71.

Snæghæl. Snegl, Skaldyr. S. B. 56. (Hos Marbod: Testudo.)

ſoftælik. "thæt kølær ſoftælic likum." I. 78. Er uden Tvivl det engelſke ſoftly, mildt, ſagteligen; da Macer har: *leniter* infrigidans.

Solæ. 36. Et Ord, jeg ikke veed at forklare videre, end at hvor Haandſkriftet har: latæs hun til ſolæ oc ætæs, findes i Macers Text: *condituris* admixta. (Man kunde ellers have tænkt paa det Isl. Plantenavn: Sóleyg, *Ranunculus.)*

Sooth, et. Suppe, Afkog. I. 3. S. 43. II. 15. (a.) o. fl. Soth. I. 63. hunugh ſoth. 62. thæt ſoth. 61.

Speghæl, Speil. St. B. 53. Isl. Spegill.

ſpittæ. ſpytte. ſpittæ blooth. II. 8. A. Sax. spittan. Isl. spyta.

ſpiællæ. "At manz naturlyk wætæ ſpiællæs æi." 74. (ſpildes, miſtes.) Isl. spialla, spilla, fordærve.

Spolorm. (Lumbrici. *Macer.)* I. 3. 4. 23. 52. ſpolormæ. I. 26.

Spottæ, plur. Pletter, Spætter. (Eng. Spot.) gulæ ſpottæ. S. B. 24. (ſpetther. B.) S. B. 11. rothæ ſpottæ.

Spydrickæ. Vomitiv, Brækmiddel. 47. Spydrykæ. II. 21.

Spynæ, plur. Bryſter, Patter. (Spener. Isl. Speni. A. Sax. Spana. Sv. og Holl. Spene. gl. T. Spune, Spunne.) Spynæ boldæ. Bylder i Bryſterne. I. 7. 75. Spynæ wærk. 53. ofnæ ſinæ ſpinæ II. 15. (b.)

Spyr (ſpør) Præſ. af ſpørge. (Isl. spyr, af spyria.) II. 53.

Spæk. Fleſk. K. B. 18. (men: grøent flæſk. ib. 14.) ſpækkæ, at ſpække. K. B. 7.

ſpækæ, formilde. (ſpæge. Isl. spekia; af spakr.) ſpækæ hoſtæ. 68. II. 20. 30. ſ. diært (haardt) wæthær S. B. 13. ſpækær (ſagtner) wællændæ watn. S. B. 59.

ſqwalpæ (noget i Munden.) I. 6. II. 27. ſqualpræ. 76. ſqwælpræ. 43. 66. ſwalpæ. II. 21.

ſtandæ. II. 15. (b.) ſtandæ geen (modſtaae) etær. II. 26. 32. (Derimod: Tha ſtær hun gen etær. II. 42. ſtær igen ſiuedom. II. 53. og: ſtar i mot etær. S. B. 36.)

Stath. n. s. Sted. (J. Stadr.) i ukænd ſtath. I. 8. en ſtath i egyptæ land. 17. ænygh ſtath i wærældæn. ingenſteds. 17.

ſtenugh, ſtenig, opfyldt med Stene. ſtenugh iorth. II. 10.

ſtorlyk, adv. høiligen, meget. dughær thæt ſtorlyk. I. 6. 63. jvf. II. 3. 37. ſtorlyk myket. 41. II. 10. ſtorlyk kald. I. 54.

ſtungæn, partic. af ſtikke. I. 53. II. 44.

ſtyn. adj. n. ſtynt. ſtiv, ubøielig. Isl. stinnr. oc ſua blotær hun hart oc lynær ſtynt. I. 9.

ſtyuæ. v. n. ſtivne, blive ſtiv. II. 15 (b.)

ſtæmmæ. ſtandſe. I. 6. ſtæmmæ blothrunæ. 68. 76. ſ. blooth af næſæ. II. 32. [Isl. stemma.]

Stæmpæl, Støder til Morteren. (af ſtampe.) II. 40.

ſtærkæ, v. n. at ſtørkne. I. 78. S. 97.

ſua, ſwa, saa. thawær ſwa ær. I. 41. — oc ſua, og saa, og ligeledes. I. 6. 8. Undertiden staaer det paa en egen Maade, eller pleonastisk, foran et adj. f. Ex. Stampær man ambrot mæth win ſwa ra. I. 4. ſwa usothæn. 3. ſua grøn. 68. (S. ogsaa nokæt.)

ſuetæs, at svede. I. 11. ſwetæs. 76.

ſum, som, saaledes som. at fangæ ſum man bethæs. S. B. 51. — hwa ſum, hvo som. II. 15. (b.)

ſummæ, nogle, somme. I. 74. II. 15. (a.) tha sighæ ſummæ mæn. 53. ſummæ ſtæthæ. II. 10. sommesteds.

ſwælwæ, svælge. oc ſwælwær thæt in. 57.

ſykæ, sie. affsykt, affsiet. K. B. 3.

Sylf, Sølv, I. 2. gen. ſilfs. sammest. Isl. Silfr.

Syndær. plur. Smedeskæl, som springe af det gloende Jern under Hamringen. S. B. 2. 39. [Isl. Sindur.]

ſyndær, adv. sønder, itu. oc sla them ſyndær. K. B. 17. skæræ thæt i ſyndær. ib. 21. thæt ſyndær warthær knuſæt. I. 8.

Synkæls. 8. hvor Macer har suspiria (Trangbrystighed?) Derimod skrives det ſiukæls I. 71. S. 89 (Synkælsæ. A.) og 78. S. 97. (suspiria. M.) Ordet har jeg ikke andensteds fundet.

ſynæ. negte, affslaae. Thæn — ſyns æi af quinnæ hwat sum han af them bythær. S. B. 33. Isl. synia. "Dog will ieg icke att heder oc ære schule nægtis eller ſønyes Konger." P. Eliæ. 1534.

Synær, plur. Nervi. [Isl. sing. *Sin.* A. Sax. Synve.] Dette ofte forekommende Ord bemærker maaskee undertiden egentlige Nerver; (f. Ex. ſynær innæn brahar, i Dienlaagene. I. 1. ſynær thær wærkæ. nervi ægri. M. 34.) men tidt vel ogsaa det vi nu kalde Sener (Baand, Ligamenter. f. Ex. ſynær thær hoggæn ær. 48.) jvf. I. 4. II. 6. 43. 47. S. B. 36. o. fl.

Syokok (Siokok, Søhane? Talen er om et Dyr.) St. B. 51.

Sænnæ. Trætte, Uenighed. [Isl. Senna.] Sænnæ oc ſtrith. (rixæ & jurgia. M.). S. B. 2. 54.

ſænyt. "e. ſænyt," et ubekiendt (maaskee feilskrevet) Udtryk. I. 6.

ſærlæſt. særdeles, især. af therræ dygh hwær ſærlæſt. S. B. Fort. ſærleſthis. Hr. Michels Psalter. f. A. 5.

Sættæ. Forligelse, Enighed. Frithmaal oc sættæ. S. B. 52. jvf. adj. sat, ovenfor; og Sæt i Gloss. til Riimkroniken.

Sør, n. s. Urenlighed, Skarn. Isl. Saur. [A. Sax. Sære, *succus, liquor.*] Baſtugh — thwar af man sør. 20.

Talgh, Talg, Tælle. I. 4. wæthræ talwh. 75.

Tangiærth, Tandgierde. 6. Tanwærc. ſammeſt.

thaghær, naar, den Tid, [Isl. þegar, þá er.] thagær hun blomſtræs. II. 48. — Ogſaa thægær. I. 21. 47. 55. og thawær. I. 38. 41. K. B. 7. [thigær. J. L. III. 2. 5.]

thaklyk, tækkelig, velbehagelig. S. B. 52. S. thockælik.

Tharf, Tarv, Brug, Fornødenhed. Oc gømæ thæt ſithæn til mangkyns tharf. 64. (Isl. þarfi.)

therræ, deres. I. 20. 56. II. 8. o. fl. hwærtherræ, enhver af dem. II. 15. (a.) S. hwær.

Thinnyng. Tinding. 8.

thiok, tyk. I. 20. pl. thiokkæ. K. B. 7. Men ogſaa: thiukt. 21.

thiukkæs. blive tyk. tungæn thiukkæs. 40. — thiuknæ, d. ſamme. alt til thæt thiuknær. K. B. 3.

thiur, n. thiurt, tør, tørt. I. 60. II. 22. 23. o. fl. Ellers ogſaa: thyr. — thiurth. partic. tørret. II. 8. S. thyr.

tho, dog. [Isl. þó, þó at.] tho bæſt (dog bedſt.) I. 3. S. 42. I. 24. II. 3. 55. o. fl. oc tho, og dog, men dog. I. 8. — æn tho, endog, endſkiøndt. 69.

Thockæ. Tække, Yndeſt, det at tækkes. [Isl. þocki.] goth thockæ. S. B. 4. — Deraf: thockælik, tækkelig, kiær, afholdt. S. B. 3. Isl. þockalegr. (S. thaklyk.)

Thokæ, Taage. St. B. 27. [Isl. þoka.]

tholæ, taale. Æn thol han mikæt het. 47. [Isl. þola. A. S. þolian.]

Thordyn, Torden. S. B. 13. Thordun. ib. 60. Sv. Tordön. (mangler i det Islandſke.)

thoræ, tør, vove. præs. plur. tha thoræ the aldri faræ yuær. II. 8. [Isl. þora.]

Thræ, Længſel. oc helær lang thræ. S. B. 57. [Isl. þrá, *desiderium.*] Thræ ſot, Længſelsſyge. (languores diuturnos. *Marbod.*) St. B. 12.

thri, tre. thrithi, tredie. thryfald, trefold, tregange. 27. [Ligeledes twifald. ſammeſt. A. Sax. þrifeald, þwifeald.] thrinnæ, trende. thrynnæfyns. II. 15. S. B. 45.

Thrithing, Thrything, en. Treding, Trediedeel. 14. 62. Isl. þridiungr.

throtnæ lymmæ, opſvulmede Lemmer. 38. (Isl. þrutna, at ſvulme.)

thun, tynd. thunt bloth. I. 20. Isl. þunnr. (Iyf. thynnæ.)

Thung, Elleborus, Nyſerod. II. 21. (Ordet er Angelſaxiſk; men bruges i dette Sprog baade om Helleborus, Aconitum og Mandragora. Lye's Diction.) I Lægeb. D. nævnes: thæn yrt thær hetær dunc oc waxær i watn; hvorved maaſkee dog en anden Plante er meent.

thwa, thwagæ. at toe, vaſke. of man thwar ſic. I. 3. thwær man ſin quith. 6. thwar man oſtæ. 52. oc thwas i. 57. of han thwas S. B. 40. oc houæth ſkal thær i twa. II. 15. — thwaghæn i win. S. B. 31. thwaghæt. 37. 59. thwawæn. pl. I. 24. Goth. twahan. A. Sax. twehan. Gl. T. twagen; getwagen, vaſket. (Triſtan. 4659.) Iyf. zwagen i Adelungs t. Ordb.

twingæ. al Iykum thwingæs. I. 41. trykkes, plages af Ildebefindende. (ſaaledes bruges ogſaa þvinga i det Isl. og det ſvarer til det nu brugelige knuge. Det knuger i Lemmerne.)

thwinnæfyns, to Slags. I. 28. II. 21.

Thyngſlæ i houæth. I. 77. Tyngſel, Tunghed. thingſæl. 40.

thynnæ, v. a. tynde, fortynde. Kraft til at thynnæ. 35. Thæt thynnær thiuk hunſkæ. II. 49. [Isl. þynna.]

thyr, adj. tør. 66. 78. thyrræ, at tørre. 46. therræ Iykum ſkal æi thyrræs. 20. thørræ, at tørre. I. 80. warthær hun thiurth, tørret. II. 8. (thør, adj. 57. 64. thiurt, tørt. 67.)

thyrftælic. (af thyrvæ.) fornoden, gavnlig. 40.

thyruæ with. trænge til, behøve. 20. Isl. þurfa. (iyf. tørwe. Gloſſar. t. Riimkr.)

thyz, des, deſto. thyz ſkotær, deshaſtigere. S. B. 62.

thyteſt, tydſk. thytheſt kumyn, tydſk Kummen. 25.

Thæft. Smag. bathæ til goth dœn, oc til goth thæft. I. 5. Et *sapor* est & odor vino gratissimus illi. *Macer:* hvis Mening paa

dette Sted vor Forf. ikke ret har udtrykt. — oc giuær goth thæft. 27. glath i thæftæ. (gustu jucundum.) 64. S. 83. [I Cod. Reg. 1586 forekommer et Sted f. 35: Smaghen (gustus, Smagens Sands) kænner thæffwels (saporem.) Uagtet Ihre v. O. Tæf synes noget uvis, om Ordet egentlig er brugt om Smagens Sands: viser det først anførte Sted hos vor Forf. tydeligen, at han har taget det i denne Bemærkelse. C. har ogsaa: tha gør hun god smagh. I det Isl. bemærker þef, efter Ihre, Smag. þefr, i B. Haldorsens Ordbog, Lugt.]

thægær. S. thagær.

thær, pron. rel. for som, ogsaa i Accus. f. Ex. dughær thæt sammæ thær gulz frothæ. I. 2. alt thæt sammæ, thær hin annæn. 73. særæ fotær thær frost gangær i. II. 30. thæt thær roten siuthes i. sammest. S. ogsaa I. 14. 80. II. 12. o. fl. — thær, hvor, der hvor. I thæn stæth thær. I. 1. a manz mun thær sum sart ær. 14. thær the drikæ. II. 53.

thæthæn. derfra. thæthæn fly ormæ. II. 6. Isl. þadan.

Timmæ, Tid. thæn timæ, den Tid da, naar. K. B. 11. i timmæ, i Tide. II. 10. S. 106. i syn tymæ. S. B. 47. annæn timæ (til anden Tid.) II. 42. S. B. 20. — tymælic, adv. betimeligt, i rette Tid. I. 41.

Trath, Traad. II. 55. ullæn trath. S. B. 17.

Tryggæls. Tryghed, Sikkerhed. S. B. 25. 35.

tryndt, rund. S. B. 17. Isf. siwæl.

tryſtiughæ. Tredsindstyve. I. 17. "Thryſtyve marc i Gwl oc rede pennyng." i et Gieldsbrev af 1445.

troſt, adv. forekommer, som det synes, i Bemærkelsen: neppe. 24. S. 60. tha warthær han troſt drukæn. (*vix* sentiat ebrietatem. *Macer.*)

Tundær, Tønder til at fænge Ild. St. B. 17.

twilytæth, tvefarvet, dobbeltfarvet. St. B. 25.

tyſwær um dagh. to Gange om Dagen. 24. Isl. tvisvar.

tæmpræ. blande, især i et vist, rigtigt Forhold. (af det Lat. tempero.) Alun tæmpræt mæth ædyk oc caſſia. I. 15. warthær hun mæth komiælk tæmpræth. 45. o. fl. (tæmpræth mællæ het oc kalt. I. 29.) Islandsk tempra. I det Engelske bruges to

temper ligeledes hos Shakspeare og Milton; og tempern i det Gammeltydske:

Eben und luter was ir Vel
von rosenvarwe und wizze
*getempert* wol mit flizze. *Vigalois* 872-74.

tænnæ eller tænæ, v. a. udstrække, udspile. tændæ hiartæ-rotær. 79. (i Macers Text: præcordia *tensa.)* Sv. tænja. Isl. þenia.

tænnæ ut. v. n. rinde ud. 17. Maaskee beslægtet med det Isl. tyna, tabe, miste: (D. tvine, at svinde hen, svinde ind;) eller snarere med det Angels. þænian, *madefacere.*

Um, præp. om, uden om. the skyn thær um barn ær. 63. — um nat. 77. um morwæn. S. B. 49. um summær. II. 38. — skyldugh um hoor. ib. 39. — umkryng. II. 15.

und, ond. und don. I. 22. undæ oc illæ saar. 15. (ondæ. 23.)

undæn, adv. er det Isl. og Sv. undan, ud, bort, derfra. tha gar. han undæn (da gaaer, slipper han derfra, med Livet.) II. 53.

Undærstandælse, Forstand. S. B. 1. [Isl. undirstanda. Angels. understandan: at forstaae.]

unæt. adj. Dette ellers lidet bekiendte Ord maa vel udledes af det Isl. *neytr*, idoneus, utilis, og er da: ubrugbar, unyttig, fordærvet. Det svarer saaledes ogsaa til det angelsaxiske: unnet, unnyt, *inutilis;* og Bemærkelsen passer til Contexten, hvor Ordet forekommer. Thæn thær lymmæ ær unæt aa. 10. (paralyticus. *Macer.)* Lægs qwikssylf til eld tha warthær thæt unæt. II. 6. (tha worthær thæt win aldrigh unæth. S. B. 62.) I J. Lov. III. 21. forekommer alsvnnet, *penitus inutilis.* "Jorden var æn *onyt* oc tom oc myrk." i en gl. Svensk Bibeloversæ. Gen. I. (Schinmeyers Gesch. der Schwed. Bibel. II. S. 47.)

up, adv. op. up at castæ: kaste op, brække sig. I. 40. (Upcastnyngh. 47. II. 8. 52. gytær man æi upcast. 40.)

up a. præp. paa. tha waxær thær hær up a. II. 23. giuthæ thær up a soth. K. B. 11. latæ thæt up a dyst. ib. 15.

Uphoof, Begyndelse, Ophav. hun hiælpær lykwærthingsot i uphoof. II. 12. [Isl. Upphaf.] "Gudh er uphooff oc ændhe till alle thingh." Cod. Reg. 1586. f. 64.

Upwaxæls i buuk. II. 25. S. 117. (formodentlig: Opblæsning, opstigende Vinde.)

Urenſæl. Ureenlighed. II. 26. (ubi de purgatione menstrua foeminarum usurpatur.)

Ut=ſot, ſom forekommer i St. B. 37, er formodentlig en Feilſkrift.

utæ, ude. utæ a markæ. II. 44.

utæn, conj. men. II. 8. S. 104. [Moeſog. uththan. Sv. utan.] jvf. num.

utæn, adv. udenpaa. oc lægger utæn mylt. 63.

Uwin, Uven. with uwins mat. S. B. 26. plur. uwinæ. ib. 2. 8. (winſkap. S. B. 57.) Isl. Ovinr. Uwin. J. Lov. I. 1.

uwinnælyk, uovervindelig. S. B. 8.

Waar, Voer, Edder, Materie. tha draghær thæt waar ut (af Bylder.) II. 34. waar i hiartæ rotær. II. 55. [Sv. war; waras, at sætte Materie, suppurere. A. Sax. Wyr. Ihre.]

wactæ, vogte, passe, tage i Agt. Han skal sunnæn wæthær wactæ thær til 47.

Wagh, Side. i winstræ, i høuræ waghæ. S. B. i Fort. a winstræ wagh. ib. 2. 26. annæn wagh (paa den ene, paa den anden Side.) ib. 45. (Jvf. Rosenvinge's Ordforkl. til K. Eriks Siæll. Lov. S. 339.)

Wald, Magt, Vælde. S. B. 35. [Isl. Valld. hauæ wald til. J. Lov. III. 51.] waldugh, mægtig. S. B. 8.

Walm, en. Of han latæs innæn walm tha sættæs walmæn. S. B. 28. Af det latinske Udtryk (S. 103. Anm. 1. 2.) see vi, at Ordet bemærker: noget som er i stærk Kog, en kogende Kiedel e. d. uden Tvivl beslægtet med wællæ. (jvf. 1. Walm, i Adelungs Ordb.) "Volm, et Opkog. volme op, ebullire. volme, blive rød, hed i Ansigtet." Moths Ordb.

wandælyk. I. 42. uden Tvivl: smertelig. (af Vaande. Isl. Vandi. Gl. Sv. vand, ond.)

wanskæs, fordærves, svækkes. 1. knæ wanskæs. (svækkes.) 41. oghn of the wanskæs. I. 13. S. 52. brathælik wanskæs af nokær siucdom. 63. o. fl. St. [A. S. vanian, *minui*, decrescere.]

want. II. 44. maaſkee et Subſtantiv: (Isl. Vandi) Skik, Sædvane (eller Participium?) "for thi ær thæt want (mos est) at ſiuthæ hænnæ." II. 44.

Wapn, Vaaben. ctærgutæt wapn. II. 31.

warlyk, adv. varligen. II. 21. — warlær. d. ſamme. "the mughæ hænnæ warlær bathæ mæt." II. 10. S. 106. (warlær. J. Lov. II. 16. jvf. K. Anchers Ordforkl.)

warthæ, vorde. oc warthæ ungæ (tiunt.) I. 38. (han) ma warthæ døf. 43. En ſteen thær warthær af et diurs nættæ. S. B. 37. (I øvrigt bruges det hyppigſt til at danne Verbernes paſſiviſke Form.)

Warthæ. n. s. pl. Warthær. Vorte. verruca. I. 54. Isl. Varta.

Wathæ. Vaade, Skade. II. 8. døst ællær annæn wathæ. II. 21. døz wathæ. II. 10. ulykkæ oc wathæ. S. B. 43.

wathælyk. farlig, ſkadelig. I. 36. II. 21. wathælik with lyf. II. 43.

Watlæ, Valle. K. B. 3. (jvf. S. 81. Anm. 3.) Sv. Vassla. Ihre.

Watn. Vand. warmt watn. 47. roſæ watn. Roſenvand. 47. — watnfull hunſkæ. II. 14. — watn ſoppæ. II. 1. — watnſot. I. 7. II. 14.

Wax. Vox. II. 17. guul æns wax. S. B. 36. [Isl. Vax.]

waxæ, at voxe. 54. 55. II. 10. 22. [Isl. vaxa.]

wegnæ. v. n. blive blød, ſlap. lægben wegnæ. 41. [af: veg, blød. A. Sax. wæc. E. weak. Sv. wek.]

wetæ. at wetæs bøn, tilſtaaes det man beder om. S. B. 52. (S. wete, i Gloſſar. til Riimkrøn.)

Wilningh. Vildelſe. wilningh oc gyæld. S. B. 9.

Win, et. Viin. (ogſaa wiin. II. 36.) got gamælt win. 42. lat (lunken) win. 63. ſtarkt win. II. 15. (b.)

Winbær. I. 6. (formodentlig Druer. Isl. Vinber.) K. B. 14. thyrræ winbær. II. 11. (Passa. *Macer.)*

winſtræ. venſtre. (Isl. vinstri.) i winſtræ wæghæ. S. B. Fort.

Wipæ, en Vibe. wipæ rethæ, Viberede. S. B. 50.

Wit, Vid, Forſtand. hwast wit, ſkarp Forſtand. 71. witløs, affindig. II. 21. (J. vitlaus.)

with, præp. 1. ved, hos. of hun lægſ with. I. 6. 77. II. 34.

o. fl. thyrthæ (tørrede) with eld. 6. with lyt eld. 21. — 2. for (ell. imod.) thæth dughær with mangkyns siuedom. I. 6. goth with saræ eghn. St. B. 28. goth with mylt. II. 39. o. fl. (dog ogsaa: goth for. I. 6. o. fl.) wathælik with lyf. II. 43. 3. til. goth with lækydom. 61. latær man hunugh w. malyrt. 3. lats hun with win. II. 43. 4. med, tilligemed. of man drickær thæt with win. 21.

withær. ved. withær laught. 32. 46. II. 24. 35. (wetherlauth. I. 9.)

Won. Haab, Forhaabning. Tha ær æi won til lif. II. 53. Isl. Von; og vona, at haabe. I Gl. Tydsk: Wan.

Der *wan* den ir vns hant getan,
Daz der mohte vur sich gan. Triſtan. V. 6235. Grootes Udg. S. 105.

Sol aber ich dez haben *wan?* Triſtans Fortſ. V. 1378. (Skal jeg giøre mig Haab derom?)

wrækæ, wrækæ. drive. (jvf. I. 23. Anm. 4.) wrakæ burt, fordrive. 8. S. B. 3. wrækæ ut. 46. II. 34. wrakæ sten af blæthræ. II. 27. wrakæ etær. II. 12. [Isl. hrekia. A. Sax. wracan, vracian, *exulare.* Jvf. wrækæ. Ihres Gloſſar.]

Writh i buuk. II. 55. Bugvrid, Colik. II. 55. — writhæ, vride. partic. writhæt. K. B. 15.

wæghn. jæfn wæghnæ, lige meget, lige mange. K. B. 6.

wæl mælt, veltalende. S. B. 3.

wællæ, at koge. partic. wæld. I. 5. wæld i hunugh. 77. wællændæ watn. S. B. 59. [Landet wellændæ meth melk ok honyugh. i den gammeld. Bibeloverſ. Joſv. B. C. 5.] wællæ i en pannæ. K. B. 18. — A. Sax. wællæ, *æstuare, ebullire.* Jvf. walten, 1. i Adelungs W. B. — Heraf: Wællyngh (en Ret Mad, Vælling.) II. 21.

wæmi. v. n. faae ondt, faae Vammelſe. Isl. væma. Baſtuf gør at wæmi. 20.

Wæmæls. Vammelſe, det, at faae ondt. Nausea. *Macer.* I. 33. 38. 72.

Wæntæ. (det man venter ſig, Forventninger.) ondæ wæntæ. St. B. 36. Isl. Vænt.

wæriæ, vogte, bevare, beskytte. wæriær manz lykum for siuc-dom. 73.

Wærk, en. Smerte, Pine. 9. 68. og fl. oc minskær wærkæn (i Bylder.) II. 34. (nokæt wærk. I. 22.) Saaledes om Sygdomme og Smerter: brystwærk. II. 33. 34. hiartæwærk. II. 43. houæth wære. II. 19. 44. larwærk. II. 20. 49. lændæwære. 61. 62. maghæ wære. II. 13. niuræ wære. II. 20. sithæwærk. II. 3. 33. spynæ-wære. 53. tanwærk. II. 36. oghnwærk. 14. øræwære. II. 8. (ørnæ-wærk. I. 11.)

wærtugh (værdig?) mæth gæstæ. St. B. 36.

Wæreldæn. Verden. 17. [Isl. Veröld. Holl. Werolld. A. S. Vorld. Sv. Werld.]

Wæt, Vægt. en dragmæ wæt. II. 34. (Isl. Vætt.)

Wæthær. Vind. sunnæn wæthær, northæn W. Sønden- Norden-Vind. I. 47. ont wæthær i maghæ. 81. (jvf. I. 25. 26.) løsær wæthær oc ond blæst. 60. (wæthær, Veir, Veirlig. II. 21.)

Wætæ, pl. Væde, Vædske. the wætæ. II. 10. ondæ wætæ. I. 27.

Yfræt, yuært. meget, overmaade meget, i høi Grad. næær lækyc-dom hauær yfræt dughæt. 47. — tha faar hun yuært miælk. II. 3. yuært thiukt. K. B. 3.

Ynnæ. goth ynnæ. St. B. 12. 26. Yndest, det, at være afholdt.

ymestæ, et ubekiendt adj. om det ei er det Isl. ymist, vexelviis, vexlende. ymestæ lyt. (St. B. 44. (kunde da maaskee bemærke: uvis, blandet, eller i Skæret vexlende Farve.

Yrt, en Urt. II. 53. 55. Yrtæ. S. B. 57. Yrtær. II. 30.

Ysben. Isbeen. Os pubis.

Ystær, et. pl. Ystræ. Ister. gamælt swinæ ystær. I. 6. hønsæ ystær. 22. gasæ ystræ. 8. swinæ ystræ. ib. S. 49.

yuær, over. [Isl. yfir.] faræ yuær. II. 8. Løpæ yuær (om kogende Vand.) St. B. 27. yuær en dagh. (en Dag over, en heel Dag.) I. 3. —yuer. J. Lov. I. 8. II. 66.

yuærwætæs, overmaade meget, overvættes. y. wætæ. 27. rensær y. bloth. II. 29. (jvf. I. 51. 80. og fl. St.)

Zukær. Sukker. II. 7.

Æftær, præp. efter. æftær natwardh. II. 8. — adv. I thæn stæth — ær æftær, paa det Sted er, eller bliver (noget) tilbage, efterlades. I. 1.

Æg. pl. slaghnæ æg. K. B. 15. æggi blomæ. (plur.) ib. 16. 25.

Ægniæ. S. B. 62. formodentlig: Egenskaber. (Isl. Eign, Eiendom; hvoraf Ægn, Bo, Eiendom, i vore gamle Love.)

æky, ikke. mæth warmt watn dughær thæt æky. I. 51. æky meræ æn. II. 21. [Isl. ecki. J. Lov. ækki.]

Ælskugh, Elskov. (Isl. Elska.) S. B. 4. dughær til winskap oc til ælskugh at fangæ. ib. 57. 62.

æltæ burt. fordrive, bortdrive. I. 3. (S. 43.) oc æltær burt af eghæn blenæ. 14. 64. æltær wærk af ornæ. 22. thæt æltær kuld burt. 46. æltær hugh orm fra huus. II. 12. [Gl. Sv. *ælta*, pellere. (S. Ihres Glossar.) Isl. *elta*, forfølge.]

æm, ligesaa, saa. ængikyns ær æm helsum. (intet er saa sundt.) 14. æm got. æm mykæt. 21. 42. [Saaledes: æm gooth. J. Lov. Fort. I. 33. em mykæt. I. 5. — æm er det Angels. em, emne, *æquus*. S. jæfn.]

æn, men, derimod. I. 14. (Isl. enn.) æn, end. II. 21.

Ændætharm. II. 26. Jvf. Baklot.

ængy, ingen. (sing.) II. 8. [Isl. eingi, einginn. ængi. J. Lov.] ængikyns, intet Slags, intet. I. 14. — ængt, ængtæ, intet. ængth smoræls. II. 15. (jvf. I. 21. 48.) tha dughær ængtæ meræ. 62.

Ængæ. (Isl. ángr, æng, trang.) Bruges om Trangbrystighed, Asthma og lignende Tilfælde. Thæth dughær for æ. I. 4. (*dispnoicis* prodest. M.) For ængiæ, ængæ. 10. (asthmaticis.) Ligeledes I. 25. (C. Brysttrangh.) 61. II. 6. 12. 33. og fl. [A. Sax. Ang-breost, *Asthma*.]

æns, ænsæ. lig, ligesom. æns lim. I. 2. 63. æns kaal. 6. enskyns æns iis. 59. æns dust. II. 36. ænsæ pipær korn. 29. — slyk sammæ æns. (ligesom.) II. 15. b. ["ænsæ han waræ thær fiælf." Vald. S. Lov. I. ſ. 20. Jvf. æncæ. K. Anchers Ordforkl. til J. Lov. S. 292.

ænygh stath, ingensteds, paa intet Sted. 17. S. ængy.

Æpplæ, pl. Æbler. II. 17. [A. Sax. AEpl, AEpple. Æplæ, Apældgarth. J. Lov. III. 52.]

ær, som, qui. [Isl. er.] Thæt ære ær wærkæn ær næst. II. 34. thæt ær brænd ær. 53. the ær krankæ ære. II. 10. annæt ær skathælict ær. II. 38. thæt ær lønlyct ær. S. B. 50. og mange fl. St. (Besynderligt, at denne Partikel her overalt forekommer, hvor Verb. er følger efter. — I. 3. S. 43. forekommer ær thær for: som.)

ærlik steen, Ædelsteen. (overalt i Steenbogen. gothæ stenæ: i Fortalen til samme.)

Ærwæth. Arbeide, Slid. Limmæ thær wærkæ af ærwæth. I. 74. Isl. Ervidi.

ætæ, æde, spise. (overalt.) gør lyst at ætæ. I. 59. partic. ætæn, spiist. 63. II. 42.

Øghæ, Die. S. B. 61. — plur. Øghæn. I. 3. krane (svage) øghæn. II. 38. — pl. Øghn. I. 1. 21. 43. — Øghæ smørels. II. 21. — Øghnwærk. 14. (J. Augnaverkr.) Øghnæbyld. 18.

økæ, forøge, forstærke. I. 55. Isl. auka.

Øræ, Øre. Øræ wærc. II. 8. — pl. Ørnæ. I. 3. II. 51. Ørnæwærk. 54. — Ørænsang. I. 3. (jvf. I. 77. S. 97.)

Ør. Gruus, Steengruus, Sandgruus. S. B. 18. ["The brydær hwer anner saa smaa som ør." De 15 Tegn før en wor herres dom. Kbh. 1509. fol. 3. Jvf. Or i Glossar. til Riimkr.]

---

## Tillæg til Glossariet.

Byriæ, begynde. S. 133. inf. pass. byriæs, byrs. [Isl. *byria.*] "Byri'æs capitel af yrtæ book." S. 1. "Sær byrs annæn yrtæ book." S. 99.

Hiartæ rotær. I. 4. II. 52. o. fl. St. Ved dette Udtryk gives det latinske præcordia hos Macer (f. E. oc helær hiartæ rotær. *præcordia* sanat. I. 5.) hvilket man undertiden forstaaer

om Mellemgulvet (Præcordia, Mellemgulvet, Tane, Hiertenet, Hierterødder. Badens lat. d. Lexikon.) en Bemærkelse, som dog ikke overalt i Lægebogen kan gives Sted.

Lyk (Liig.) døth lyk forekommer i S. B. 23, og Liig bemærker saaledes her: Legeme, ligesom Leik hos Ulphilas; Lichi. Ottfrid. og A. Sax. Lic. Endnu i nyere Tydsk forekommer: eine todte Leiche.

Sænyt. Jeg veed ikke om Forstavelsen i dette Ord maaskee kunde være Partikelen si eller sih, "quæ universalitatis nota est," Ihre. (hvoraf Isl. sidægris, hver Dag; sihlæiandi, som altid leer, sivalr, sivæl o: rund; o. fl. Jvf. Ihres Gloss. v. O. sihwalf. e sænyt) I. 6. kunde da maaskee oversættes: altid ganske nyt.

## Rettelser.

S. 25. Indledningen. L. 4. nedenfra næth, læs barnæth.

S. 77. Lin. 18. mucſus, læs muſcus.

Henri
Harpestr
Dans
Lægeb